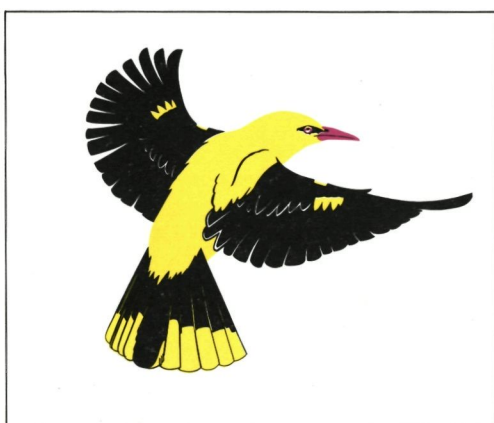

Wielewaal

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
NOVEMBER 1992 JAARGANG 58
AFGIFTEKANTOOR 2300 TURNHOUT 1

R. WILLOCKX. De twee wegen	190
R. WILLOCKX. Twee eminente heibewoners	192
A. DE JONGHE. Plantenleed	194
G. MERLEVEDE, W. van der MEULEN. De Rietbeemd bestaat 5 jaar	196
W. van der MEULEN. Aandacht voor dagvlinders binnen onze reservaten	198
D. GEYSELS, M. SMETS, L. VAN GOMPEL. Natuurbeheer is beestenwerk	201
M. SMETS. Kijken naar vogels en een oude schuur op de Hoge Mierdse Heide	206
G. LUYTS. Archeologische vindplaatsen in de omgeving van de Liereman te Oud-Turnhout en Arendonk	208
Voor u gesprokkeld	209
Verenigingsberichten	210
Activiteitenkalender	211
Van Aalscholver tot Zeis	215
Goed om te weten	221
Boekbespreking	224
H. BUESINK. De Atalanta	226

Titelblad: Het Mechels Broek,
resultaat van natuurbouw.

Foto achterkast: De Scheldeschorren
aan de Notelaer

Foto's: R. Willockx

Administratie: De Wielewaal vzw
Graatakker 11 - 2300 Turnhout
Tel. 014/41 22 52 ('s maandags gesloten)

Hoofdredacteur: G. Luyts
Zilverberkstraat 13, 2300 Turnhout (014/41 67 45)

Lidmaatschap en abonnementen
België: 500 F. - Nederland en Luxemburg: 800 F.
KNNV-leden: 700 F. - Andere landen: 900 F.
Giro: 000-0319785-73.

Ieder lid van De Wielewaal ontvangt het tweemaandelijks
tijdschrift WIELEWAAL en het trimestriële tijdschrift
ORIOLOS.

Wielewaal-leden kunnen "Natura" ontvangen tegen een
gereduceerd tarief van fl. 27,50 per jaar.

Verantwoordelijke uitgever: G. Luyts, Turnhout

Gedrukt op chloorvrij papier

Druk: Matthys-Beccu, Turnhout

Wielewaal

VLAAMS TIJDSCHRIFT VOOR
NATUURSTUDIE NOVEMBER 1992

Reservatennummer

1952

Een mooi stukje natuur in de Kempen. In de achtergrond een eikenbos en de "Blauw Brug" over de Wamp. Een zandweg gaat van Corsendonk naar de Hoeven. In de Wamp zijn er ondiepten, er groeit Kleine egelskop en op het langzaam stromende water drijven de witte bloempjes van Gewone waterranonkel. De Wamp is visrijk. Er leven Beekprik, Rivierdonderpad en Kwabaal. Het is een kleinschalig landschap met bosjes, ruigte en een graanveldje. Iets verder zingt een Ortolaan...
Groeten uit Kasterlee.

1992

De eikenbomen en het bruggetje zijn er nog, maar de zandweg is nu een asfaltbaantje. De Wamp is rechtgetrokken, banale oevers, de bodem is vlak, het water is vervuild. De waterplanten zijn verdwenen. De Ortolaan is uitgestorven. Het boeiend kleinschalig stukje natuur is weg. Gevaloriseerd met aardappelvelden links en rechts en op de achtergrond het onvermijdelijke maïsveld. Maar als bij wonder zwemmen er nog vissen zoals het Bermpje en de Grondel. Er is dus nog altijd hoop op leven.
Groeten uit een ruïne te Kasterlee.

Zoals het met de Wamp is verlopen, gaat het nog steeds, dag in dag uit, overal in Vlaanderen.

Al geruime tijd is de Wielewaal zich meer gaan toeleggen op het verwerven van natuurterreinen. In elke "Wielewaal" worden nieuwe aankopen gemeld en uitbreidingen van bestaande reservaten. Bovendien hebben steeds meer afdelingen nu aankoopprojecten gestart. Op nauwelijks twee jaar werden 120 hectaren verworven. Niet onaardig! Zo moet het doorgaan en alles laat voorzien dat het ook zo zal zijn. Want in feite werken wij tot nog toe nog maar op halve kracht. Wachten dus tot alle afdelingen hun duit in het zakje doen voor de natuur. Letterlijk.

Kopen, alles goed en wel, en dan?

In deze "Wielewaal" gaat het over wat er daarna wordt gedaan en hoe. Een verslag over het "Mechels Broek", een reservaat in beheer door afdeling Mechelen, waar ook zware machines worden gebruikt en met opvallende resultaten. Natuurbeheer met grazen is in. Shetlandpony's vreten zich een weelderig buikje aan het Pijpestrootje in "De Liereman". Een verslag over de bouw van hun winterverblijf, het prachtig stalletje op de Hoge Mierdse Heide. U krijgt informatie over vondsten van werktuigen in dezelfde omgeving toen de mens nog een uiterst zeldzame soort was.

Gladde slang en Heikikker schuiven en wippen in enkele van onze reservaten. Kunnen we ze behouden met een aangepast beheer? In de natuur zijn het ook de kleine dingen die het doen. De Wielewaal kan er over meepraten want de vereniging heeft heel wat kleinere gebieden in eigendom. Spijtig nieuws is dat niet langer alles aan iedereen kan getoond worden. Herhaaldelijk zijn er meldingen dat planten uit onze reservaten worden geroofd. Ook hierover gaat het in deze "Wielewaal". Noodgedwongen zal de vereniging zich harder moeten opstellen. De vereniging heeft tegen natuurschendingen enkele processen aangespannen.

De Wielewaal heeft niet de pretentie de mooiste en grootste natuurgebieden te beheren. Wij beseffen echter wel degelijk dat wat ons is toevertrouwd goed moet beheerd worden. En dat doen wij. Moeder Natuur is bij ons in goede handen. Wij verzorgen ze soms anders dan andere het doen. Maar verscheidenheid in terreinbeheer geeft betere kansen voor fauna en flora.

Daarom: **scherp staan voor de natuur.**

De twee wegen

Rudy Willockx

NATUURONTWIKKELING

'Deze wat modieuze term staat voor vele activiteiten.

Vanuit verschillend gezichtspunt en op telkens andere schaal streeft men ernaar om bestaande natuurlijke variatie te behouden of om te vormen door meer natuurlijke processen een kans te geven.

Soms ook probeert men op plaatsen waar voorheen geen of sterk verarmde natuur voorhanden was, door technische ingrepen, iets moois uit de grond te krijgen.

Uit 'Natuur en Milieu'

Wat voorafging

In het Mechelse werden sinds onheuglijke tijden de hooilanden en weiden langs de Dijle gedurende het winterhalfjaar met rivierwater bevoeid. Deze manier van bodemverrijking met riviervlib werd omstreeks 1950 gestopt. Door vervuiling was het Dijlewater ongeschikt geworden voor bevoeiing. Met het stopzetten van dit gebruik verdwenen ook de honderden eenden en steltlopers die er kwamen foerageren. Het op grote schaal beplanten met Canadapopulier was ook een slag voor de bloemenrijke beemden. De doodsteek kwam einde 1960. Langs de Zenne, Dijle en Rupel werden nagenoeg 200 hectaren natuur vernietigd door zandwinning voor de aanleg van de E10. Het voorheen zo mooie natuurlijke rivierlandschap is voltooid verleden tijd.

In 1982 sloot afdeling Mechelen met het stadsbestuur een overeenkomst om een natuurreservaat, gelegen naast de zandwinning in het Mechels Broek, in te richten. Op het terrein, met een oppervlakte van bijna 5 ha, waren tijdens de ontzandingswerken in de zeventiger jaren rivierklei en zandgronden geplaatst. Hierdoor waren de oorspronkelijke beemden, sloten en poeltjes met een 1,5 m dikke laag alluviale klei en zand bedekt. Na enkele jaren was het terrein overwoekerd met voornamelijk Pitrus, Liesgras, Grote brandnetel, Moerasspirea en Boerenwormkruid. Jan en Klein Pierke, vaak vergezeld van loslopende honden, had er een veelheid van activi-

teiten ontplooid, zoals storten, zonnebaden, vissen en stropen.

Het nieuwe reservaat kreeg de naam 'Mechels Broek'. Voor het beheer werden drie wegen bewandeld: *niets doen*, *natuurbeheer* en enkele innoverende acties, die heden ten dage 'natuurontwikkeling' worden genoemd.

Het ogenschijnlijk zalige *nietsdoen* resulteerde na enkele jaren in een zeer sterke verruiging, met vooral Liesgras en Perzikkruid. Over en tussen de planten woekerde in toenemende mate Haagwinde. Het zijn de meest banale en haast troosteloze delen van het reservaat. In feite is niets doen geen weg, maar eerder een doodlopend straatje. We houden het dus op twee wegen.

De eerste weg

Na 15 jaar maaien, afvoeren en narijven van een gedeelte van het gebied zijn Grote brandnetel, Boerenwormkruid, Haagwinde en Liesgras nagenoeg verdwenen. In de plaats zijn er drie mooie bloemenrijke hooilandjes. Vooral eind april, begin mei, is er een opvallende bloei van Margrietten en Koekoeksbloemen; daartussen Knoopkruid, Brunel, Moerasrolklaver en Veldlathyrus. De aanwezigheid van Vrouwemantel, Gevlekte orchis en een eminente soort zoals Graslathyrus, worden niet enkel hoog gewaardeerd, maar geven ook moed om door te zetten... zachtjes aan, hand in hand met moeder natuur en... met veel geduld!

De andere weg

De eerste dagen van het 'Mechels Broek' gingen niet ongemerkt voorbij. Bulldozer en dragline rolden het reservaat binnen. Dit gaf aanleiding tot enig rumoer, niet alleen op het terrein, maar ook bij de natuurvrienden, want Moeder Natuur werd ditmaal hard aangepakt! Het nieuwe reservaat werd beveiligd door de aanleg van een brede randsloot. De uitgegraven specie werd uitgespreid op de reservaatsoever en beplant met boomsoorten die in de omgeving groeien, voornamelijk Eenstijlige meidoorn, tussenin bosjes Zwarte els en hier en daar Sleedoorn, Lijsterbes, Gelderse roos en Kardinaalsmuts. Een strook van ongeveer 50 meter, waar wortelstokken van Riet waren opgegraven, werd niet beplant.

Twee kleine vijvers werden met de machine uitgegraven en met een sloot verbonden met de voormalige zandwinning.

Bloemenrijk hooiland.

Foto: R. Willockx

De Meidoornhaag bij de aanplanting 10 jaar geleden...

Langs een deel van de oever van de grote put, thans watersportgebied, was tijdens de ontzandingswerken een lage dijk aangelegd met zavelachtige gronden. Om afkalven van de oever te voorkomen werd door de stadsdiensten als versteviging een laag kasseien aangebracht. Het dijkje kon behouden blijven omdat het slechts gedeeltelijk bloot stond aan de heersende winden.

Als bij wonder verschenen reeds in het eerste jaar in de afsluitsloot sterrekroos en Grote waterweegbree. Het volgend jaar kwam er Pijlkruid bij en kleine veldjes Gewone waterranonkel en hier en daar Kikkerbeet. Op de oever was er Moerasvergeet-mij-nietje, Watermunt en Gele lis.

De aanplanting langs deze sloot is nu uitgegroeid tot de mooiste haag in het Mechelse. Eind april, begin mei, kan men langs een driehonderd meter lange rij bloeiende Meidoorns genieten van het prachtige zicht, de zoete geur en de aan- en afvliegende insecten. Men kan er luisteren naar de zang van Merel, Zanglijster en Heggemus. Ze broeden er, net zoals het paartje Ransuil dat elk jaar zijn jongen groot brengt in een oud eksternest.

In het najaar is het in en rond de haag één en al drukte. De scharlaken meidoornbessen trekken honderden Kramsvogels, Koperwieken en Zanglijsters aan. Sperwers komen hier dan ook makkelijk aan een prooi.

De strook met rietrizomen is nu uitgegroeid tot een rietveldje met Kleine karekiet, Bosrietzanger en Sprinkhaanrietzanger als broedvogels.

In de twee vijvertjes kwamen zowat dezelfde planten als in de afsluitsloot. Kikkerbeet was er de meest opvallende plant. In de sloot, die de vijvertjes verbindt met de zandwinning, waren er niet minder dan drie waterranonkelsoorten: de Gewone waterranonkel, hier en daar wat Fijne waterranonkel en talrijkst de Stijve waterranonkel. Vóór de oevers van het reservaat, in de zandwinningsput, waren echte drijvende velden met honderden waterranokels, zacht wiegend op het water. Een onvergetelijk zicht!

Op vraag van plankzeilers werden Graskarpers uitgezet; zij maakten korte metten met alle waterplanten vóór en in het reservaat.

Op het door de stad aangelegde dijkje verscheen als meest opvallende soort het Duizendguldenkruid, in de streek een zeldzame plant.

Nu is het dijkje een bloemenrijk plekje in het reservaat: Margriet, Koekoeksbloem, Rolklaver, Wilde betram, Heelblaadjes, Brunel; daartussen, later in het jaar, het

... en tijdens het voorbije bloeiseizoen.

Foto: R. Willockx

zachte rose van het Duizendguldenkruid.

Er zijn ook altijd vlinders te zien: Landkaartje, Dagpauwoog, Vuurvlindertje, Hooibeestje, Kleine vos, Icarus blauwtje. Allemaal pretentieuze soorten, maar die ook bijdragen tot de waarde van het reservaat.

In oktober 1989 rolde er wéér een kraan door het reservaat. Een drassig stuk van ongeveer 25 a met Liesgras en Haagwinde werd met de machine afgeplagd en onregelmatig uitgegraven, zo'n 30 tot 80 cm diep. De bedoeling was een foerageerplaats te scheppen voor steltlopers en broedmogelijkheden voor ralachtigen.

Andermaal bleek dat Moeder Natuur zich makkelijk laat verleiden door een mooi gespreid bedje. Weer was er het opeenvolgend verschijnen van Waterweegbree, Pijlkruid, Fijne waterranonkel, Gewone waterranonkel. Nieuwe soorten waren Veenwortel en Grote egelskop. Als echt zeldzame soorten voor de streek werden Kleine egelskop, Zannichellia en Dichtbladig fonteinkruid gevonden!

Ook amfibieën vonden de weg naar dit moerasje. Gewone pad en Bruine kikker kwamen er hun eitjes afzetten. In het water zwommen Kleine watersalamander en Alpenwatersalamander. Er was een talentrijk, maar vooral luidruchtig koor Groene kikkers.

Tijdens de najaarstrek zochten allerhande steltlopers er naar voedsel: Oeverlopers, Bontbekpleviertjes, Watersnippen, Kempfaantjes, Witgatjes en een enkele Groenpootruiter, Zwarte ruiter of Bokje. Tot broedgevallen van ralachtigen kwam het echter nog niet.

Drastische ingrepen kunnen mooie resultaten geven, kijk eens terug naar de kaftfoto!

Foto: R. Willockx

De twee wegen

Een milieu zoals een brongebied, blauwgrasland of trilveen kan niet gemaakt worden. Natuur kan niet gebouwd worden.

Soms bestaat de mogelijkheid om gunstige milieus voor de natuur te scheppen uitgaande van een sterk veranderd abiotisch milieu; het is een weg die met eerbied voor Moeder Natuur moet bewandeld worden. Dit is **milieubouw**.

Naast deze natuurtechnische milieubouw is er de ge-

moedelijke weg van het **natuurbeheer**, met bijvoorbeeld maaien en begrazing als continuering van vroegere plaatselijke landbouwtechnieken.

Natuurtechnische milieubouw en natuurbeheer zijn de twee hoofdwegen van de **natuurtechniek**.

Literatuur

Aminal Dienst Natuurbescherming.

Westhoff. *Natuur Bouwmeester of Bouwpakket?*

R. Willockx, Sparrenstraat 23, 2811 Hombeek

Twée eminente heibewoners

Rudy Willockx

Bij het heidebeheer wordt nog steeds te weinig aandacht besteed aan de herpetofauna. Reptielen en amfibieën behoren tot de meest kritische soorten van de heidefauna. Hierdoor hebben ze een hoge indicatiewaarde voor het toegepaste terreinbeheer. De Gladde slang en de Heikikker zijn echte heidebewoners die nog voorkomen in reservaten, beheerd door de Wielewaal.

Gladde slang *Coronella austriaca*

De waarneming van deze soort mag met rood aangestipt worden in het notaboekje.

Gegevens voor het Vlaamse Gewest hebben uitsluitend betrekking op de provincies Antwerpen en Limburg. Uit het waarnemingskaartje blijkt dat van 1980 tot 1992 slechts uit 9 uurhokken gegevens van de Gladde slang voorhanden zijn, meestal dan nog van slechts één dier of van een vervelling.

Voor het staatsnatuurreservaat 'De Kalmthoutse Heide' is er pas dit jaar een derde vondst sinds 1980, en dan nog van een verkeersslachtoffer!

In Vlaanderen bewoont de Gladde slang, zo genoemd omdat ze gladde schubben heeft, bij voorkeur grote, droge heidegebieden.

Ze leeft er in twee duidelijk gescheiden woongebieden. Op de overwinteringsplaats brengt ze vanaf half september de winterrust door. Afhankelijk van de weersomstandigheden ontwaakt de Gladde slang einde maart, begin april, en trekt dan naar het soms honderden meters verder gelegen zomerkwartier. Hier worden

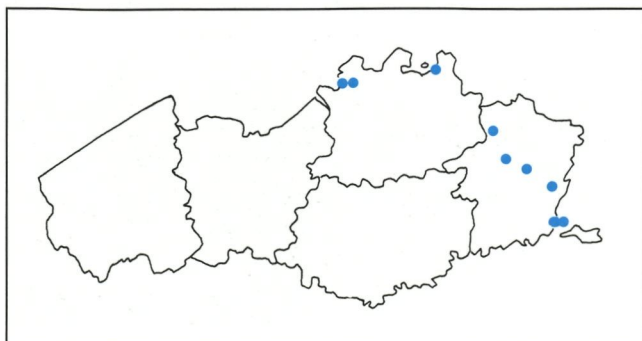
vooral prooidieren bejaagd, meestal andere reptielen, hagedissen en hazelwormen. Ook zeer kleine knaagdieren en jonge vogels worden gegrepen. Grotere prooien worden door omstrengeling onder controle gehouden.

Het gedrag van deze 50 tot 60 cm kleine slang is zeer opvallend. Ze laat zich dicht benaderen en kruipt traag en rustig naar een schuilplaats.

Coronella austriaca zoekt in haar woongebied plaatsen op met een losse bodem, waarin zij kan graven, en die bedekt is met dode bladeren of plantenresten waarin zij zich kan verschuilen bij onraad of bij felle zon.

De laatste terreinen waar dit dier in Vlaanderen nog voorkomt dienen dan ook vóór alles beheerd te worden om dit prachtige reptiel te behouden.

Beheerswerken met de maaibalk mogen pas vanaf eind september en tot begin maart uitgevoerd, dit om uitmaaieren van zonnende dieren te voorkomen. Er

Gladde slang, waarnemingen HYL A, 1980-1992

Gladde slang

Foto: R. Willockx

mogen slechts kleine oppervlakten gemaaid of geplagd worden, zodat er steeds voldoende schuilplaatsen overblijven.

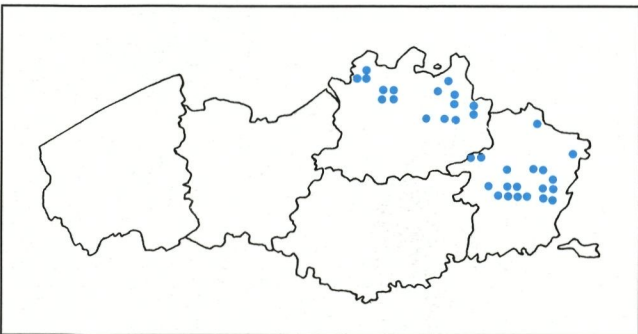
In vergelijking met plaggen en maaïen is begrazing een zachte ingreep. Toch is die minder geschikt voor de herpetofauna. Er zou een zeer extensieve begrazing moeten toegepast worden en dat houdt de vergrassing en bosvorming niet tegen. Grote begrazingsdruk geeft meer verstoring, want er is een voortdurende afvoer van grassen en heide. Hierdoor ontstaat een jonge heide, die voor de beheerder mooi oogt, maar voor reptielen niet zeer geschikt is. Voor de instandhouding van reptielenpopulaties gaat het om een gevarieerde structuur en niet over de soortensamenstelling.

Samenvattend, heideterreinen zijn een zeldzaam goed geworden. De reptielen behoren tot de meest kwetsbare en bedreigde heidebewoners. De laatste terreinen in Vlaanderen waar de Gladde slang nog leeft dienen **vóór alles** beheerd te worden om deze heidebewoner te behouden. Dit vereist inventarisatie, planning en kleinschalige ingrepen, gespreid in de tijd.

De Heikikker *Rana arvalis*

Uit de gegevens verzameld sinds 1980 door de werkgroep HYLA blijkt dat de Heikikker in Vlaanderen uitsluitend in de provincies Antwerpen en Limburg leeft. Zijn aanwezigheid werd in slechts 35 uurhokken vastgesteld. *Rana arvalis* bewoont er voornamelijk natte heiden en schrale natte hooilandjes, vochtige broekbosjes, de omgeving van vennen en poelen met vrij zuur water en trilvenen — voor zover deze nog in Vlaanderen voorkomen.

Deze bruine springer leeft er tussen pareltjes van heiden en vennen met Witte snavelbies, Rondbladige en Kleine zonnedauw, Klein blaasjeskruid, Moerashertshooi, Veenbes, Lavendelheide, Beenbreek en Gevlekte orchis. Allemaal planten uit natte en enigszins zure milieus. Door zijn afwezigheid in agrarische gebieden wordt de Heikikker aanzien als een cultuurvliedder. Her en der leven er nog Heikikkers in overblijfselen van heideterreinen omgeven door cultuurgebieden. Hier gebruikt de Heikikker sloten met ruige oevers en zelfs diepe plassen in akkerland, voor de voortplanting. In nog aaneengesloten heide- of vengebieden worden de eiklompjes afgezet in vrij zuur water. Hierdoor vormt de zure regen een ernstige bedreiging voor het voortbestaan van deze amfibie. Bij pH 4 beschimmelen de eieren en gaat de voortplanting verloren.

Heikikker, waarnemingen HYLA, 1980-1992

Heikikker

Foto: R. Willockx

In Vlaanderen leeft de Heikikker in zeldzame en kwetsbare biotopen. Deze terreinen worden aangetast door zure regen en aan de randen aangevreten door bemesting. Door de verlaging van de grondwaterstand verdrogen natte heiden. Daarom is de toekomst van de Heikikker somber.

Voor het beheer van natte heiden en vochtige schrale hooilanden zijn de beheersmaatregelen voor het behoud van planten en van de Heikikker even belangrijk: een degelijke inventarisatie en een planmatig kleinschalig terreinbeheer gespreid in de tijd.

Levensnoodzakelijk is het behoud van een natte omgeving. Het dichtgroeien met Zwarte els, wilgen of Gagel moet voorkomen worden. De voortplantingsplaatsen mogen niet beschaduwd zijn, zodat ze gemakkelijk door de voorjaarszon opgewarmd worden. Dichtgegroeide vennen kunnen voorzichtig geschoond worden. Het verwijderen van afgevallen bladeren of van slib is gunstig. Bij het maaïen van natte hooilandjes wordt bij voorkeur met de hand gewerkt. Wordt de maaibalk gebruikt, dan moet vanuit het midden van het hooiland naar de buitenzijde gemaaid worden. Deze werkwijze geeft de kikkers de mogelijkheid om weg te vluchten.

De verzuring is de grootste bedreiging, zowel voor plant als voor dier. Een oplossing voor de waterverzuring is het gebruik van bufferstoffen. Hierover heeft men in Vlaanderen voor het natuurbehoud zeer weinig ervaring. Bij het toepassen van kalk kan een hoge produktie van organische stoffen ontstaan. Deze eutrofiëring is ongewenst en nadelig.

In Nederland zijn enige proeven opgezet, waarbij kalkmineraal mergel wordt gebruikt. Deze werkwijze geeft gunstige resultaten wanneer veenmos en venig slib worden verwijderd. Sterk verzuurde vennen, met pH 3,5 à 4, veranderden in zwak zure vennen met pH 4,5 à 5,5. Bij deze werkwijze was er geen merkbare eutrofiëring en bleef de vegetatie goed intact.

Kortom, mits een aangepast beheer is er hoop op overleven voor de Heikikker.

Literatuur

Bedreigde dieren en planten in Vlaanderen. *De Wielewaal*. Warnverslag nr. 7.

R. Willockx, Sparrenstraat 23, 2811 Hombeek

Plantenleed

André De Jonghe

De natuur boert achteruit. De kwaliteit van onze levensruimte vermindert door een gebrek aan ruimtelijke visie van de overheid. Gebieden met een eeuwenoude traditie gaan op de schop, de oude gevestigde waarden bestaan niet meer. Een doorgedreven lintbebouwing snijdt Vlaanderen in ontelbare stukjes. Het overgrote deel van het geproduceerde afvalwater gaat ongezuiverd de beek in om tenslotte in de Noordzee terecht te komen. Leve het kusttoerisme!

In deze tijd van economische waarheden is enkel dát stukje natuur waardevol waar de maatschappij weinig kan mee aanvangen. Het is dan ook niet te verwonderen dat planten en dieren, in een land waar bv. 90 % van de waterlopen zwaar tot zeer zwaar vervuild zijn, het alsmoar moeilijker krijgen.

Talrijke planten groeien enkel nog in reservaten of in gebieden, met een gelijkaardige ecologische waarde, maar dan zonder de status van natuurreservaat.

Zo plaatsten onze Noorderburen, vlak over de grens bij Voeren, een hoge omheining rond een groeve met enkele Zinkviooltjes, wat Zinkboerenkers en Zinkschapegras. Bij ons groeien op onbeschermde terreinen nog duizenden Zinkviooltjes en wordt de ganse zinkflora nog intact teruggevonden. Maar hoe lang nog?

Motorcrossers, mountain-bikefanaten en andere natuur-liefhebbers vinden hier de nodige ruimte voor hun wekelijks contact met de natuur.

Een overdaad aan bloemen nodigt niet alleen uit tot het plukken maar ook tot het uitsteken van planten. Nu kunnen bepaalde terreinen wel wat druk verdragen, maar indien het roven massaal gebeurt, zijn de gevolgen niet te overzien.

In Lier worden wij regelmatig geconfronteerd met mensen die in het Sneeuwkllokjesreservaat planten gaan uitsteken. Soms gaan ze nogal driest te werk want een man werd betrapt met plastic veilingbakjes vol Sneeuwkllokjes. Heel waarschijnlijk komen de planten via een zwart circuit in de handel terecht. Zo vergaat het ook heel wat Zomerklokjes die met knol en al worden uitgegraven. Zomerklokjes worden als moerasplant te koop aangeboden samen met Waterdrieblad, Slangewortel, Wateraardbei en vele anderen. Wie kan hun herkomst nagaan?

Enkele jaren geleden inventariseerde de NWB enkele BNVR-reservaten. Er ontstond een vlotte samenwerking die ons het genoegen gaf enkele mooie stukjes natuur te leren kennen, wat hun dan weer een schat aan gegevens opleverde. Toch liep er iets mis. Meer dan 2 jaar na de feiten vernam ik dat in de Doode Bemde iemand betrapt was bij het uitsteken van Moeraskartelblad. De persoon in kwestie kwam een week na de excursie terug... Ook een aantal orchideeën waren uitgegraven. In een ander reservaat is het verdwijnen van enkele Spaanse ruiters niet onopgemerkt voorbijgegaan.

Nu wordt de Wielewaal met de vinger gewezen wat ik ten zeerste betreur. In reservaten worden **geen** planten meegenomen tenzij de conservator hiervoor uitdrukkelijk de toelating geeft. Tijdens excursies wordt er soms toch materiaal ingezameld. Veelal gaat het dan om grassen of cypergrassen, die een nadere determinatie vragen. Ook smalbladige fonteinkruiden zijn niet altijd vlot op naam

te brengen. Kiemplanten en juveniele exemplaren worden al eens opgekweekt tot volwassen exemplaren om ze dan met zekerheid te kunnen determineren. Al deze handelingen hebben tot doel de botanische kennis te verhogen, wat bij inventarisaties zijn nut bewijst.

Het is moeilijk om een juiste code op te stellen wat wél en níét mag meegenomen worden. Thyse gaf als maatstaf op dat er minstens 10 exemplaren moeten aanwezig zijn om 1 plant als herbariummateriaal te plukken. De stelregel van de NWB is om, zeker van zeldzame species, geen materiaal in te zamelen tenzij het absoluut noodzakelijk en te verantwoorden is. De liefde voor de natuur moet overheersen.

Een onbekende plant of een specimen waarvan de juiste naam twijfels oproept, wordt niet zomaar uit de grond gerukt om van een meer ervaren botanist de juiste naam te bekomen. Ik heb handvolle planten zien aftrekken die

Zomerklokjes

Foto: R. Willockx

Breedbladige orchis

Foto: R. Willockx

En nog plantenleed ! NALEVING WEGBERMBESLUIT VERSLAPT

Op 1 januari 1985 werd het Vlaamse Wegbermbesluit van kracht. Het is van toepassing op alle bermen in de landelijke ruimte die door een openbaar bestuur worden beheerd. Het besluit beoogt onze monotone met kort gras begroeide wegbermen natuurlijker te maken. Door bepaalde maaidata op te leggen en door de verplichting het maaisel af te voeren, worden concurrentiekrachtige grassen onderdrukt ten voordele van allerlei bloemrijke kruiden. Die trekken op hun beurt bloembezoekende insecten zoals hommels en vlinders aan en zijn bovendien een lust voor het oog van de weggebruiker.

De plotse invoering van het besluit stuitte op heel wat weerstand bij de betrokken overheden. De verplichting het maaisel af te voeren maakte de toendertijd in hoofdzaak gebruikte types van klepelmaaier onbruikbaar. Ook werd de late eerste maaidatum (15 juni) als een organisatorisch bezwaar gezien. Vele gemeentebesturen beriepen zich dan ook op argumenten van verkeersveiligheid om alles gewoon bij het oude te laten.

Inmiddels is er veel gebeurd. Nieuwe maaimachines werden ontwikkeld die een perfecte naleving van het besluit mogelijk maken. Via een ministeriële omzendbrief werd een gulden middenweg bepleit tussen ver-

even later achteloos werden weggegooid. Het smoesje van "er staat toch genoeg" geldt hier niet. Uit respect voor de natuur wordt zoiets niet gedaan. Om tot een juiste determinatie te komen hoeven geen massa's planten geplukt te worden. Tenslotte hebben wij nog altijd onze voeten en kunnen wij ons bukken om ter plaatse even te kijken. Veel zogenaamd herbariummateriaal belandt nadien in de vuilnisbak of is waardeveloos doordat de noodzakelijke wetenschappelijke gegevens ontbreken. De druk van een oprukkende beschaving op de natuur is al erg groot. Het ongebreidelde wegnemen van planten in hun natuurlijke leefomgeving kan alleen maar die druk verhogen en op termijn het voortbestaan van een aantal soorten in gevaar brengen. Wie waders worden geacht natuurliefhebbers te zijn. Zij moeten het voorbeeld geven aan de anderen. Het meenemen van planten om bijvoorbeeld in de tuin te laten groeien, vraagt een grote ecologische kennis, en bijgevolg een inzicht in de levensbehoeften van de plant. Het overbrengen van liefst zeldzame soorten heeft dan ook in de meeste gevallen weinig zin, omdat die kennis ontbreekt en de tuin niet kan bieden wat de plant nodig heeft. Mensen die dan toch een wilde plantentuin willen, kunnen door het zaaien of het ruilen van planten ook aan hun trekken komen. Heemtuinen leveren planten en zaad en enkele gespecialiseerde firma's bieden een overdaad aan wilde planten. Algemene en in de omgeving voorkomende soorten zijn niet minder mooi en burgeren des te gemakkelijker in. Pas met een aangepast beheer en een oog voor de evolutie van de plantengemeenschap zullen meer eisende soorten zich kunnen vestigen. Op die manier wordt de natuur ontzien en helpen wij mee aan het bewaren van het weinige dat ons rest.

A. De Jonghe, Nationale Werkgroep Botanie

keersveiligheid en natuurbehoud. Het betrokken personeel kon met de nieuwe opdracht ervaring opdoen. Op heel wat plaatsen bleek het besluit dan ook zijn eerste bloemrijke resultaten te tonen.

Belangrijk is dat het natuurvriendelijke bermbeheer wordt volgehouden in de tijd. De ontwikkeling van veelsoortige vegetaties neemt immers vele jaren in beslag. In dit verband stelt de Werkgroep Natuurbehoud Vlaanderen met ongenoegen vast dat de laatste jaren een verslapping optreedt in het navolgen van de voorschriften van het Bermbesluit. Nog voor het aanbreken van de eerste maaidatum (15 juni) blijken op heel wat plaatsen de bermen reeds volledig afgemaaid, en dit zowel door lokale besturen als door provinciale overheden. Hierdoor dreigen de inspanningen van meerdere jaren op korte termijn weer teniet gedaan te worden.

De Werkgroep Natuurbehoud Vlaanderen vraagt dan ook dat elk betrokken bestuur zijn verantwoordelijkheid ter zake zou opnemen en de voorschriften van het Bermbesluit strikt opvolgt. Aan de bevoegde diensten van het Vlaamse Gewest wordt gevraagd nauwlettend toe te zien op het naleven van de reglementering die door dit Gewest zelf werd uitgevaardigd. Indien zich bepaalde knelpunten voordoen van technische of organisatorische aard, dan moeten hiervoor concrete oplossingen worden gezocht die evenwel niet voorbijgaan aan de belangrijke doelstelling van het Bermbesluit zelf.

De Rietbeemd bestaat 5 jaar

G. Merlevede, W. van der Meulen

In het voorjaar van '87 kochten Wielewaal Geraardsbergen en het Koninklijk Belgisch Verbond tot Bescherming van Vogels ten Zuiden van Geraardsbergen enkele percelen vochtig, verwaarloosd hooiland aan.

Vijf jaar later kan je in de vallei 4 km wandelen zonder het reservaat te verlaten.

Rust en juist beheer zorgden inmiddels voor de terugkeer van een aantal zeldzame plant- en diersoorten.

Het broedseizoen verliep dit jaar minder spectaculair dan in de regenlente van vorig jaar. Toch broedden dit jaar met succes 2 koppels Torenvalken, de Gekraagde roodstaart, de Sperwer en waarschijnlijk de Buizerd, de Boomvalk en de Houtsnip.

Ook de vlinders deden het prima met zelfs een nieuwe soort, het Groot dikkopje. Het aantal soorten dagvlinders in het reservaat komt daarmee op 22. (Zie ook volgend artikel)

Voor de flora zorgde voor spectaculaire verrassingen. Zo o.m. de ontdekking van 3 nieuwe soorten: voor het eerst op het reeds 5 jaar gemaaide perceel de terugkeer van het koninginnekstuk van onze hooilandflora: de Breedbladige orchis; even verder in een extensief begraasde weide de vrij zeldzame Bosbies; tenslotte op de dijk langs de Marke de in ons land uiterst zeldzame Kleine kaardebol.

Benevens al dit schoon zijn er ook tegenvallers.

In een naburig, niet tot het reservaat behorend, perceel wordt door de eigenaar dermate mest uitgereden dat de invloed hiervan zich diep in het reservaat laat voelen. Een van de mooiste, reeds jaren in de juiste richting beheerde, hooiweiden verloor hierdoor opvallend van haar pluimen. Een banalisering van de veel belovende vegetatie was opvallend. Zo namen Paardebloemen de plaats in van de zeldzamere Koekoeks- en Pinksterbloemen.

De aankoop van zoveel mogelijk belendende percelen is de enige garantie dat het op de meest kwetsbare plaatsen van de Rietbeemd goed blijft gaan.

Verder getuigen sporadisch vandalisme en sluikstorten dat niet iedereen even hoog oploopt met ons project. Op grondgebied Moerbeke werd in de vallei een bos aangekocht waarvan de randen tot op vandaag dienen als dumpingsplaats voor tonnen beton, asfalt, steengruis, autobanden en plastic. Er werd ons door de stad Geraardsbergen beloofd dat het afval spoedig zou worden weggehaald.

De aankopen vertonen sinds het begin een exponentiële groei. In '87 1 ha, in '88 1,5 ha, in '89 2,10 ha, in '90 3,5 ha, in '91 5 ha en in '92 maar liefst 16 ha.

Dit alles is mogelijk dankzij de steun van het Vlaams Gewest, de provincie en meer dan 120 donateurs.

25 % van de kosten blijven echter door de Rietbeemd zelf te betalen. Wanneer kunnen we ook van de stad Geraardsbergen de eerste steun verwachten? De onlangs — door politiek gekrakeel — laattijdig verspreide kleurenfolder bracht toch nog zo'n 100.000 F in kas.

Het beheer van de reservaatpercelen vergt stilaan een nieuwe aanpak. 30 ha maaien met vrijwilligers is een onbegonnen werk. Het reservaat kan momenteel rekenen op een 60-tal vaste medewerkers tijdens de 6 jaarlijkse beheersdagen. Het maaien en afvoeren van het maaisel op die percelen die moeilijk machinaal te onderhouden zijn, blijft de voornaamste klus.

Even rusten na het werken, rechts achteraan conservator Merlevede.

De Rietbeemd in vogelvlucht.

Daarom start volgend jaar een begrazingsproject met paarden en runderen. Deze zullen de voornaamste beheerders van het reservaat worden. In tegenstelling tot de huidige manier van begrazen in de landbouw wordt op een relatief grote oppervlakte een gering aantal dieren geplaatst. Het voordeel hiervan is dat de vegetatie open blijft en er anderzijds geen verruiging optreedt. Ten behoeve van dit begrazingsproject wordt de, op de taalgrens gelegen, schuur van de Sint Antoonhoeve aangekocht. Hier zullen de dieren bij strenge vorst onderkomen vinden. Tevens wordt hier een natuur-educatief centrum uitgebouwd. Bezoekers zullen er op een anschouwelijke wijze met de rijkdom van het reservaat kunnen kennismaken. Elke mogelijke steun hiervoor is welkom! Dit is een unieke kans, maar ook een grote (o.m. financiële) uitdaging!

In de herfst worden met steun van Pro Natura Belgica (o.m. met Engels geld) en in het kader van de door de Koning Boudewijn Stichting gepromote actie "Vrienden van het groene lint" duizenden boompjes en struiken in het reservaat aangeplant.

Ook zal 1,5 ha in de nabijheid van het Arduinbos herbebost worden. Helpende handen zijn hierbij meer dan welkom.

Deze boomplantdagen vinden plaats op zaterdag en zondag 21 en 22 november e.k.

Tientallen knotwilgen in het reservaat wachten op een onderhoudsbeurt. Ook hier zijn de conservators aangewezen op vrijwilligerswerk. Wie geïnteresseerd is in hout voor de winterhaard, kan contact opnemen met één van de conservators.

Naast aankopen zijn ook bijzondere infrastructuurwerken gepland. Twee houten brugjes moeten het de wandelaar tijdens geleide excursies mogelijk maken grote delen van het gebied te bezoeken. In de herfst wordt een 200 m lang verhard wandelpad aangelegd doorheen een voordien praktisch onbereikbaar gedeelte van het reservaat. Dit met steun van het impulsprogramma van de Vlaamse Executieve.

Verder worden met de steun van Jeugdbond voor Natuurstudie een aantal poelen ten behoeve van amfibieën aangelegd. Dergelijke werken bewezen reeds in het verleden hun nut.

De populatie kikkers en salamanders groeide in de voorbije jaren spectaculair. Wie op zoek is naar goede teelaarde of grond voor ophogingswerken kan bij de conservators terecht.

Dat de Rietbeemd geen gesloten boek is, bewijzen de tientallen wandelingen die de afgelopen 5 jaar werden georganiseerd, de aanleg van een verhard wandelpad en de uitgave van een folder met overzichtelijk kaartje van het reservaat en zijn omgeving.

Wie geïnteresseerd is in een bezoek of wie een wandeling voor zijn vereniging wil organiseren, is van harte welkom.

Steunen kan op nr. 443-1641921-11 van het Reservatenfonds "De Rietbeemd".

Conservators: G. Merlevede 068/33 51 06 en W. van der Meulen 055/21 32 22.

Aandacht voor dagvlinders binnen onze reservaten

W. van der Meulen

Dagvlinders zijn in Europa overal sterk in aantal achteruitgegaan. Het blijkt dat vooral soorten van specifieke biotopen erg bedreigd of zelfs uitgestorven zijn.

Op dit moment hebben 20 van de 60 resterende soorten in Nederland en België het bepaald moeilijk.

De belangrijkste oorzaak van deze achteruitgang is ook hier de banalisering van ons landschap door de vermindering van het aantal leefgebieden en van de kwaliteit hiervan.

Op korte termijn dringen zich sterke maatregelen op om verdere achteruitgang te voorkomen.

Een vogel- én vlinderreservaat

Toen in 1975 de Marke door de Landelijke Waterdienst (Gent) op het grondgebied van de gemeenten Deux-Acren, Moerbeke en Viane werd rechtgetrokken, leek het lot van de omringende waterrijke gronden definitief bezegeld.

Niet alleen de daling van de watertafel vormde een bedreiging, ook de verbeterde toegankelijkheid zou — zo vreesde men — een attractiepunt vormen voor bedenkelijke natuurrecreanten, die er vijvers zouden graven en weekend-verblijven oprichten.

Gelukkig liep het niet zo'n vaart. Het landschap werd er door de rechte trekking wel danig verminkt, maar de waterstanddaling bleef nog relatief beperkt en de recreanten kwamen er tot nu toe niet bij bosjes opdagen.

Uitgerekend in dit verloren gewaande, vrij ongerepte, valleilandschap groeide er op 6 jaar tijd een natuurreservaat van 30 hectaren, deels eigendom van de Wielewaal, deels van het KBVBV en Natuurreservaten.

Aanvankelijk hadden de oprichters vooral de vogelrijkdom van dit gebied op het oog. Met Gekraagde roodstaart, Sprinkhaanrietzanger, Torenvalk, Sperwer, Kerkuil, Ransuil, IJsvogel, Geelgors en Wielewaal als broedvogels lag dit voor de hand. De aankoop van een nieuw, vrij omvangrijk perceel bracht hierin verandering.

Reeds lang hadden we ons oog laten vallen op een verwilderde, door oude knotwilgen omzoomde, weide van ongeveer 1,5 ha, grenzend aan ons reservaat "De Rietbeemd" in de Markevallei, ten zuiden van Geraardsbergen.

Omdat het perceel op Vlaams grondgebied lag, genoten we provinciale steun (30 % van de aankoopprijs).

Met de opbrengst van een milieudag en de in '89 behaalde Nationale Prijs voor het Natuurpatrimonium werd de aankoop mogelijk.

We doopten ons nieuwste aanwinst met de naam "Vlinderweide", omdat het er tijdens de voorbijgaande warme en droge zomer gewoon krioelde van dagvlinders.

Een aankoop ten behoeve van dagvlinders

De sterk verruigde graasweide met een hoge grondwatertafel, hier en daar zelfs uitsijpeling van kwelwater, was waarschijnlijk eerst hooiland en werd later begraasd.

De vleksgewijs voorkomende faciesvormende vegetaties van Moerasspirea en Pitrus wijzen op dit laatste.

Tussen de prachtige oude knotwilgenrijen, rijk aan epifyten, groeien enkele struweelvormende soorten zoals Eénstijlige en Tweestijlige meidoorn en Sleedoorn. Als interessante plant uit de kruidlaag vermelden we Kruisbladwalstro en Knoopkruid.

Tientallen kleurschakeringen zijn tijdens de maand augustus in dit weiland te bewonderen.

Een echt bloemenfeest! Het gonst er in de zomermaanden dan ook van insecten.

Soortenrijkdom

In dit gedeelte van het reservaat vliegen zowel vlinders van de bosrand zoals Bont zandoogje, Landkaartje en Koevinkje als vlinders van het bloemrijk hooiland zoals Klein dikkopje, Icarusblauwtje, Vuurvlindertje en Bruin zandoogje.

Uiteraard komen ook erg mobiele soorten op de voedselrijkdom af. Gehakkelde aurelia, Distelvlinder en Koninginnepage zijn er beslist geen zeldzaamheid.

Hoogtepunt op het waarnemingslijstje van vorige zomer was de aanwezigheid van verschillende exemplaren van de Koninginnepage. Op een bepaald ogenblik zelfs twee parende exemplaren.

Bloemenrijkdom trekt vlinders aan.

Parede Koninginnepages

Vlindervriendelijk beheer

Willen we het gebied in zijn huidige toestand behouden dan is beheer nodig, zoniet zal verdere verruiging optreden en zullen bepaalde soorten (o.m. *Moerasspirea*) sterk domineren.

Door het beëindigen van de begrazing, een tiental jaren terug, vormde zich een dikke strooisellaag en trad vervilting van de vegetatie op.

Om deze toestand terug te schroeven werd elke zomer de helft van de weide gemaaid. Om al te grote schade aan rupsen en poppen te beperken, wordt de andere helft ongemoeid gelaten. Voor volgend jaar start een extensief begrazingsproject voor het ganse perceel.

De meeste vlinders, die op graslanden en bij ruigte-vegetaties vliegen, hebben kruiden of grassen als waardplant voor de rupsen nodig, maar evenzeer nectar-

planten. De wijfjes hebben immers behoefte aan veel energie (nectar) voor de ontwikkeling van de eitjes. Extensieve begrazing als beheersvorm voldoet aan beide eisen.

Hierdoor kan plaatselijk ruigte en struweel ontstaan, terwijl elders de vegetatie korter gehouden wordt volgens een vleksgewijs patroon. Gemechaniseerd grootschalig maaibeheer heeft een nivellerend effect op de dagvlinderfauna.

In sommige reservaten stierven populaties uit door een verkeerde keuze van het maaitijdstip. Wordt er toch gemaaid, dan dient 10 tot 20 % van de vegetatie ongemoeid te blijven.

Structuurverschillen van levensbelang

Structuurverschillen in de vegetatie zijn niet alleen belangrijk voor de voortplanting; ze zijn om meerdere

redenen noodzakelijk.

Vlinders gebruiken kleine hoogteverschillen in de vegetatie als territoriumgrens maar ook als oriëntatiemogelijkheid.

Sommige graslandvlinders vliegen altijd langs de grenzen van vegetatietypen of langs grenzen tussen vegetaties met verschillende hoogten. Hierbij kunnen kleine verschillen al van belang zijn.

Voor het Vuurvlindertje is een verschil van 10 cm ongeveer zoveel als voor ons 3 meter.

Andere soorten, zoals het Oranje zandoogje, vliegen alleen op voor de wind beschutte plekjes. Zij vliegen daarom graag in de buurt van hoge structuurelementen, zoals struiken en heggen. Aan de rand van het aangekochte perceel werden wat struiken aangeplant, om in die nood aan beschutting te voorzien. Er dient echter rekening mee te worden gehouden dat de vliegterreinen niet teveel beschadwd worden door de omliggende vegetatie. Vlinders hebben immers veel zonnwarme nodig om actief te kunnen blijven.

De noodzaak van een ecologische infrastructuur

Belangrijk voor het overleven van onze dagvlinders is de aanwezigheid van een netwerk van kleine landschapselementen.

Herstel en ontwikkeling van de natuur in dit landelijk gebied dringt zich dan ook om deze reden op.

Op satellietfoto's is de Markevallei duidelijk te herkennen als een groen lint, hoewel ook hier bedreigingen — zoals overal in Vlaanderen — legio zijn. Bio-industrie, grootschalige en agressieve landbouw, onwettelijk jagen, sluikstorten en het droogpompen van de vallei, het zijn maar enkele van de nachtmerries, die regelmatig de droom van een conservator verstoren.

Het realiseren van een landschapspark aansluitend op de zgn. groene hoofdstructuur ware wenselijk. Een landschapsacte werd onlangs door verschillende betrokken gemeenten ondertekend.

Zo'n ecologische infrastructuur is niet bijkomstig, willen wij in de toekomst de vlinderrijkdom van dit gebied kunnen behouden.

Immers, wanneer een bepaalde soort bv. door ongunstige weersomstandigheden uitsterft, is herkolonisatie vanuit verder afgelegen gebieden slechts mogelijk als de nodige verbindingen tussen de verschillende populaties aanwezig zijn.

Tegenwoordig zijn er echter weinig geschikte leefgebieden voor onze vlinders en ook het omringende landbouwgebied is erg vlinderonvriendelijk geworden.

In de egaal groene velden en de bloemloze akkers kan geen vlinder meer overleven. Deze cultuursteppe fungeren als barrières bij de verbreiding van minder mobiele soorten.

Het zou al heel wat betekenen als eindelijk overal in Vlaanderen eens echt werk wordt gemaakt van het jaren oude bembesluit... Wegbermen hebben immers niet alleen een habitat- maar ook een corridorfunctie.

Voor het behoud van onze dagvlinders is dus een dringend landschapsherstel en een kwaliteitsverbetering van ons leefmilieu nodig.

Vlinders zijn echte fijnproevers, als het erom gaat een biotoop in bezit te nemen. Ze zijn dan ook uitstekende indicatoren dat het mis gaat met onze leefomgeving. Eens sommige soorten verdwenen zijn, zullen ze, zelfs nadat het geschikte biotoop hersteld is, moeilijk op eigen kracht terugkeren. Herintroductie na zorgvuldig onderzoek is dan wellicht de enige oplossing.

In Nederland werden in het kader van het 'beschermingsplan dagvlinders' twee verdwenen soorten met succes opnieuw uitgezet (o.m. het Pimpernelblauwtje dat in Europa nog slechts op 20 vliegplaatsen voorkomt).

Een oproep

Zoals zoveel levensvormen ziet de toekomst er voor onze dagvlinders weinig rooskleurig uit.

Een verdere verschralling van het soortenspectrum laat zich voorspellen. Jammer, want ze vormen een attractie voor elke natuurminnende wandelaar en hun verschijning verhoogt sterk de belevingswaarde van elk reservaat. Wil je daadwerkelijk iets doen aan de zorgwekkende situatie van de vlinderstand, dan kan je dat door onze actie in de Markevallei financieel of materieel te steunen. Tientallen oude knotwilgen zijn o.m. op korte termijn aan een knotbeurt toe. Wie geïnteresseerd is in gratis wilgenhout mag één, of liefst meerdere door de conservator aan te duiden bomen knotten. Op deze wijze hopen we het beheerswerk te verlichten. (Conservator G. Merlevede 068/33 51 06).

We hopen dat dit artikel een bijdrage mag leveren tot een grotere belangstelling m.b.t. natuurbeheer voor dagvlinders op al onze reservaten.

Literatuur

Beschermingsplan Dagvlinders Nederland. Dagvlinders van de Benelux. K.N.N.V. en Vlinderstichting 1990.

W. van der Meulen, St. Martensstraat 11, 9600 Ronse

Dagvlinders 1992 Reservaat De Rietbeemd, Markevallei

Groot dikkopje - Klein dikkopje - Koninginnepage - Groot koolwitje - Klein geaderd witje - Klein koolwitje - Citroenvlinder - Oranjetip - Kleine vos - Dagpauwoog - Distelvlinder - Atalanta - Gehakkelde aurelia - Landkaartje - Gewoon blauwtje - Vuurvlindertje - Bruin zandoogje - Oranje zandoogje - Hooibeestje - Koevinkje - Argusvlinder - Bont zandoogje

Natuurbeheer is **beestenwerk**

Dirk Geysels, Mark Smets, Luc Van Gompel

In de Turnhoutse regio beheert De Wielewaal ruim 350 hectare natuurgebied en door het voeren van een actief aankoopbeleid stijgt de te beheren oppervlakte gestaag. Door deze uitbreiding van het reservatenbestand is ook het volume aan te leveren natuurbeheerswerken sterk toegenomen. De groep actieve veldmedewerkers is echter ongeveer even groot gebleven. Daar we ervan uitgaan dat onze natuurreservaten ook goed beheerd dienen te worden om de aanwezige natuurwaarden te behouden of te versterken, dienden we onze beheerstrategie aan dit nieuwe gegeven aan te passen.

Gezien de schrikbarende achteruitgang van het weidevogelbestand in onze regio werd het aankopen van natte weilanden een topprioriteit. Op deze wijze geven we zelf invulling aan de doelstellingen van Vogelrichtlijngebied 15. Daarnaast trachten we om droge en natte heide-terreinen met de bijhorende Kempense vennen te verwerven en indien nodig te herstellen.

Aanvankelijk werden een aantal graslanden als hooiland beheerd. Dit gaf de mogelijkheid om het te voeren beheer te mechaniseren. Zo hebben we een tractor en een maaibalk in bruikleen. Het Kempens Reservatenfonds kocht ook enkele karren aan om de vervoersproblemen op te lossen. Sinds 1991 wordt tijdens de hooicampagne ook beroep gedaan op loonwerkers voor het afmaaien, keren en pakken van het hooi. Een gedeelte van het hooi werd verkocht om de kosten te dekken. Het grootste deel werd opgeslagen als wintervoorraad voor ons eigen vee.

Sinds een tiental jaren hebben we ook de nodige ervaring opgedaan met begrazing in onze natuurgebieden. De resultaten hiervan zijn zo bemoedigend dat we nu opteren om in steeds meer gebieden een graasbeheer toe te passen. Buiten het aanbrengen en onderhouden van de afrastering, het eventueel oprichten van een schuilhok en een dagelijks controlebezoek vraagt begrazing relatief weinig werk. In de toekomst zullen alleen botanisch belangrijke hooilanden verder gehooid worden met de mogelijkheid om ook daar nabegrazing te voorzien. In de weidevogelgebieden blijven ook enkele percelen hooiland aanwezig. Deze niet begraasde percelen met lang gras oefenen immers een grote aantrekkingskracht uit als broedgebied voor de Grutto. Op deze wijze behouden we ook voldoende hooi voor de winterperiode.

Het uiteindelijke doel van begrazing is de biologische en landschappelijke diversiteit te bevorderen. Het spreekt vanzelf dat er verschillende toepassingsmogelijkheden bestaan om dit doel te bereiken. Zo kan er gevarieerd worden met begrazingsdruk, begrazingsduur en natuurlijk ook met de gebruikte diersoort. Daarbij dient opgemerkt te worden dat elk dier graast, zoals het gebekt is. In de Turnhoutse regio worden Shetlandpony's, runderen, schapen en geiten ingezet. Een deel van deze dieren is eigendom van De Wielewaal en worden ingeschakeld voor een jaarrond beweiding of voor een seizoensbeweiding waarbij er gezorgd wordt voor een zomer- en een winterterrein. De in bruikleen gekregen dieren worden vooral ingezet in projecten met

een beperkte begrazingsduur. In dit artikel worden de mogelijkheden met de verschillende diersoorten vanuit de praktijk toelicht. Een prettige bijkomstigheid hierbij is dat onze grazers duidelijk op de sympathie van het brede publiek mogen rekenen.

Een evaluatie van 9 jaar graasbeheer in de Tikkebroeken te Kasterlee

In de Tikkebroeken worden momenteel 3 percelen via begrazing beheerd. Twee hiervan bezitten een overwegend zandige bodem op een voormalig droog tot vochtig heideprofiel. Het derde perceel is venig en voedselrijker gezien zijn ligging vlak tegen de beek.

Na 4 jaar maaien werd in 1983 een eerste maal met 2 pony's begraasd op het perceel gelegen naast de hut (zie De Wielewaal jg. 49: 183-193). Het maaibeheer gaf aanvankelijk een toename van bloeiende soorten, maar de vrees dat blijvend maaien tot een te grote verarming aan mineralen en soorten zou leiden, deed ons overstappen naar begrazing. In het bodemprofiel komen namelijk geen duidelijke klei- of leemlagen voor die belangrijk kunnen zijn voor de mineralaanvoer voor de plantengroei. Door de begrazing ontstond een visueel meer aantrekkelijk geheel dan de vrij eentonig gemaaide hooilanden. Door de variatie in vegetatiehoogte blijven waarschijnlijk ook meer habitats gespaard voor sprinkhanen en andere insecten. Ook de jaarlijkse slachting onder kikkers en salamanders, aangericht door het gebruik van de maaibalk, vormde een schaduwzijde voor het maaibeheer. De aard van de vegetatie is ook niet strikt gebonden aan een hooiregime, zodat de stap naar begrazing vlug gezet werd. We hoopten op die manier ook meer variatie te brengen in de grote vlakken Gewoon struisgras en de minder vitaal wordende Echte witbol. Na één seizoen begrazing met geleende pony's werd overgeschakeld op 2 koeien. We hoopten dat deze ook meer het moerassige deel van het afgerasterde perceel zouden begrazen waardoor ook het moeras een meer open structuur zou krijgen. Door betreding en toevoer van uitwerpselen ontstaan meer modderpartijen in het moeras wat zowel naar planten, insecten als vogels interessant is. Vooral Blauwborst en Waterral houden van modder in hun biotoop.

Het zandige hooiland evolueerde zeer positief doordat soorten als Biggekruid en Tormantil zich spectaculair begonnen uit te breiden. Ze zijn inmiddels plaatselijk

aspectbepalend. Deze soorten weten op de intensief afgevreten delen perfect te overleven via hun rozet. Vooral op het, eertijds door de vroegere eigenaar genivelleerde, perceel ontwikkelde de vegetatie zich mooi met mozaïekpatronen waar vooral Struik- en Dophei, Schapegras, Pijpestrootje, Gewone en Sterzegge en vooral veel Tormentil in voorkomen. Deze vegetaties zijn geheel het jaar door prachtig om zien. Een schaduwzijde is het toenemen en verruigen van delen met Pitrus en Veldrus. Hierdoor verdween opnieuw de groeiplaats van de Klokjesgentiaan die door het maaibeheer terug tot bloei was gekomen (door plaggen heeft deze soort zich inmiddels op een andere plek in het reservaat kunnen vestigen). Ook zaailingen van berk en Sporkenhout vormen een probleem gezien ze er nauwelijks worden afgegeten met deze bezetting van dieren. Bijsturen, door kleinschalig maaien en het verwijderen van boomopslag, lijkt ons dan ook onvermijdelijk willen we het open karakter behouden en Pitrus en Veldrus niet laten verworden tot soortenarme vlekken in het landschap. De verstoring van de bodem die destijds door de ontginning en bemesting door de vroegere eigenaar gebeurde, kan immers via begrazing niet helemaal ongedaan gemaakt worden op dit ongeveer 1,5 hectare grote perceel.

Een venig hooiland meer ten zuiden in het reservaat evolueerde van raapzaadakker in 1978 tot hooiland. Het is een venig, matig voedselrijk hooiland met Speenkruid in de randzone (enige groeiplaats in het reservaat), veel boterbloemen en een dominantie van Echte witbol. Pony's of 2 grotere boerenpaarden begrazen het 40 are grote weiland samen met een opengekapte elzenbroek met Ruwe smele, Blaaszegge en veel Elzenzegge. Een erg nat gedeelte met veel Gagel en een dichte vegetatie Snavelzegge en Veenpluis sluit aan op beide percelen. Na enkele jaren maaien werd dus ook hier overgeschakeld op beweiding. Via de begrazing ontstonden opnieuw typische patronen voor paarden. Zij deponeren op een bepaalde plaats hun mest (latrines) waar niet gegeten wordt. Het overige deel wordt intensief tot zeer kort afgegraasd. Hierdoor konden soorten als Pinksterbloem, Kruipend zenegroen, Moeraswalstro en andere flink uitbreiden. Opvallend is wel dat de Pinksterbloemen door het intensief grazen vaak kleiner en vooral later bloeien dan dezelfde exemplaren tijdens het vroegere maairegime. Door het grotendeels afeten van de rozet wordt de plant achteruitgesteld ten opzichte van zijn soortgenoten in hooilandbeheer, waar na het maaien nog mooie rozetten gevormd worden. In hoe-

verre dit van invloed is op het Oranjetipje is tot op heden nog onduidelijk. Waarschijnlijk moeten ten behoeve van deze vlindersoort de begrazers vroeger van het terrein worden verwijderd. Ook in het gagelmoeras deden onze grazers prima werk en ontstonden mooie graaspatronen in de totaal verruigde snavelzeggevegetatie.

Begrazing lijkt in De Tikkebroeken een goede keuze te zijn. Door de begrazing ontstaan immers meer kiemingsmilieus en is er vooral meer licht voor de kiemplanten. Hooilanden, en zeker deze met een sterk verstoorde grondwaterstand, hebben sterk de neiging om dicht te groeien met allerlei snelgroeïende soorten. Door begrazing vallen veel meer permanent open plaatsen in de vegetatie die gunstig zijn voor de vestiging van nieuwe soorten.

Shetlandpony's dragen bij tot het herstel van een gradiëntrijke heide in De Liereman

De Liereman is met z'n 167 ha zeker geen onbekend natuurgebied in ons land. Het landschap wordt getypeerd door een aaneenschakeling van veenmoerassen, broekbossen en uitgestrekte reliëfrijke heideterreinen met vennetjes. Kortom een parel in het Kempisch landschap.

Buiten de traditionele beheerswerken zoals kappen, maaien en plaggen werd in 1986 een begrazingsproject opgestart. Het gekozen terrein betrof een sterk vergraste heide met daarin nog enkele relictvegetaties met onder andere Dop- en Struikhei, snavelbiezen, Veenbies, Blauwe zegge, Klokjesgentiaan enz. De begraasde oppervlakte bedroeg 8 ha. Alvorens de begrazing op te starten werd de berkenopslag verwijderd. De typische vliegdennen werden behouden. Een oppervlakte van ongeveer 1 ha werd voor de helft geplagd en voor de andere helft gemaaid.

In de aanvangsfase werd, gezien onze beperkte mogelijkheden, geopteerd voor een samenwerkingsverband met een plaatselijke landbouwer. Het toegepaste systeem, afwisseling heide-weide, gaf ons niet de te verwachten resultaten. Er was eerder sprake van een stagnering van de toenmalige situatie.

Door de aankoop van een nieuw reservaat, de Hoge Mierdse Heide, veranderden onze perspectieven naar begrazing toe totaal. Door de verwerving van dit 5 hectare grote terrein kregen we een geschikt winter-

Pony's in De Liereman, tweemaal op dezelfde plaats, met een tussentijd van bijna anderhalf jaar. De vergrassing wordt duidelijk teruggedrongen.

Foto: D. Geysels

kwartier in handen, zodat we een begrazingsproject met eigen dieren konden beginnen. Bij de soortkeuze van de grazers werd met vier aspecten rekening gehouden:

1. de verplaatsbaarheid van zomer- naar winterkwartier en omgekeerd;
2. de winterhardheid van de dieren;
3. de dieetsamenstelling en voedselstrategie van de grazers;
4. het visuele aspect.

Uiteindelijk viel onze keuze op Shetlandpony's. Dit authentieke paardenras voldeed aan al onze eisen. Door hun grootte en gewicht zijn ze gemakkelijk te hanteren wanneer ze verzorgd en verplaatst moeten worden. Gezien hun oorsprong is de winterhardheid geen enkel probleem. Visueel zijn het heel aantrekkelijke dieren, waarbij het kuddegedrag boeiende taferelen oplevert. Voor de dieetsamenstelling bleek uit literatuurstudie dat pony's in tegenstelling tot runderen hun grasmenu voor een gedeelte aanvullen met kruiden en houtachtige gewassen.

Het effect van de begrazing met Shetlandpony's is uitstekend. Rond 1 april worden de pony's op de heide geplaatst. Aangezien het Pijpestrootje op dat moment nog niet groeit, zijn de dieren op andere gewassen aangewezen zoals Struikheide, Veenbies, bladeren van bomen en struiken. Vanaf het ogenblik dat het Pijpestrootje begint te groeien, vormt deze grassoort het hoofdbestanddeel van het voedselpakket. Het menu wordt echter steeds aangevuld met andere plantensoorten. Daarbij lijkt Veenbies een echte lekkernij te zijn. Blauwe zegge, Witte en Bruine snavelbies worden veelvuldig aangesproken en zelfs Pitrus wordt niet ongemoeid gelaten. In een uithoek van het terrein is door eutrofiëring van buitenaf, een wilgenstruweel met brandnetels ontstaan. Deze laatste worden door de pony's regelmatig bezocht waarbij zij zelfs niet nalaten de wortels vrij te maken en op te eten. Tijdens de

zomermaanden is het graaspatroon voornamelijk gericht op de consumptie van de halmen van het Pijpestrootje die dan bloeien of zaad dragen. Vanaf september neemt de voedingswaarde van het Pijpestrootje opnieuw af, zodat de pony's hun menu terug gaan aanvullen met andere plantesoorten zoals Struikheide, Dopheide enz.

Op zes jaar tijd is het visueel aspect van het heideperceel sterk veranderd. Het terrein biedt nu een aaneenschakeling van soortenrijke vegetaties: heide-pijpestrootjesvegetatie; dopheide-struikheidevegetaties en kortgrazige vegetaties met daarin onder meer Kruipwilg, Witte en Bruine snavelbies, Kleine en Ronde zonnedauw, Klokjesgentiaan, Tormentil en Veenbies. Het veelvuldig voorkomen van Duivelsnaaigaren duidt op een sterke verjonging van de Struikheide.

Door de vaste route's van de pony's ontstaan tal van paadjes die een ideale kiembodem vormen voor typische heideplanten als zonnedauwen en snavelbiezen. Door het ijlere worden van de vegetatie zijn de Klokjesgentianen sterk toegenomen. Het Gentiaanblauwtje heeft van deze situatie goed kunnen profiteren om zijn populatiegrootte en vlieggebied uit te breiden. Verschillende typische heidevogels hebben inmiddels ook reeds van de veranderde situatie geprofiteerd. De Klapekster en Blauwe kiekendief zijn gedurende de winterperiode weer jaarlijks te gast. Het aantal broedparen van de Wulp is duidelijk toegenomen.

Met het oog op een verdere uitbreiding van het begrazingsproject werd een kweekkudde opgestart. De merries werden aangekocht bij het Nederlandse Staatsbosbeheer en hebben hun hele leven lang reeds jaarrond graasbeheer gedaan in natuurgebieden. Gans het jaar loopt een stamboekhengst in de kudde. De geboorte en groei van de veulens stelde tot nog toe geen enkel probleem.

De toekomst van De Liereman lijkt verzekerd.

Wulp

Foto: A.C. Zwaga

Geiten komen het Gentiaanblauwtje ter hulp

In het vennengebied ten noorden van Turnhout heeft onze vereniging meerdere natuurgebieden in beheer. Zo hebben we enkele belangrijke percelen in eigendom of huur ter streke Zwarte Heide. Eén van deze reservaten heeft een uitzonderlijke botanische waarde door het voorkomen van Heidekartelblad, Gevlekte orchis en Klokjesgentiaan. Vooral door het massaal voorkomen van deze laatste soort kan zich hier een vitale populatie van het Gentiaanblauwtje handhaven. Het behoud van deze sterk bedreigde vlindersoort vormt dan ook één van de topprioriteiten bij het beheer. Daarom dient het beheer zeer doordacht te gebeuren en moet er rekening gehouden worden met een veelheid aan factoren.

Het eigenlijke vlieggebied van de vlinders is eerder klein en bedraagt op dit moment ongeveer 40 are. Via aangepast beheer zou dit vlieggebied vergroot kunnen worden binnen ons eigen reservaat. De invloed van buitenaf is in het gebied duidelijk merkbaar. De sterk toegenomen vergrassing (Pijpestrootje) en de verbraming dienen teruggedrongen. Ook verdere boomopslag dient vermeden te worden. Terzelfdertijd dienen we aan de randen van het gebied toch voldoende beschutting te behouden om het inwaaien van ongewenste meststoffen te beletten. Deze beschutting komt ook het Gentiaanblauwtje ten goede die als 'patroonvlinder' de eerder open plaatsen schuwt. Tevens dient gestreefd te worden naar een dynamisch populatietype bij de Klokjesgentianen, waarbij planten van alle leeftijden voorkomen. Jaarlijks zouden er dus nieuwe zaailingen moeten bijkomen die dan een vijftal jaren later zullen bloeien en dan pas voor de ei-afzetting van de vlinders geschikt zijn. De vrouwtjes hebben bij deze ei-afzetting een duidelijke voorkeur voor planten die uit het vegetatiedek uitsteken. Daarom moet de vegetatiestructuur voldoende open blijven en dient de dominantie van Pijpestrootje te worden tegengegaan. Maar juist in de pollen van deze grassoort maakt de Bossteekmier *Myrmica ruginodis* haar nesten. In deze nesten overwinteren de rupsen van het Gentiaanblauwtje. Het grootste deel van het rupsenstadium is strikt van de verzorging door deze waardmier afhankelijk. Het duurt vaak 3 tot 5 jaar eer weggeplagde nesten opnieuw geschikt worden. De Bossteekmier bereikt haar grootste nestdichtheid in vegetaties met een constant hoge grondwaterstand. Ook de Klokjesgentiaan houdt van deze hoge grondwaterstand. Tevens dient er over gewaakt te worden dat het gevoerde beheer de bloeitijd van de Klokjesgentiaan niet verlaat, waardoor deze buiten de vliegtijd van de vlinders zou vallen.

Geiten op de Zwarte Heide...

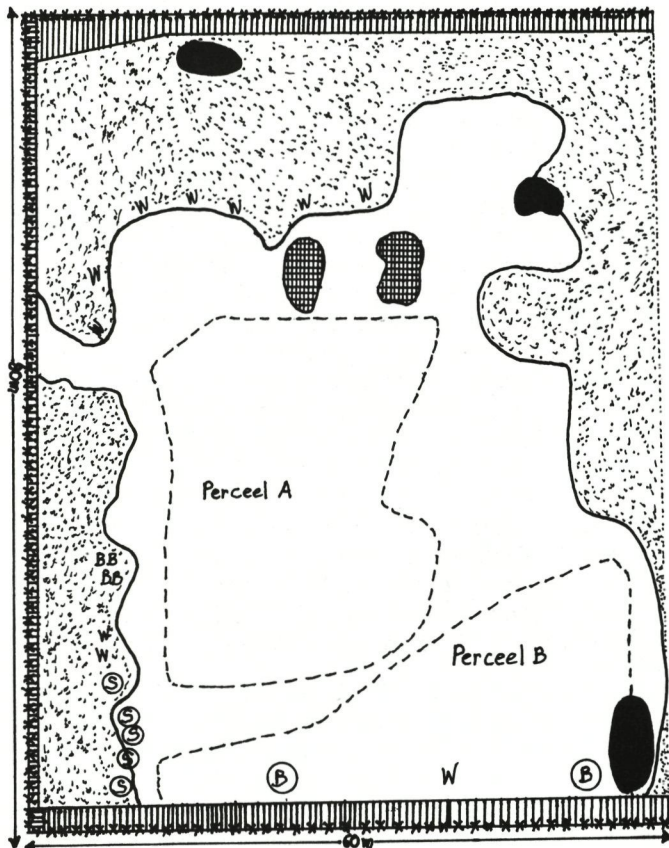
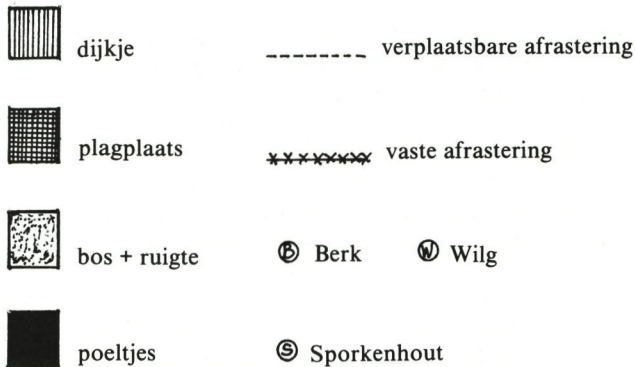
Het eerste beheerswerk dat werd uitgevoerd, was het aanleggen van een dijkje rondom het gebied, vooral op plaatsen waar ontwatering plaatsvond. Om aan de benodigde grond te komen werd een klein amfibieënpoeltje gegraven op een botanisch niet-interessante plaats. Later werden deze dijkjes van binnenuit aangevuld met plagsel afkomstig vanuit kleinschalige plagwerkzaamheden. Op deze dijkjes mochten struiken en bramen vrij hun gang gaan om voor de nodige beschutting te zorgen. Door het hoge mineralenaanbod in deze dijkjes waren deze al spoedig geheel overwoerd. In het centrale deel van het gebied werd de opkomende boomopslag van wilg en berk verwijderd. Vervolgens werd het grootste deel van het gebied ingerasterd met schrikdraad. Via een door zonne-energie heroplaadbare elektrische batterij kan deze onder stroom gezet worden. Er werd voor seizoensbegrazing met geiten gekozen. Deze dieren zijn immers dol op houtige gewassen en kunnen de boomopslag terugdringen. Als begrazers hebben geiten ook een duidelijke voorkeur voor jonge bramen. Op deze wijze kan de verbraming vanuit de randen worden tegengegaan. Ook het Pijpestrootje wordt gretig gegeten waardoor deze soort niet verstikkend gaat optreden. De tredschade door geiten is lager dan bij runderen of paarden, waardoor de schade aan de mierennesten minimaal blijft.

Vrij vroeg in het groeiseizoen wordt de hoofdgroeiplaats van de Klokjesgentianen met een verplaatsbare afrastering van elektrische linten afgeschermd. (Perceel A) Net als we bij andere grazers (runderen en pony's) hebben vastgesteld, eten de geiten de al dan niet bloeiende Klokjesgentianen gewoon mee op, ondanks hun eerder bittere smaak. Daardoor kan er geen ei-afzetting plaats vinden door de vlinders of werden de eieren op, en de zich ontwikkelende rupsen, in de

...pakken de jonge berkjes aan.

Foto's: D. Geysels

Naar een veldschets van conservator H. Lesseliers.

bloemen opgegeten. Na drie vervellingen zijn de rupsjes ruim drie millimeter lang en verlaten ze de zaadknoppen in het vruchtbeginsel, waarmee ze zich gevoed hebben nadat ze zich vanuit het ei door de bloemkroon heen hadden geboord. Ze worden dan door de steekmieren naar hun winterverblijf in het mierennest gebracht. Op dit moment wordt de verplaatsbare afrastering verwijderd en krijgen de geiten terug de mogelijkheid om ook dit gebied opnieuw te begrazen. Eventueel wordt in natte jaren nog bijkomend gemaaid.

Zodra de gentianen in zaad staan wordt aan de kortgegraste buitenkant van de verplaatsbare afrastering kleinschalig geplagd, waarbij vermeden wordt om bestaande mierennesten te beschadigen. Op deze wijze wordt de verjonging van de gentiaanpopulatie optimaal bevorderd. Het volgende jaar worden deze geplagde plaatsen gewoon mee ingerasterd, waardoor de vliegplaats voor de Gentiaanblauwtjes en de groeiplaats voor de Klokjesgentiaan elk jaar enkele vierkante meter kan groeien.

Dit voorjaar begraaften de geiten in het voorjaar een sterk vergrast en verbraamd gedeelte (Perceel B) zeer intensief. Een gelijkaarde proef vorig jaar op een aanpalend stuk leverde zeer goede resultaten op.

Klokjesgentianen

Foto: R. Willockx

En de toekomst?

Onze afdelingen beschikken op dit moment reeds over een twintigtal eigen pony's. Deze kudde wordt door kweek verder uitgebreid en zal in de toekomst dienen uitgesplitst te worden in meerdere groepen dit om ondermeer inteelt en te intensieve begrazing te vermijden. Er zijn voldoende terreinen ter beschikking binnen de afdelingsgrenzen die via graasbeheer beter kunnen beheerd worden. Het aanbrengen van rasters en het bouwen van schuilhokken zal dan ook steeds vaker voorkomen op de lijst van uit te voeren beheersmaatregelen. Dit heeft op korte termijn ook duidelijk financiële consequenties. De drie eigen runderen blijven voorlopig behouden en worden in de winter tegen vergoeding overwinterd bij een plaatselijke landbouwer. Nu in december 1992 het weidevogelgebied 'De Braekeler' (15,5 ha) mee beheerd dient te worden, wordt het opstarten van een kweekgroep met winterharde runderen bestudeerd, die dan kan instaan voor een jaarrond begrazing.

Door de aanhef van enkele verplaatsbare rasters met elektrische bedrading zullen de in bruikleen gegeven geiten en schapen zeer mobiel kunnen ingezet worden.

Dirk Geysels, Heerestraat 55, 2360 Oud-Turnhout

Mark Smets, Neerhofstraat 1, 2300 Turnhout

Luc Van Gompel, Hoveniersstraat 35 bus 2, 2300 Turnhout

Kijken naar vogels en een oude schuur op de Hoge Mierdse Heide

Mark Smets

In '89 kon onze vereniging het 5 ha grote weidegebied "De Hoge Mierdse Heide" bij de Liereman aankopen. Hierdoor kregen we een overwinteringsgebied voor vee zodat met begrazing kon gestart worden op de vochtige heide van De Liereman. Het overal opduikende fenomeen van de vergrassing vormt ook hier een ernstig probleem. Daarom opteerden we voor Shetlandpony's omwille van hun winterhardheid, hun geschiktheid voor het beoogde terrein, hun vriendelijk karakter en de naar verhouding schappelijke prijs.

De bouw van een schuilplaats voor het vee en een bergplaats voor de wintervoeding was noodzakelijk. Er werd gekozen voor een Kempense schuur. Haast geen enkele authentieke schuur had immers de vernietigende zucht naar vernieuwing overleefd. Het symbool van de Kempen, zijn landschap en bijbehorende gebouwen werden op korte tijd geschiedenis. Oude schuren zijn echter heemkundig, bouwtechnisch en esthetisch ware pareltjes van onze Kempische cultuur. Door de constructie en dakvorm staan deze bouwsels het dichtst bij de oervorm van de alleroudste hallehuizen uit de Germaanse tijd.

Er waren dus redenen genoeg om niet alleen het landschap maar ook de eeuwenoude bouwtraditie te herstellen.

Er werd gekozen voor een driebeukige schuur met centrale ingang. Tijdens onze vroegere excursies op zoek naar natuur en heemkunde hadden we te Lichtaart een kleine schuur gevonden die als model zou fungeren voor de onze. De maten en verhoudingen werden opgetekend en van dan af werden alle benodigdheden verzameld. Een aantal oude eiken balken van een afgebroken boerderij zouden opnieuw tot hoofdgebinte worden opgetrokken. Een dode eik uit de Tikkebroeken werd met de verkapbijl gekantrecht. De gemeente Oud-Turnhout leverde een aantal lorken waaruit kepers en panlatten werd gezaagd. Het roggestro voor de dakbekleding stond reeds te groeien op onze onkruidakker

en Vlaamse dakpannen waren snel gevonden. Er werd gestart met de werkzaamheden toen de Goudplevieren volop doortrokken, de Grutto's en Wulpen reeds gearriveerd waren en het zoete lied van de Boomleeuwrik volop boven de Hoge Mierdse Heide weerklonk. De balken werden met pen- en gatverbindingen in elkaar gezet. Eiken pennen hebben het voordeel dat men ze muurvast kan slaan en dat ze met eenzelfde gemak weer los te kloppen zijn. In het verleden behoorde de schuur immers tot het roerend goed. Wanneer de pachter verhuisde werd ook de schuur uit elkaar gehaald. Soms werd ze in haar totaliteit verplaatst als de afstand of het bouwwerk niet te groot was. Alle sterke mannen van het gehucht staken dan een handje toe. Voor de juiste dakconstructie kregen we de hulp van enkele ervaren timmerlieden. Eenmaal het houten geraamte zogoed als klaar was, kon terplaatse gestart worden met het in elkaar zetten van de gebinten. We beschikten wel over meer enthousiasme dan kennis en dat gaf nu enkele problemen. Hierdoor verliep de rechtzetting van het gebinte langzamer dan gepland. Om gemakkelijk te werken dienen alle houten verbindingen op de grond uitgestapt te worden. Bij het optrekken kan dan alles direct in elkaar gezet worden.

Het was ondertussen mei en op het reservaat was heel wat te beleven. Een koppeltje Roodborsttapuiten had zich gevestigd evenals 2 koppels Geelgorzen, Veldleeuweriken en verschillende Graspiepers. Een zingend mannetje Tapuit hield ons weken in spanning maar een wijfje kwam echter niet opdagen. Het oppompen van water had dan weer spectaculaire gevolgen voor de doortrek van ruiters. Van zodra zich het eerste plasje vormde, streken er al Groenpootruiters neer. Op een bepaald moment kon je er 21 Groenpoten bij elkaar zien, Zwarte ruiter (max. 5), Bosruiters (max. 9), Kemphaantjes (max. 11), Gele kwikken, en Zwarte stern (2). Een hevig roepend mannetje Zomertaling was steevast van de partij. Tel daar nog enkele Watersnippen

Het gebinte wordt in elkaar gezet.

Foto: F. Van der Steen

Kepers worden gelegd, achteraan links is men al begonnen met de wand

Foto: F. Van der Steen

Van rechts naar links: het vlechtwerk, het lemen en een afgewerkt wandvlak.
Foto: F. Van der Steen

bij, enige Tureluurs, Grutto's, Kievitten, Scholeksters, Wulpen en een Ooievaar en je begrijpt waarom hier 's avonds zoveel vogelaars stonden te genieten. Steevast verbrak de Boomleeuwerik de avondlijke stilte.

Een hoogtepunt was zeker de aanwezigheid van een groepje Rugstreeppadden die hun oude voortplantingsplaats weervonden. Een zeer talrijk nageslacht was het resultaat. We mochten de dag meemaken dat honderden padjes het vasteland optrokken. Door de mistige en donkerende hemel weerklonk de Bosuil en de Ransuil kwam rakelings voorbij gevlogen op zoek naar vluchtende muizen.

Ondertussen was een koppeltje Wulpen beginnen nestelen op 30 m van de schuur zodat alle activiteiten een maand gestaakt werden. Vaak zagen we de 3 jongen voedselzoekend op de weide waar het krioelde van de sprinkhanen en andere insecten en ongewervelden. Een van de oudervogels had zelfs de eigenaardige gewoonte om 's avonds bovenop de schuur post te vatten. Werd dit gedrag ingegeven door de aanwezigheid van predatoren als de Vos?

Na het slaan van de kepers kon met het vakwerk van de wanden gestart worden. In die periode waren het vaak twee Wespennieven, Buizerden, Haviken, Sperwers of Torenvalken die ons naar de verrekijker deden grijpen.

Voor het vlechtwerk was 's winters reeds een partij Vuilboom (Sporkenhout) gekapt. Na een korte wateringsperiode werd het opnieuw soepel en bruikbaar. Tussen de rechtstaande regels werden de takken gevlochten, waarna kon begonnen worden met het lemen. Wij gebruikten klei i.p.v. leem. Deze grondstof, die een 8-tal jaar buiten had gelegen, was goed uitgevroren en daardoor prima verwerkbaar. De klei werd gemengd met gebluste kalk, gekapt stro en urine van koeien. Het stro dient als bindmiddel. De kalk en de urine zorgen voor een chemische reactie waardoor het bezetsel waterafstotend en minder erosiegevoelig wordt.

Met een groot scherfmes werd het stro in stukjes van 10 cm gesneden waarna het met de kleispecie werd vermengd. Met de hand werd de brei tegen en tussen het vlechtwerk gedrukt en gladgestreken. Toen het goed droog was, werd de kleiwand witgekalkt ondertussen werd naarstig aan het dak gewerkt. Onze eigen onkruid-

De afgewerkte stal, juist onder de nok bemerkt men het uilegat.
Foto: F. Van der Steen

akker (met Kwartel als broedvogel) leverde prima dekstro.

Door de arme zandbodem verkrijgt men taai en hard stro met een lange houdbaarheid. Op een zondag werd het koren met de maaibalk gepikt. 's Avonds waren heel wat korenbinders in de weer. Als stille wachters stonden de schoven op het stoppelveld. We misten enkel de Korhoenders die nu vervangen waren door Hout- en Holenduiven. Na enkele dagen narijping moest het koren gedorst worden zonder dat het stro mocht breken. Jos Huybrechts uit Zondereigen stelde zijn oude, maar goed gesmeerde pinmolen ter beschikking. Hij pikte voor ons met de hand nog een deel van zijn eigen oogst zodat we stro genoeg zouden hebben. Deze man van de oude traditie behoort nog tot de zeldzame generatie van mensen die de wereld mooier zal achterlaten dan bij het begin van zijn loopbaan als boer.

Ondertussen was een ervaren rietdekker bijgestaan door twee van onze leden bezig met de strooien kap. Naar het einde toe bleek dat we toch nog te weinig stro hadden. Wielewaler Louis Paulussen bracht de redding met zijn reeds gepikte korenakker. Het werd ditmaal met de vlegel gedorst om te voorkomen dat ons dak door de regen een in een uitschietend korenveld zou omgetoverd worden.

Een uilegat werd langs de oostzijde voorzien in de hoop zo een Kerk- of Steenuil aan te lokken. Na de voltooiing van de goudgele muts werd de nok dicht gelegd met zandzoden met op de hoek een symbolisch kruisje. De nodige Donderbloemen werden aangebracht zodat de zoden stilaan overgroeid geraken. Na de strobedekking volgden de dakpannen en het nauwkeurig aanwerken van de hoekpannen.

Zaterdagmiddag juist op de valreep, was de stal af voor de opening t.g.v. de Kempendag.

Bijzondere dank gaat uit naar alle helpers van dit project. Zowel Wielewalers als geïnteresseerden hielpen mee.

Het schuurtje kadert volledig in het omliggende landschap. Met dit perceel in de Hoge Mierdse Heide werd zowel het natuur- als het cultuurpatrimonium van onze vereniging verrijkt.

M. Smets, Neerhofstraat 1, 2300 Turnhout

Archeologische vindplaatsen in de omgeving van de Liereman te Oud-Turnhout en Arendonk

Gie Luyts

Toeval of niet, in en nabij De Brakeleer en De Korhaan — en ook in de omgeving van nog andere Wielewaalreservaten uit het Turnhoutse, zoals Hoge Mierdse Hei en Zwarte Hei — werden heel wat sporen gevonden van mensen uit de Steentijd.

Dhr. Gustaaf Aerts, bekend amateur-archeoloog uit Oud-Turnhout, onderzoekt het gebied tussen Brakeleer en Korhaan al vele jaren en onderscheidt hierbij 7 sites.

De eerste 2, beide iets ten westen van De Korhaan dateren uit de Oud-Steentijd of Paleolithicum, meer bepaald de Tjonger-cultuur (ca. 9.000 jaar voor Christus). Deze ligt nog in de Weichselperiode, de laatste ijstijd. Het plantekleed in onze streek had toen een steppe- of toendra-karakter met grassen, dwergstruiken enz. Als diersoorten vond men er o.a. Rendier en Steppebison. In familie- of clanverband volgden de mensen uit die periode de dieren tijdens hun trek. Ze richtten daarbij, op zandruggen langs vochtige laagten, tijdelijke kampementen op.

Vanaf ca. 8.000 j. v. Chr. had er een merkbare klimaatsverbetering plaats. Dat wordt dan ook als het begin gezien, én van een nieuw geologisch tijdvak, het Holoceen, én van de Midden-Steentijd of Mesolithicum (8.000-4.500 j. v. Chr.) De vondsten die in de omgeving van De Liereman gebeuren, situeren zich meer bepaald in de Tardenoisien-cultuur, die ruim verspreid was in de Kempen en die floreerde tijdens het Boreaal (7.000-5.500 j. v. Chr.). In feite was het niet zozeer de cultuur die toen veranderde, maar wel het klimaat, en hieraan moest de mens zich aanpassen. Inderdaad de tempe-

ratuur steeg geleidelijk en kwam dan nagenoeg overeen met het huidige klimaattype. Naarmate de bevroren ondergrond ontdooide onder de toendra, hadden zich al boomsoorten zoals den en berk kunnen uitbreiden. In die tamelijk open bossen vestigden zich nu ook andere bomen zoals iep, eik, linde en Es. De Hazelaar nam flink toe. De fauna bestond voor een groot deel uit bosgebonden soorten, bv. Eland, Oeros, Edelhert, Everzwijn en Ree. In deze periode vinden we nog open waterplassen en meren in de lager gelegen gronden. In het daaropvolgend tijdvak, het Atlanticum, zullen die plassen gaan dichtgroeien met veen en zullen ook de bossen veel dichter gaan worden.

De vondsten uit de Tardenoisien-cultuur situeren zich in de Kempen steeds op hoger gelegen zandige plaatsen bij een plas of een beekje. De mensen voorzagen in hun levensonderhoud door jacht (vooral op kleinwild) visvangst en het zoeken van vruchten, eetbare wortels en andere plantedelen. In deze periode komen boog en pijl in zwang en doet ook de hond voor het eerst zijn intrede als gezel van de mens.

Typisch voor de Midden-Steentijd is het gebruik van "microlieten" (letterlijk kleine stenen). Die werden dan gebruikt als pijlpunt of als weerhaken bevestigd in een houten of benen schacht (harpoen voor jacht of visvangst). Als basis voor deze werktuigen gebruikte men aanvankelijk silexkeien. Vanaf het Mesolithicum werd ook gebruik gemaakt van de kwartsietkeien die slechts op één plaats in ons land gedolven werden, nl. te Wommersom bij Tienen. Er moet destijds al een handel in die keien bestaan hebben. Een dergelijke kei, het kernstuk of nucleus, werd eerst voorbereid en nadien werden er met een klopsteen fragmenten afgeslagen: kleine driehoekige of vierkante afslagen of langgerekte klingen. Indien die fragmenten de goede vorm hadden, werden ze verder geretoucheerd of bijgewerkt tot geschikte werktuigen van verschillende aard: pijlpunten, stekers, schrapers (bv. voor huidbewerking), mesjes, burijsen of boortjes (voor leder, hout of been) enz.

Spijtig dat veel andere objecten die door mensen in de Steentijd vervaardigd zijn — in hout, leder, been en hoorn — de tand des tijds niet doorstaan hebben. Maar ook door de stenen fragmenten krijgen we al min of meer een zicht op het leven van de Steentijdmensen.

Enkele microlieten uit de Korhaan

Foto: R. Willockx

G. Luyts, Zilverberkstraat 13, 2300 Turnhout

Voor u gesprokkeld

Bronnen: British Birds 85/8, British Birds 85/9, Der Falke 1992/3, Der Falke 1992/4, Feuille de Contact Aves 92/5, SOVON-Nieuws 5/2, Wash Wader Ringing Group, Nieuwsbrieven van de Raad van Europa nrs 91, 9 - 12.

— Op 28 augustus 1972 werd in de Wash (Engeland) een adulte Steenloper geringd. Deze vogel werd ter plaatse gecontroleerd op 23 november 1991, of meer dan 19 jaar na de eerste vangst. Er weze hierbij opgemerkt dat de Steenloper niet in Engeland broedt maar wel in Scandinavië, Groenland en het hoge Noorden.

— In Nederland durven Visdieven op vreemde plaatsen broeden: op het dak van de bloemenveiling te Aalsmeer, op bollenvelden en op verkeerspleinen bij Amsterdam. Of dit een goed teken is of juist een slecht laten we in het midden.

— 75 jaar geleden kon een tweede luitenant van het Engels leger in Noordoost-Frankrijk een broedgeval vaststellen van een Boerenzwaluw in een verlaten Duitse loopgraaf.

— De op 5 maart 1991 in Rio de Janeiro overleden ornitholoog van Duitse origine Helmut Sick ondernam in 1939 een expeditie naar Brazilië waar enkele maanden later de wereldoorlog uitbrak. Van 1941 tot 1944 zat hij in de cel, beschuldigd van spionage. Het is kenmerkend voor zijn aard te weten dat hij gedurende die jaren, 11 nieuwe soorten termieten die in de gevangenis voorkwamen, beschreef.

— Sinds enkele maanden is er uit Japan een uitvoerverbod van mistnetten. Deze maatregel is er gekomen omdat enkele landen (waaronder België) deze netten niet gebruikten voor wetenschappelijke vangactiviteiten maar ze lieten verkopen aan vogelstropers.

— Ene Charlie Moore uit Groot-Brittannië heeft in 1991 een recordaantal vogels waargenomen, om juist te zijn 1.856 soorten. Dit record was alleen maar mogelijk dank zij de steun van enkele sponsors.

— In de vallei van de Haine (prov. Henegouwen) heeft zich in de loop van 1992 een Aalscholver-kolonie gevestigd. Een 30-tal jongen vlogen met succes uit. Het betreft de eerste kolonie in Wallonië.

— Door een Kerkuilpaar met zenders uit te rusten, kwam men te weten dat het mannetje een biotoop bezit van ongeveer 750 ha rond de broedplaats. Het meest verre punt waar de vogel 's nachts jaagde, lag 3,2 kilometer van de nestplaats verwijderd. Er werd gemiddeld één derde van het voedselgebied dagelijks (of nachtelijks?) bezocht.

— In de winter 1991-1992 overwinterden in het zuidwesten van Engeland een 30-tal Kleine zilverreigers. De aantallen stegen van 20 in november tot 40 in december, terugvallend tot 30 met een kleine dispersie naar Wales en Ierland. Slechts 4 Lepelaars overwinterden in Groot-Brittannië, een neerwaartse trend.

— Wetenschappers o.l.v. P. Berthold hebben 4 Ooievaars uit het oostelijk deel van Duitsland uitgerust met zenders die via satellieten konden gevolgd worden. Drie vogels volgden de oostelijke route die hen tot Egypte en Soedan bracht, één vogel trok westwaarts over de

Pyreneeën. Twee vogels vlogen simultaan (1 oost- en 1 westwaarts) terwijl de twee overige Ooievaars verschillende keren bleven pleisteren. Tot 370 km werd er dagelijks afgelegd, terwijl de gemiddelde afstand 224 kilometer bedroeg in 21 dagen. De treksnelheid varieerde tussen 30 en 90 kilometer per uur.

— De vereniging "Vrienden van de Griekse Beer" heeft een programma gelanceerd voor de aanplant van fruitbomen in de dorpen nabij de zones waar nog beren voorkomen. Door middel van dit programma hoopt men de beren makkelijker toegang te verschaffen tot voedsel en zo te voorkomen dat de dieren dit in de dorpen gaan zoeken. Het programma is in maart 1991 van start gegaan in Macedonië.

— De waterrijke gebieden van Egypte worden bezocht door zo'n 500.000 trekvogels en behoren tot de belangrijkste toevluchtsoorten voor watervogels in de Middellandse zee. De meren van Burrullus en Bordawil zijn al opgenomen in de lijst van de Ramsar-gebieden. Andere gebieden worden echter bedreigd door draineringswerken, erosie van de kusten en de aanleg van viskwekerijen. Voor het behoud van deze gebieden zouden strenge maatregelen moeten worden genomen.

— De Vroedmeesterpad werd op de Balearen voor de eerste maal gedetermineerd in 1980, en is sindsdien geklasseerd in de categorie van met uitsterven bedreigde soorten. De pad kwam inderdaad alleen maar voor in enkele ravijnen en bergstromen in de Serra de Tramunta in het Noordwesten van het eiland Majorca. De regionale regering van de Balearen heeft een programma opgesteld voor het behoud van deze soort en van zijn leefmilieu, evenals voor de oprichting van een centrum voor voortplanting in gevangenschap waarmee men hoopt de pad opnieuw te kunnen uitzetten in gebieden waar hij niet meer voorkomt.

— Een actie voor de bescherming van de Witkopeend is in 1989 op touw gezet door de twee belangrijke organisaties voor de bescherming van de watervogels, de "Wildfowl and Wetlands Trust" en het internationale Bureau voor onderzoek naar watervogels (IWRB). Het feit dat bijna de hele bevolking overwintert op het meer van Burdur in Turkije, vormt een ernstige bedreiging voor deze eendensoort.

In het reddingsplan was ondermeer voorzien in een aanbeveling tot de lokale Turkse overheid om de jacht in dit gebied te verbieden. Deze hebben hier onmiddellijk gevolg aan gegeven en de jacht illegaal verklaard niet alleen rondom het meer van Burdur maar ook rondom het meer van Yarisli, een ander belangrijk overwinteringsgebied.

— Ondanks de aanbevelingen van de Internationale Walvisvaart Commissie, gaat Noorwegen door met zijn "zozegd" onderzoeksprogramma voor walvissen.

— Nog slecht nieuws: Japan heeft het voornemen aangekondigd om door te gaan met de drijfnetvisserij, ook nadat het verbod van de Verenigde Naties in 1992 van kracht wordt. Deze beslissing van de Japanse overheid zou berusten op "wetenschappelijke" belangen!

R. De Fraine en H. Franckx

Verenigingsberichten

UIT HET VERSLAG VAN DE RAAD VAN BEHEER, GEHOUDEN TE TURNHOUT OP ZATERDAG, 19 SEPTEMBER 1992

- De Raad van Deelgenoten gaat door op 21 februari 1993 in de Heischuur te Oud-Turnhout. 's Namiddags is er gelegenheid tot deelname aan een uitstap in De Liereman.
- Het inspanssen van een rechtsgeding moet wettelijk steeds uitgaan van de Raad van Beheer.
- Afdeling Rupestreek wordt terug een zelfstandige afdeling vanaf 1 januari 1993. Het werkingsgebied wordt Hemiksem, Schelle, Niel, Boom en Rumst met Reet en Terhagen als deelgemeenten.
- Voor het behoud van de provinciale subsidie Antwerpen zijn er dringend nog 2 nieuwe afdelingen in deze provincie nodig.
- De congresuitstappen 1993 zullen doorgaan op 9 mei, het symposium op 21 november. De werkgroep Promotie zal instaan voor de organisatie. Afdeling Noorderkempem zorgt voor de praktische uitwerking.
- I.v.m. een mogelijke wijziging van het gewestplan Weelde, vroeg De Wielewaal de bevoegde minister het weidevogelgebied te vrijwaren.
- Er komt een fietstocht langs het "Bels lijntje" te Turnhout-Ravels" op de TTB-dag.
- Oost-Vlaanderen en Limburg betaalden provinciale subsidie uit. Het totaal aan renteloze leningen aan De Wielewaal bedraagt momenteel iets meer dan 3 miljoen.
- Er waren vergaderingen van de werkgroepen: Natuurbehoud op 12.09.'92, VZO op 28.08.'92 en Hyla op 11.09.'92.
- Mogelijk sluiten we het jaar af met 7000 leden.
- In oktober 1993 komt er terug een Natuurkijkdag in samenwerking met de BGJG.
- De Kempendag 1992 is uitgerend.
- In de laatste 3 maanden van 1992 zal nog 15 ha natuurgebied aangekocht worden. Ter gelegenheid van het 60-jarig bestaan van De Wielewaal wordt een nationaal aankoopproject overwogen.
- De Wielewaal is door het 5e decreet erkend voor 1250 uren. Er wordt een nieuw halftijds personeelslid aangeworven.
- Er komt een libellen-determinatie tabel uitgegeven door Wielewaal en JNM.

H. Franckx

"NATUUR- EN MILIEUKWIS HALLE"

Op zaterdag 14 november 1992 om 19 uur, richt Wielewaalafdeling Halle een "Vierde Natuur- en Milieukwis" in. Deze kwis gaat door in de feestzaal Lindegroen, J. Degelaenstraat 1 te Buizingen-Halle, nabij de Sint Vincentiuskerk.

Ploegen van 3 personen worden ondervraagd over natuur en milieu in de meest ruime zin.

Het inschrijvingsgeld per ploeg bedraagt 300 F die dienen overgeschreven te worden op rekening 000-0121017-58 van Wielewaal-Halle.

Er zijn talrijke waardevolle prijzen voorzien.

Inschrijvingen worden aangenomen tot vrijdag 13 november door Jacques Boone, Kerkstraat 176 te 1653 Dworp (tel. 02/380 25 53).

Wij hopen dat u met ons meekwist!

Loop in 1993 vooruit op de zomer. Ga mee naar de Canarische eilanden.

EERSTE NATIONALE BUITENLANDSE REIS: TENERIFE van 28 februari t.e.m. 14 maart '93

Gezien het groot succes van de reis van dit jaar en op aanvraag van de vele deelnemers die toen niet meekonden, wordt de Tenerife-reis overgedaan in 1993.

We verblijven weerom in Ten Bel, gelegen in het zonnige zuiden.

Van hieruit wandelen we naar de vuurtoren van La Rasca en boven op de berg Guaza. We rijden naar de rotswanden van Los Gigantes, wandelen door de Barranco del Infierno, varen heen en terug naar het eiland Gomera en bezoeken tweemaal het nationaal park van Las Canadas, waarin zich de 3717 m hoge Teide bevindt. Het noorden wordt zeker niet vergeten. We bezoeken Taganana en het Mercedes-gebergte, Punta del Hidalgo en het Anaga-schiereiland in het oosten. In het midden liggen het bosrijke Oratava-dal, Icod met zijn duizendjarige Drakenbloedboom, het dorpje Garachico, verwoest door een lavastroom, en de prachtige badstad Puerto de la Cruz. Door de Eros-pas rijden we naar het Teno-schiereiland gelegen in het uiterste westen van Tenerife.

Tijdens de vrije dagen kan u een bezoek brengen aan de badsteden Los Cristianos en Playa de las Americas.

Dank zij De Wielewaal zal u Tenerife volledig leren kennen en wandelingen maken door gebieden waar nooit een toerist komt.

Volgende vogelsoorten komen zeker op de lijst: Bolle- en Laurierduif, Eilandgierzwaluw, Blauwe vink en Kanarie, Woestijnvink en Berthelots pieper.

Bovendien is de lentetrek volop bezig. Op zee ziet u zeker Kuhls pijlstormvogel, dolfijnen en walvissen. Hoofddoel blijft echter de landschappelijke en botanische pracht van Tenerife.

Richtprijs in vol pension en tweepersoonskamer: 45.000 F. Alles inbegrepen: vluchten, transfers, uitstappen per autocar, vol pension, wijn en water aan tafel gratis, fooien, BTW, bagage- en reisongevallenverzekering, annulatieverzekering.

Inschrijving door storting van 5000 F op postrekening 000-0319785-73 van De Wielewaal vzw, Graatakker 11 te 2300 Turnhout. De inschrijving wordt afgesloten op 15 december.

Reisleider: H. Franckx.

Activiteitenkalender

-b- = begin
-l- = leiding
-e- = einde
-m- = meebrengen

NOVEMBER

1

Aalter. Familiewandeling in het Drongengoed: Paddestoelen -b- 9 u. Hoeve Drongengoed, Drongengoedweg 9, Knesselare -l- E. Blondia -e- 11.30 u.

Kievit. Vogeltrekking op het Blak. -b- 7 u. einde Meergoorstraat, Beerse -l- E. Dockx -e- 11 u.

Noord-Limburg. De natuur in de herfst. -b- 10 u. Bredase Dijk, 10.15 u. Wateringen, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- V. Wijnen -e- 12.30 u.

Noord-Limburg. Vogelwaarneming en tellingen. -b- 7.15 u. Manège De Prairie, Kiefoekstraat, Eksel -l- A. Geuens -e- 12.15 u.

4

Noord-Limburg. Natuurexploratie en weidevogelobservatie -b- 14 u. Wateringen, einde Koloniestraat, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

Zuid-West-Vlaanderen. 4-8 november: Meerdaagse uitstap naar Texel -b- Inlichtingen: Dirk Dubois 056/35 57 75 -l- D. Dubois

6

Turnhout. Diavoordracht over de Visbeekvallei te Lille-Wechel derzande -b- 20 u. conferentiezaal De Warande, Warandestraat 40, Turnhout -l- W. Van Hove -e- 22.30 u.

7

Geraardsbergen. "Antivogelvangstwandeling" in Bastogne (voormiddag) en natuurwandeling (namiddag) -b- 7 u. Grote Markt, Geraardsbergen, 9 u. Bastogne -l- G. Merlevede -e- 18 u.

Klein-Brabant. Volledige cursus "Hoe spinnen determineren?" -b- 20 u. Visserhof, Kaai te Mariekerke tegenover de kerk -l- A. Peeters -e- 22.30 u.

Lier. Vogelwerkgroep op stap naar de Hoge Venen. -b- 7 u. station Lier, 9 u. Trou-Marais -l- R. Lenaerts -e- 16 u. -m- laarzen, picknick, kijker.

Mechelen. "De Chinese Muur"; volk en gewoonten in het China van heden. -b- 20 u. lokaal "De Dijle", Ontvoeringsplein 2, Mechelen -l- Van Steenkiste -e- 22.30 u.

Moerwaart-Zuidlede. Paddestoelentocht in de omgeving van Moerbeke. -b- 14 u. Suikerfabriek, Moerbeke -l- C. Gillis -e- 17 u.

Midden-Kempen. Natuurstudie: vogeltrektellingen -b- 7 u. taverne De Witte Haas (brug Dessel - Witgoor), telpost op Dessel Striwwen (beek) -l- S. Van Reet -e- 10 u. (bij gunstig weer heel de voormiddag) -m- zitstoeltje.

Moerwaart-Zuidlede. Paddestoelentocht rond het "Vliegveld" te Moerbeke-Waas. -b- 14 u. parking tegen suikerfabriek, Opperstraat, Moerbeke-Waas, 14.15 u. Vliegveld, boswachtershuis -l- G. Du Cheyne -e- 17.15 u.

Noord-Limburg. Vogelwaarneming en tellingen. -b- 7.30 u. Manège De Prairie, Kiefoekstraat, Eksel -l- A. Geuens -e- 12 u.

Schelde - Leie. Duinen- en strandwandeling te Middelkerke-Westende: bespreking van plantengroei en strandvondsten. -b- 9 u. Vakantiedorp, Vakantiestraat 1, Middelkerke -l- J. Vanheeuverswyn -e- 16.30 u.

8

Antwerpen-Centrum. Met eigen wagens naar het Veerse Meer en omgeving: op zoek naar late trekkers en vroeg overwinteraars. -b- 8.30 u. Putte grens -l- R. Huysman -e- 17 u.

Antwerpen-Zuid. Vogelobservatie rond de AWW te Oelegem en Broechem -b- 8.30 u. station Oude God, Mortsel, 8.50 u. kerk van Oelegem -l- A. Wuyts -e- 12.30 u.

Antwerpen-Zuid. Wandeling in het Zoerselbos: vogel- en planten-determinatie. -b- 14.15 u. parking bij Boshuisje (planbord Zoerselbos) -l- A. Wuyts -e- 17 u.

Gent. Wandeling door de bossen van Nazareth: paddestoelen en andere herfstelementen. -b- 14 u. ingang van domein, Klapstraat, Nazareth -l- E. Van Renterghem -e- 17 u.

Klein-Brabant. Spinnentocht o.l.v. een gespecialiseerde gids. -b- 14 u. Kinderboerderij, 14.15 u. ingang reservaat De Planterij, 't Hoogste, Bornem -l- A. Peeters -e- 17 u.

Netevallei. Natuurwandeling Kruiskensberg te Bevel (Nijlen) -b- 14.30 u. Kapel van Kruiskensberg -l- C. Segaert -e- 17 u.

Noord-Limburg. Natuurexploratie: bomeneducatie in de Ardennen. (Vallei van de Amblève en de Lienne) -b- 7 u. Statiestraat, Lommel, 10.30 u. Vallei van de Amblève -l- A. Mertens -e- 17 u.

Schelde - Leie. Duinen-, polder- en strandwandeling: typische zeevogels en weidevogels. -b- 9 u. Vakantiedorp, Vakantiestraat 1, Middelkerke -l- J. Vanheeuverswyn -e- 16.30 u.

Schelde - Leie. Paddestoelenwandeling in de Hospicebossen. -b- 14 u. ingang militair domein, Drapstraat, Nazareth -l- J. Rogge -e- 17 u.

Scheldeland. Natuurwandeling in de Kalkense Meersen. -b- 14 u. voetgangersbrug over Schelde in Wetteren. -l- K. Bracke -e- 17 u.

Zuid-West-Vlaanderen. Paddestoelen in de "kleiputten 't Hoge" -b- 10 u. St.-Denijseweg 60, Kortrijk -l- J. Desmet -e- 12 u.

Zuid-West-Vlaanderen. Paddestoelen in de "kleiputten 't Hoge" -b- 14 u. St.-Denijseweg 60, Kortrijk -l- J. Desmet -e- 16 u.

11

Brugge. Statistisch onderzoek in de Zeebrugse achterhaven: wervogeltelling. -b- 9 u. café "Drie Zwanen", Dudzele -l- F. De Scheemaeker -e- 12 u. -m- verrekijker, telescoop.

Jaagland-Demervallei. Vogelobservatie in het Schulensbroek -b- 8.30 u. abdij Averbode, 9 u. Aflaatsluis Linkhout -l- R. De Fraine -e- 12 u.

Noord-Limburg. Natuurexploratie en weidevogelobservatie -b- 14 u. Wateringen, einde Koloniestraat, Lommel-kolonie. -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

13

Merelbeke - Melle. Eerste winteravond: "Vogels van Scandinavië": diavoordracht door Robert De Lust. -b- 20 u. zaal van het GITO, Potaardeberg, Merelbeke -l- G. De Meulemeester -e- 22.30 u.

14

Antwerpen-Zuid. Dia- avond: "Slangen onder de zon" door Gert Van Spaendonk (50 F/pers. of 100 f/gezin) -b- 20 u. bovenzaaltje van Kasteel Steytelinck, St.-Bavostraat, Wilrijk -l- W. Van Spaendonk -e- 22.30 u.

Brugge. 14-15 november: tweedaagse bustocht naar de "Lac du Der": observatie van uilen en kraanvogels. -b- 5 u. hoofdingang station Brugge. Inschr. verplicht G. Orbie, Rietlaan 33, Sint-Michiels 050/38 25 76 -l- G. Orbie -e- 22 u.

Kievit. F.I.R.-avond in het teken van roofvogels. -b- 20 u. zaal Lambeer, Vredestraat, Beerse -l- P. Prinsen -e- 22 u.

Kievit. F.I.R.-avond over de Ruigpootuil door G. Robberecht. -b- 20 u. zaal Lambeer, Vredestraat, Beerse -l- E. Dockx -e- 23 u.

Lier. Wandeling naar Anderstadvijver en waarneming van de avifauna aldaar. -b- 13.45 u. station Lier, 14 u. vijver Anderstad -l- WW-bestuur -e- 17 u. -m- laarzen, kijker.

Mandelstreke. Herfstwandeling : bosflora -b- 13 u. Polenplein, Roeselare, 14 u. parking Het Aanwijs, Lippensgoed-Bulskampveld -l- L. Demarez -e- 17 u.

Midden-Kempen. Natuurstudie: IWRB -watervogeltelling op alle plassen van de regio, halve dagtocht langs de Molse zandputten. -b- 8.30 u. eigen vervoer, Kanaalbrug Mol-Donk (parking NZG) -l- J. Sas -e- 12.30 u.

Nete en Aa. Bezoek aan het Schulensmeer: observatie en determinatie van overwinterende eenden. -b- 7.45 u. parking Klein Sas, Herentals, 8 u. parking Bertels, Geel-Punt, 9 u. parking afaatsluis, -l- E. Vercammen -e- 12 u.

Netevallei. Beheerswerken in natuurreservaat Het Goor te Westmeerbeek. -b- 13.30 u. kerk Westmeerbeek -l- G. Ceulemans -e- 17 u.

Noord-Limburg. Vogelwaarneming en -tellingen. -b- 7.30 u. Manège "De Prairie", Kiefoekstraat, Eksel -l- A. Geuens -e- 12 u.

s'Heerenbosch. Boomplantdag: jaarlijkse actie tot bevordering van het aanplanten van streekeigen groen en hoogstammige fruitbomen. -b- 8 u. atelier Verbruggen, Handelsstraat, Malderen -l- M. Van de Voorde -e- 18 u.

15

Lier. Deelname aan het symposium te Overpelt. -b- 8.30 u. station Lier (verplaatsen met eigen wagens) -l- E. Lambrechts -e- 17 u.

Noord-Limburg. 49 ste Wielewaalcongres: "Leven in en om kleine landschapselementen". -b- 9 u. Palethe, Kerkstraat, Overpelt -l- E. Wellens -e- 16.30 u.

18

Noord-Limburg. Natuurexploratie en weidevogelobservatie. -b- 14 u. Wateringen, einde Koloniestraat, Lommel-kolonie. -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

Wulp. Dia-avond over eigen leden over de voorbije activiteiten van de afdeling en bestuursverkiezing. -b- 20 u. Heischuur, Schuurhoven 2, Oud-Turnhout -l- L. Cuylaerts -e- 22.30 u.

20

Meetjesland. Diamontage over vleermuizen. -b- 20 u. stads-auditorium, Garenstraat, Eeklo -l- G. Troch -e- 22 u.

Midden-Limburg. Video- en Dia-voordracht over ons laatste bezoek aan Texel: observatie van de overwinterende vogels op de Wadden. -b- 20 u. C.C. Termolen, Kneuterweg, Zonhoven -l- A. Vandesande -e- 22.30 u.

Zuid-Limburg. Diareeks over de Ardennen door B.Odeur. -b- 20 u. stadhuis Tongeren -l- Vandehoek -e- 22.30 u.

21

Antwerpen-Zuid. 21 en 22 november: Historisch weekend Fort 7 te Wilrijk -b- Inl. en reservaties tel.03/828 85 51 (tussen 18 u en 22 u) -l- H. De Ceulaer -e-

Geraardsbergen. Dia-avond over Schiermonnikoog. -b- 20 u. koetsenhuis, Sint Adriaansabdij, Geraardsbergen -l- K. Steenhoudt -e- 24 u.

Geraardsbergen. Boomplantactie in reservaat de Rietbeemd en educatieve rondleiding. -b- 9 u. brugje over de Mark, Geraardsbergen -l- G. Merlevede -e- 17 u.

Lier. Derde provinciale natuurkuis ten voordele van het Liers reservatenfonds. -b- 19.30 u. polyvalente zaal van St.-Gummarus College, Kan. Davidlaan 4, Lier -l- M. Vermeylen -e- 23.30 u.

Mandelstreke. Twee-daagse (21 en 22 nov.) uitstap naar Goeree-Overflakkee: inschr. 1000 F op 710-0116626-60 WA Mandelstreke. Tot.2750 F -b- 7.30 u. Wijnendalestraat 188, Roeselare -l- L. Demarez

Noord-Limburg. Bomeneducatie -b- 9 u. "Tip", Kanaalstraat, Lommel Kerkhoven -l- E. Wellens -e- 12.30 u.

Schelde - Leie. Dia-voordracht over de vogels van Israël en verslag van de reis in de lente '92. -b- 20 u. stedelijk centrum, Heurnestraat 268, Oudenaarde -l- G. Mornie -e- 23.30 u. -m- inkom: 50 F per persoon of 100 F per gezin.

s'Heerenbosch. Ledenfeest van de afdeling. -b- 18 u. zaal Pallieter, Opstal-centrum, Buggenhout -l- D. Mertens -e- 01 u.

Wulp. Dia-avond over de Brechtse Heide en Franse Pyreneeën door F. Bouve en L. Cuylaerts. -b- 20 u. De Heischuur, Schuurhoven 2, Oud-Turnhout -l- L. Cuylaerts -e- 23 u.

22

Geraardsbergen. Boomplantactie in reservaat de Rietbeemd en educatieve rondleiding -b- 9 u. brugje over de Mark, Geraardsbergen -l- G. Merlevede -e- 17 u.

Kievit. Uitstap naar de Strabrechtse Heide: doortrekkende kraanvogels -b- 13 u. kerk van Beerse centrum -l- J. Thys -e- 17 u.

Midden-Limburg. Met eigen wagens naar Zeeland voor observatie van trekvogels en overwinteraars. -b- 7.30 u. parking Fraters, Kleine Hemmenweg, Zonhoven -l- S. Bloemen -e- 19.30 u. -m- warme kleding, kijker, picknick, laarzen, 200 F aan chauffeur.

Noord-Limburg. Vogelwaarneming en tellingen. -b- 8 u. Manège "De Prairie", Kiefoekstraat, Eksel -l- A. Geuens -e- 12.30 u.

Schelde - Leie. Natuurwandeling met aandacht voor de herfstverschijnselen: paddestoelen in omgeving Brakelbos. -b- 14 u. kerk Opbrakel -l- L. Kinds -e- 17 u.

Schelde - Leie. Dagtocht naar de Braakman en de Paulina-polder langs de Westerschelde. -b- 9 u. markt Wetteren -l- T. Blondeel -e- 17 u. -m- picknick, verrekijker, warme kledij.

Stern. Wandeling door de Scheldevallei te Zevegem. -b- 9.30 u. kerk Zevegem -l- W. Galle -e- 12 u.

25

Antwerpen-Centrum. Dia-voordracht: "Zwerven door de Oude Landen te Ekeren". -b- 20 u. Keurvelszaal van de Zoo, Astridplein, Antwerpen -l- F. De Vriendt -e- 22 u.

Noord-Limburg. Natuurexploratie en weidevogelobservatie. -b- 14 u. Wateringen, einde Koloniestraat, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

26

Brugge. Voorstelling door de fotowerkgroep van dia's van de leden: "Lapland" door M. Pottier en "Turkije" door J. Detavernier. -b- 20 u. Chalet Retorica (achter stadhuis) te Sint-Michiels -l- JP. Tysebaert -e- 23 u.

27

Brechtse Heide. Dia-avond: Indonesië: natuur en cultuur door L. Van Dievel. -b- 20 u. Dienstencentrum, Schoolstraat 44, Schilde -l- F. Kerstens -e- 23 u.

Lier. De vogelwerkgroep bespreekt de waarnemingen van afgelopen semester en stelt programma op van het nieuwe seizoen. -b- 20 u. Clubhuis, Rolwagenstraat 10, Lier -l- W. Goyvaerts -e- 23 u.

Westkust. Voordracht: "Amfibieën en reptielen" door K. Verschore -b- 20 u. Vormingsinstituut St. Idesbaldusstraat, Veurne -l- K. Verschore -e- 22.30 u.

28

Lier. Viering van het 45-jarig bestaan van de afdeling met etentje en feestelijke toespraken. -b- 19 u. Felix Timmermanskelder, Lier (inschr.800 F op 000-0606834-02 van Y. Peeters) -l- Y. Peeters -e- 24 u.

Noord-Limburg. Natuurexploratie: het plaggen van heide -b- 9 u. Brug XII, 9.30 u. Riebos, Lommel -l- G. Jannis -e- 12.30 u.

Noord-Limburg. Dia-voorstelling over de natuur in Gorges du Tarn. -b- 20 u. parochiezaal Palethe, Kerkstraat, Overpelt -l- L. Gielkens -e- 21.30 u.

Noord-Limburg. Dia-voorstelling over de natuur in de Pyreneeën van Alto Aragon. -b- 22 u. parochiezaal Palethe, Kerkstraat, Overpelt -l- A. Mertens -e- 23.30 u.

Scheldeland. Dia - en filmavond: natuur in Alaska en afdelingsreizen door de jaren heen. -b- 20 u. zaal Werkmanshuis, Markt, Wetteren -l- P. De Bruycker -e- 23 u.

29

Antwerpen-Zuid. Autobustocht: wintergasten op de Oosterschelde: vogeldeterminatie. -b- 8 u. station Oude God, Mortsel (inschr.270 F, 220 F, 170 F op 000-0178083-88 voor 19 november) -l- H. Waeterschoot

Brugge. Educatieve vogelexcursie naar de put van Roksem: studie van de eendachtigen. -b- 9 u. hoofdingang station Brugge. -l- F. De Scheemaeker -e- 12 u. -m- verrekijker, telescoop, vogelgids.

Mechelen. Bezoek aan het Vaartland te Willebroek -b- 8.30 u. station NMBS, Mechelen -l- J. Kiebooms -e- 16 u.

Midden-Kempen. Natuurbeleving: excursie naar de Hapertse Hei in het Postelse grensgebied. -b- 14 u. café De Kaasboerin (grens-overgang Postel-Eersel) -l- J. Wijnants -e- 17 u.
Noord-Limburg. Vogelwaarneming en tellingen -b- 8 u. Manège De Prairie, Kiefhoekstraat, Eksel -l- A. Geuens -e- 12.30 u.
Schelde - Leie. Vogelstudietocht naar 't Zwin en de polders eromheen. -b- 10 u. ingang Zwin, Ooievaarslaan, Knokke. -l- J. Vanheeuverswyn -e- 17 u. -m- laarzen.

DECEMBER

2

Noord-Limburg. Natuurexploratie en weidevogelobservatie. -b- 14 u. Wateringen, einde Koloniestraat, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

4

Lier. Dia-avond over "Iona" -b- 20 u. clublokaal, Rolwagenstraat 10, Lier -l- C. Peeters -e- 22.30 u.
Mandelstreek. Filmvoordracht van E. Blancke: "Het leven van de vliegen" -b- 20 u. Au Grand Café, Noordstraat 13, Roeselare -l- L. Demarez -e- 22.30 u.

5

Geraardsbergen. 5 en 6 december: Beheerswerken in Trimontbos: ontbramen en herbepanten van stukken van het bos en evaluatiewandeling. -b- 8.30 u. kerk Everbeek-boven -l- J. Bracquené -e- 17 u.
Mechelen. Onze reservaten: opnamen van orchideeën. -b- 20 u. lokaal De Dijle, Ontvoeringsplein 2, Mechelen -l- R. Absillis -e- 22.30 u.
Netevallei. Video en voordracht over waterzuivering in onze streek door R. Willems -b- 20 u. Wielewaallokaal, Leopoldlei 81, Hallaar -l- W. Wouters -e- 22.30 u.

6

Aalter. Familiewandeling in het Drongengoed: vogels in de winter -b- 9 u. Hoeve Drongengoed, Drongengoedweg 9, Knesselare -l- E. Blondia -e- 11.30 u.
Antwerpen-Zuid. Oude Buissche Heide, Zundert -b- 8.30 u. eigen wagens aan station Oude God te Morsel, 9.15 u. kerk Wuustwezel -l- T. Wuyts -e- 17 u. -m- verrekijker, laarzen, regenkleiding, picknick.
Brugge. Tocht door de Uitkerkse polder met bezoek aan de BNVR-reservaten: aandacht voor fauna en flora. -b- 13.30 u. hoofdingang station Brugge -l- G. Orbie -e- 17.30 u. -m- laarzen, warme kleidij, verrekijker, telescoop.
Hageland-Demervallei. Tweemaandelijks Wielewaalwandeling -b- 14 u. Abdij Averbode -l- R. De Fraine -e- 17 u.
Midden-Kempen. Bustocht naar Damme en Zeebrugge: Kleine rietgans en andere overwinteraars -b- 7 u. kerk Mol-Wezel (inschr. voor 30/11 bij J. Sas 014/31 26 57+ opstapplaats vermelden) -l- J. De Schepper -e- 16.30 u.
Noord-Limburg. Infodag: het onderhouden van hooipercelen. -b- 9 u. Wateringen, einde Koloniestraat, Lommel-kolonie -l- G. Jannis -e- 12.30 u.
Noord-Limburg. Najaarsnatuureducatie. -b- 10 u. Bredase Dijk, einde Koloniestraat, Lommel-kolonie -l- V. Wijnen -e- 12.30 u.
Schelde - Leie. Avifauna van de natuureservaten, 't Dal en de Snippenweide in wintertijd. Daarna viering 500 ste lid Schelde-Leie. -b- 14 u. kerk Heurnestraat, Heurne (inschr. 091/84 43 82) -l- J. Vanheeuverswyn -e- 17 u. -m- laarzen.
Schelde - Leie. Avifauna van de natuureservaten, 't Dal en de Snippenweide in wintertijd. Daarna 500ste lid Schelde-Leie. -b- 14.05 u. kerk Heurnestraat, Heurne (inschr. 091/84 43 82) -l- G. Mornie -e- 17.05 u. -m- laarzen.
Westkust. Overwinterende watervogels. -b- 13 u. Albert-monument, Nieuwpoort, 14 u. kerk van Dudzele -l- G. Orbie -e- 17 u.

9

Noord-Limburg. Natuurexploratie en weidevogelobservatie. -b- 14 u. Wateringen, einde Koloniestraat, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

11

Midden-Limburg. Diamontage door Michel Decler: "Zwerven over de aarde". -b- 20 u. zaal St.Jan Berchmansinstituut, Kleine Hemmenweg 4A, Zonhoven, ingang aan Kantoortweg. -l- F. Van Brabant -e- 23 u.

12

Antwerpen-Centrum. Dia-avond: "12 nationale parken van de Westkust van de VSA" -b- 20 u. zaal Elcks thuis, Wijgaertlei 13, Mariaburg -l- M. Van Dyck -e- 22 u.
Antwerpen-Zuid. Dia-avond over Kenia en India door onze gids Armand Cuypers -b- 20 u. bovenzaaltje van Kasteel Steytelinck, St.-Bavostraat, Wilrijk (50 F/pers of 100 F/gezin) -l- T. Wuyts -e- 22.45 u.
Gent. Diavoorstelling: "Het natuurpark De Hoge Venen-Eifel" door A. Bogaert en F. Van Den Broeck. -b- 20 u. Dienstencentrum, Braemkasteelstraat, Gentbrugge -l- E. Van Renterghem -e- 22.30 u.
Geraardsbergen. Dia-avond over Noorwegen, Spitsbergen en IJsland. -b- 20 u. koetsenhuis van Sint Adriaansabdij te Geraardsbergen -l- J. Bracquené -e- 24 u.
Kievit. Afsluiting van de najaarstrek. -b- 20 u. zaal Lambeer, Vredestraat, Beerse -l- E. Dockx -e- 23 u.
Klein-Brabant. Beheerswerken in de Scheldeschorren van de Notelaer. -b- 13 u. parking Notelaerdreef, Hingene -l- H. D'Hertefelt -e-
Netevallei. Beheerswerken in natuureservaat Het goor te Westmeerbeek. -b- 13.30 u. kerk Westmeerbeek -l- G. Ceulemans -e- 17 u.
Noord-Limburg. Diavoorstelling: "Diverse vogels in Noord-Limburg". -b- 20 u. Buurthuis De Kom, Kerkstraat, Lommel-kolonie -l- J. Henderickx -e- 23 u.

13

Brugge. Voortzetting statistisch onderzoek in de Zeebrugse achterhaven: watervogeltelling. -b- 9 u. Café "Drie Zwanen" Dudzele -l- F. De Scheemaeker -e- 12 u. -m- verrekijker, telescoop.
Geraardsbergen. Daguitstap naar het Antwerpse: watervogels observeren en determineren in Galgenschoor, het Groot Buitenschoor en Blokkersdijk -b- 8 u. Grote Markt, Geraardsbergen -l- J. Bracquené -e- 17 u.
Klein-Brabant/Rupelstreek. Bustocht naar Damme-Zeebrugge: ganzentocht omgeving Damme en observatie watervogels achterhaven Zeebrugge -b- 7.15 u. Delhaize Reet (A12), 7.30 u. Peleman Puurs, 7.45 u. StaelsBorco Bornem, 9 u. markt Damme -l- E. De Keersmaecker -e- 16.30 u.
Midden-Kempen. Natuurstudie: IWRB-watervogeltellingen op alle plassen van de regio en halve dagtocht langs de Molse Zandputten. -b- 8.30 u. eigen vervoer, Kanaalbrug Mol-Donk (parking NZG) -l- J. Sas -e- 12.30 u.
Nete en Aa. Dagtocht naar het Verdrongen Land van Saeftinge (erg zware tocht) -b- 10 u. (inkom volw. 150 F., kinderen 75 F.) -l- E. Vercammen -e- 16 u.
Noorderkempen. Overwinteringsvogels in de polders (ganzen, eenden, steltlopers) -b- 7 u. Kerk (centrum), Essen -l- F. Broos -e- 17 u.
Noord-Limburg. Watervogelwaarnemingen en tellingen. -b- 8 u. Kruispunt, Lommel-barrier, 8.30 u. Sahara, Weyerken, Lommel -l- M. Emmen -e- 12.30 u.
Noord-Limburg. Infodag: het snoeien van populieren. -b- 9 u. Wateringen, einde Koloniestraat, Lommel-kolonie -l- P. Allaerts -e- 12.30 u.
Schelde - Leie. Natuurwandeling: Overwinterende eenden in de Scheldevallei. -b- 8.30 u. Scheldebrug, Nederzwalmsse Steenweg, Zingem -l- F. De Groote -e- 11.30 u. -m- laarzen.
Schelde - Leie. Het bos in wintertijd: bezoek reservaat van het Trimontbos. -b- 14 u. kerk Everbeek-Boven -l- P. Geeroms -e- 17 u.
Scheldeland. Morgenwandeling in de Kalkense Meersen. -b- 8.30 u. markt Wetteren, 8.45 u. café De Schelde, Aard-Schellebelle -l- K. Tassenog -e- 11 u.
Stern. Wandeling door de Scheldevallei te Zevegem. -b- 9.30 u. kerk Zevegem -l- N. Huys -e- 12 u.

16

Noord-Limburg. Natuurexploratie en weidevogelobservatie. -b- 14 u. Wateringen, einde Koloniestraat, Lommel-kolonie. -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

18

Merelbeke - Melle. Tweede winteravond: "Is jacht nog verantwoord in Vlaanderen?" door Koen Van Den Berghe -b- 20 u. zaal van het GITO, Potaardeberg, Merelbeke -l- G. De Meulemeester -e- 22.30 u.

19

Lier. Waarneming ganzen en andere overwintersaars in Damme en Uitkerkse Polders. -b- 8 u. station Lier, (eigen wagens) 9 u. markt Damme -l- W. Goyvaerts -e- 17 u.

Schelde - Leie. Diavoorrecht over de Provence: vogels, flora en geschiedkundig reisverslag. -b- 20.30 u. stedelijk centrum, Heurnestraat 268, Oudenaarde -l- J. Vanheuverwijn -e- 22.30 u. -m- inschrijven verplicht: 091/84 43 82.

Wulp. Dia-avond door eigen leden: bijscholing onder de vorm van tips en commentaar op inhoudelijke waarde van de reeksen. -b- 19.30 u. vakantiehuis: De Linde, Kasteelstraat 67, Retie -l- L. Cuylaerts -e- 23 u.

20

Antwerpen-Centrum. Uitstap met eigen wagens naar Damme en omgeving: op zoek naar de Kleine rietgans. -b- 8 u. Aug. Vermeylenlaan (Linker)oever te Antwerpen- uitrit Waaslandtunnel rechtsaf -l- J. Van Ammel -e- 17 u.

Antwerpen-Zuid. Ganzentocht naar Damme en de Braakman -b- 8 u. eigen wagens station Oude God te Mortsel -l- R. Vansevenant -e- 17 u. -m- telescoop, laarzen, warme regenkleidij, picknick.

Brugge. Ganzentocht in de Brugse omgeving: onderzoek naar de overwinteringsgewoonten van de ganzen -b- 13.30 u. hoofdingang station Brugge -l- F. De Scheemaeker -e- 17 u. -m- warme kleidij, laarzen, verrekijker, telescoop.

Hageland-Demervallei. Winterwandeling in de Demervallei -b- 9 u. Markt Zichem -l- R. De Fraine -e- 12 u.

Mandelstreke. Vogelwaarnemingen en ganzen te Damme en Zeebrugge Achterhaven -b- 8.30 u. Polenplein, Roeselare -l- L. Demarez -e- 11.30 u.

Mandelstreke. Vogelwaarnemingen te Zeebrugge -b- 13.15 u. café De Overzet Zeekanaal Brugge-Zeebrugge -l- L. Demarez -e- 16.30 u.

Mechelen. Bezoek aan de vijvers van de Antwerpse Waterwerken te Walem: vogelobservatie -b- 8.30 u. station NMBS Mechelen -l- V. Michiels -e- 12 u.

Midden-Limburg. Derde-zondag wandeling op Platwijers: vogelobservatie: tekkers en overwintersaars. -b- 9 u. Paalsteen, einde Paalsteenstraat, Hasselt-Kuringen-Zonhoven -l- E. Schorpion -e- 12 u. -m- aangepaste kleding, kijker.

Netevallei. Wandeling in wandelbos Averegten te Hallaar -b- 14.30 u. grote parking aan Boonmarkt, Hallaar -l- C. Segaert -e- 17 u.

Noord-Limburg. Infodag: Bomen en planten. -b- 9 u. Wateringen, einde Koloniestraat, Lommel-kolonie -l- A. Mertens -e- 12.30 u.

Turnhout. Eendentocht te Mol. -b- 13.30 u. Gemeentehuis, Oud-Turnhout, 14 u. Miramar-vijver, Mol-Rauw -l- J. Sas -e- 16.30 u. info: 014/41 56 85

Westland. Studiedag in de Blankaart: bestuderen van talrijke watervogels. -b- 13.30 u. Blankaart, Iepersteenweg 56, Woumen -l- H. Schaut -e- 16.30 u.

23

Noord-Limburg. Natuurexploratie en weidevogelobservatie. -b- 14 u. Wateringen, einde Koloniestraat, Lommel-kolonie. -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

26

Lier. Winterse wandeling op tweede kerstdag: bestemming blijft een verrassing. -b- 14 u. station Lier -l- E. Verboven -e- 17 u.

Maasland. Grintgatentocht omgeving Maaseik tot Kessenich: observatie van wintergasten -b- 8.30 u. parking brug Maaseik -l- M. Stevens -e- 12 u. -m- vogelgids en laarzen.

27

Midden-Kempen. Tocht naar de Grintputten in Limburgse Maasvallei: overwinterende water- en roofvogels -b- 9 u. eigen wagens, kerk Mol-Wezel -l- F. Vreysen -e- 16.30 u. -m- picknick en warme kleidij.

Midden-Limburg. Observatie wintergasten op de Grindgaten aan de Maas van Stokkem tot Kessenich. -b- 9 u. parking bij de Fraters, Kleine Hemmen 4, Zonhoven -l- C. Onkelinkx -e- 16 u. -m- picknick, kijker, laarzen, warme kleding, 100 F meerijders.

Schelde - Leie. Vogels kijken in het krekengebied van de Braakman en aan de Westerschelde. -b- 7 u. kerk Petegem-Deinze -l- W. Packet -e- 16 u. -m- picknick, laarzen.

30

Noord-Limburg. Natuurexploratie en weidevogelobservatie. -b- 14 u. Wateringen, einde Koloniestraat, Lommel-kolonie. -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

GOED NIEUWS UIT DE ARGONNE

Enkele maanden geleden werd door vele Wielewaalafdelingen meegewerkt aan een petitie-actie met het doel een grootscheeps project om Duits chemisch afval te dumpen in de Argonne (Beaulieu-en-Argonne, Frankrijk) tegen te houden. Ruim 5.000 handtekeningen hiertegen werden ingezameld in België en Frankrijk. Zopas meldde Steven Dupont ons dat de actie het beoogde resultaat kreeg. Het project wordt geschrapt.

G. Luyts

HYLA - NIEUW ADRES SECRETARIAAT

Het nieuwe adres voor alle inlichtingen over de Werkgroep HYLA, activiteiten, brochures en stickers is:

HYLA
p/a Bart HELLEMANS
Otterdreef 7
2241 HALLE-ZOERSEL
Tel. 03/384 33 56

ZOEKERTJES

TE KOOP:

TSN 1 met 20x wide
fotoadapter
zoom 2016/60

Prijs: 25.000 F

Bevr.: De Bruyckere, tel. 059/70 97 70

TE KOOP:

Telescoop KOWA TS-1 + oculair 25x + statief in onberispelijke staat: 8.500 F
Tel. 03/216 11 06 (werkdagen na 16 u.).

Van Aalscholver tot Zeis

HET WINKELSBROEK TE TURNHOUT (1^e fase)

Ecologische beschrijving

In het zuidelijk deel van Turnhout, en verderlopend in de gemeente Kasterlee (deelgemeenten Lichtaart en Tielen), strekt zich de depressie uit van het bekencomplex Grote en Kleine Kaliebeek en Echelsgracht (zijriviertjes van de Kleine Nete). In deze depressie ontwikkelde zich langsheen de riviertjes een zone met moeras- en bosvegetatie die, van noord naar zuid, volgende toponiemen draagt: Winkelsbroek, Balderij en Rielenbroek. Deze gebieden hebben een grote natuurwaarde en kregen op het gewestplan Turnhout dan ook terecht het statuut van R-zone (zone met natuurwetenschappelijke waarde of reservaatzone). Op de biologische waarderingskaart vallen ze binnen een biologisch zeer waardevolle zone.

Binnen hetzelfde bekencomplex bezit de vereniging reeds twee natuurreservaten: Drintjen Queten (moerasbos en hooiland langs de Kleine Kaliebeek te Lichtaart) en De Dongen (heide en orchideerijk hooiland langs de Echelsgracht te Turnhout). Dit laatste reservaat wordt door het gelijknamige staatsbos van Zevendonk (toekomstig bosreservaat van de Vlaamse Gemeenschap)

Veenplas omzoomd door Gagel

Foto: R. Willockx

gescheiden van onze nieuwe aankoop in het Winkelsbroek.

Op de linkeroever van de Grote Kaliebeek bezat dhr. Th. de l'Escaille tot nog toe ruim 10 hektaren moeras en bos. Dit gebied wordt door twee andere eigendommen verdeeld in 3 gedeelten, een noordelijk, een centraal en een zuidelijk. Met de huidige eigenaar is overeengekomen dat onze vereniging deze 3 blokken aankoopt, gespreid over een periode van drie jaren (1992-'94). Zopas werd het centrale gedeelte, met een oppervlakte van 3ha 48a 60ca, door de Wielewaal aangekocht.

We kunnen in dit centrale gedeelte 3 biotopen onderscheiden:

- een strook met een breedte van ca. 100 m langs de Kaliebeek is begroeid met loofbos van al een zekere ouderdom. Het hooghout omvat vooral Zomereik en ook enkele oude Essen. De onderbegroeiing bestaat uit Zachte berk, veel Lijsterbes, Sporkenhout, Gelderse roos, varens (o.a. Dubbelloof) en kruiden zoals Blauwe bosbes, Kamperfoelie, Speenkruid, Gele lis en Dagkoekoeksbloem en vele bramen.
- oostelijk daarvan ligt een strook van ca. 200 m. breed met moeras, ontstaan in vroegere turfwinningssputten. Bepaalde gedeelten hebben nog open water met o.a. Gele plomp en Kikkerbeet. Andere delen zijn geëvolueerd naar rietveld of gagelstruweel. Bepaalde stukken bevinden zich al in het bosstadium. In dit moeras vinden we plantesoorten zoals Melkeppe, Grote boterbloem, Moerasviooltje, Wateraardbei, Grote waterweegbree, Blauw glidkruid, Waterviolier, Koningsvaren, Dwergbies en verschillende zeggesoorten (Elzen-, Zomp-, Cyper-, Wijd-arige en Stijve zegge).
- tot slot is er nog een smalle strook iets hoger gelegen grond, langs de oostgrens van het blok. Oorspronkelijk bevond zich hier een geleidelijke overgang naar een droge heidevegetatie die echter geëvolueerd is naar een Grove dennenbos. Soorten zoals Tormentil en Pijpestrootje wijzen nog in die richting.

Ondanks het verlies aan broedgelegenheid als gevolg van de verlanding van het moeras, komen er toch nog een aantal (ook zeldzamere) vogelsoorten nestelen zoals Wintertaling en Blauwborst, zij het in kleinere aantallen dan mogelijk zou zijn mits een goed beheer. Dat laatste zou ook verdwenen soorten zoals de Waterral terug tot broeden kunnen verleiden.

In de boszone vinden we soorten zoals Grote bonte en Zwarte specht, Tortel, Wielewaal, Nachtegaal, Tuin-fluiter, Zwartkop en Staartmees. Op trek pleisteren er o.a. Houtsnippen en hele vluchten Sijsjes. Als vlinder-soorten noemen we o.a. Bont dikkopje, Hooibeestje en Kleine ijsvogel.

Nu, na de eerste aankoop, kan een meer systematische inventarisering plaatsvinden. Dit jaar wordt o.a. al gestart met het inventariseren van vlinders, mossen en korstmossen.

Tot besluit kunnen we stellen dat we hier een beekdalmoeras aantreffen met nog tal van typisch Kempische soorten, maar wel in een iets voedselrijkere situatie dan bv. in de Tikkebroeken.

Vooruitzichten

Zoals hiervoor reeds gezegd, bezit de eigenaar hier in het totaal 3 blokken, die onze vereniging in 3 fasen wil aankopen:

- 1992: 3ha 48a 60ca: reeds gerealiseerd
 - 1993: 3ha 34a 30ca: aan te kopen voor 31 mei 1993
 - 1994: 3ha 46a 65ca: aan te kopen voor 31 mei 1994.
- Mettertijd zal het reservaat hier dus een oppervlakte hebben van 10ha 29a 55ca. Het is niet uitgesloten dat later nog andere percelen in het moerascomplex aangekocht worden of in beheer komen. Zo bezit ook het Stadsbestuur van Turnhout hier een perceel moerasgrond dat mogelijk binnen enkele jaren in beheer wordt gegeven als natuurreservaat.

Beheer

Bos: vermits er zich in het bos van het centrale blok geen exotische boomsoorten bevinden, zal het beheer hier voornamelijk bestaan uit niets doen. Hier zal gestreefd worden naar een toestand die meer aanleunt bij een "oerbos-situatie". Dit houdt o.a. in dat dood hout (ook bv. omgevallen bomen) niet verwijderd wordt. Dit komt ten goede aan vogels (o.a. hollenbroeders zoals spechten, mezen enz.), insecten, zwammen, mossen enz. Voor het aangrenzende bosreservaat De Dongen, juist aan de overzijde van de beek, worden mogelijk dezelfde doelstellingen (evolutie naar "oerbos") genomen. Mettertijd zullen beide delen een mooi geheel vormen.

Moeras: de open waterpartijen, met Gele plomp, dienen zeker bewaard. Ze trekken broedvogels aan zoals Wilde eend, Wintertaling en Waterhoen en zijn van belang voor amfibieën en insecten (o.a. libellen).

Hier en daar, verspreid in het moeras, vinden we een enkele Amerikaanse eik. Om verder uitzaaien van deze exotische boomsoort in het moeras te verhinderen, dienen deze exemplaren gekapt. Bovendien is, ten gevolge van ontwatering via aangrenzende percelen, de verlanding en verbossing (met wilg, els en berk) van rietvelden en gagelstruwelen de laatste jaren versneld voortgegaan. Dit proces moet gestopt worden, in eerste instantie door verdere ontwatering te verhinderen, vervolgens door een groot deel van de opslag van wilg, berk en els te verwijderen. Hierdoor zal terug een meer open moerasvegetatie ontstaan. Dit komt het landschappelijk uitzicht ten goed en maakt het biotoop terug geschikt voor bepaalde zeldzame vogel- en plantesoorten die nu geheel, of bijna geheel verdwenen zijn, zoals Blauwborst en andere rietvogels, Grote boterbloem, Waterviolier enz.

Dennenbos: In de oostelijke strook met dennenbos dienen ook enkele bomen gekapt zodat de overgangsvegetatie met Struikhei terug ontwikkelingskansen krijgt, wat dan weer vogelsoorten aantrekt zoals Boompieper. Een deel van de pijpestrootjesbegroeiing kan geplagd worden. Het is immers op die overgang van droge naar vochtige omstandigheden dat de ideale levensvoorwaarden aanwezig zijn voor een pioniersvegetatie met soorten zoals Kleine zonnedaauw, Moeraswolfsklauw, Blauwe zegge, snavelbiezen enz. Zeker moeten maatregelen genomen worden tegen de steeds verder gaande verbraming. Als gevolg van voedselaanrijking door de zure regen, breiden bramen zich enorm uit en verdringen daardoor de andere ondergroei.

Op de oostgrens met de aanpalende akkers moet zeker een dichte houtwal bewaard worden als scherm tegen mogelijk inwaaiende meststoffen.

Bescherming

Zoals hierboven reeds aangehaald, vormt ontwatering wel het voornaamste probleem voor dit moerasgebied (en dit geldt voor alle 3 de blokken). Dit gebeurt vooral via de aangrenzende percelen. Het verhinderen van die ontwatering heeft een absolute prioriteit.

Andere aandachtspunten vormen:

- de invloed op de natuurlijke vegetatie van meststoffen uit de landbouwgronden die ten oosten aan het reservaat grenzen;
- het verwijderen van de aangeplante, exotische boomsoorten (eveneens op de 3 blokken).

Het uitvoeren van deze beheers- en beschermingsmaatregelen zal de, nu reeds grote natuurwetenschappelijke waarde van het Winkelsbroek, nog sterk doen toenemen.

G. Luyts

STEL JE VOOR NIEUW NATUURRESERVAAT: S. VAN BRANST

Het is de eerste keer sinds ik uit de Schelde werd geboren dat men mij vraagt mezelf voor te stellen.

Enkele flarden herinneringen uit mijn jeugd vertellen dat de Grote Stroom eens breed en ondiep door de vallei haar weg zocht naar de zee.

Mensen vonden toen hun toevlucht op de kouters en de hoger gelegen cuestasgronden. Maar de nederzettingen hadden spoedig tekort aan graaslanden. De kolonisatie van de lagere gronden begon. De eerste dijkjes werden opgeworpen, slechts een metertje hoog, maar voldoende om de stroom in een bedding te dwingen en de voedselrijke slibgronden droog te houden. De mens kreeg meer kans op een grotere en betere oogst.

Maar het water van de zee kwam ook een woordje meespreken, steeds hoger kwam het: transgressies werden ze genoemd, zeespiegelrijzingen. Ze zorgden voor breuken in de dijkjes, en telkens vond de mens dat het welletjes was en bouwde hogere dijken en elke keer opnieuw probeerde hij de stroom terug te dringen in een steeds smallere bedding.

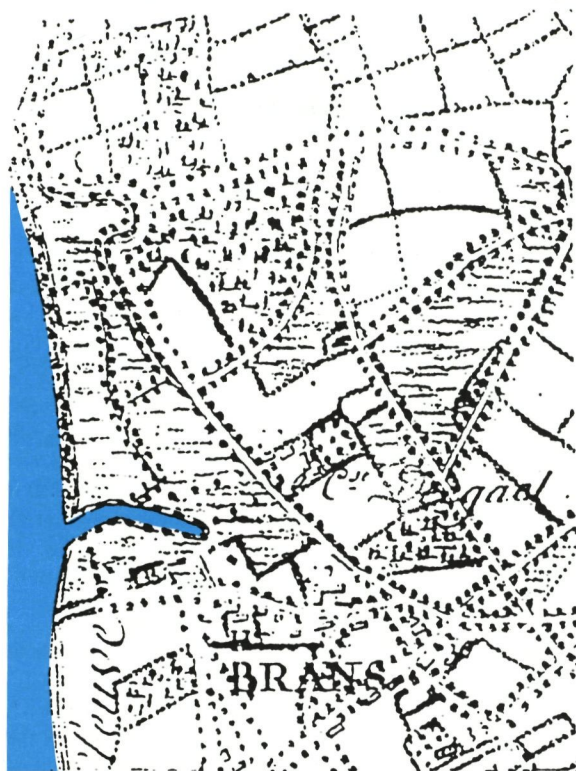
Uiteindelijk kwam men tot een soort compromis: het ontstaan van twee soorten dijken: een winterdijk en een zomerdijk.

Het tussenliggend gebied mocht in de winterperiode onder water staan, het vormde een beschermende buffer, een potpolder.

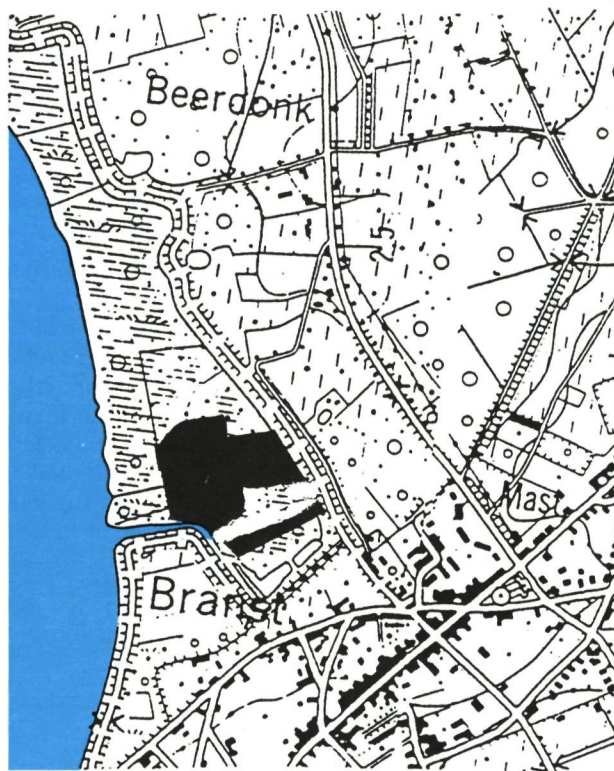

De Scheldeschorren van de Branst

Foto: K. Grolus

Dit is mijn eerste pasfoto.

Zo word ik nu gekarteerd.

Dit gaf zo'n veilig gevoel dat in de achterliggende polder een nederzetting werd gebouwd. Gelukkig gaven de bewoners, mijn burens dus, een naam aan deze hoeve: 'Eegaal' of 'D'eegaal'. En ook al vind je van deze gebouwen op het eerste zicht geen spoor meer terug, die naam is blijvend aan mijn besteed via het kadaster.

En kijk hierboven op de kaart van Ferraris uit 1777.

Afhankelijk van het onderhoud van de zomerdijken kreeg ik wisselende bestemmingen: was er veel interesse voor mij dan werden de dijken goed onderhouden en vinden we vermeldingen als 'hooiland'. En omgekeerd als de tijden slecht waren, zien we op de kadastrale gegevens: braakliggend, aanspoelsel.

Ook een ander facet speelde hierin mee: de grondbelasting. Voor aanspoelsel betaal je namelijk minder dan voor hooiland of bos. Dit is een merkwaardige vaststelling omdat er namelijk aan mijn begrenzing niets fundamenteel is gewijzigd sinds meer dan tweehonderd jaar. Toch weten we uit mondelinge gegevens dat de zomerdijk tot kort na de tweede wereldoorlog in goede staat verkeerde.

In ieder geval is dit een interessant onderwerp voor onze

heemkundigen. Het historisch onderzoek zal hier vroeg of laat duidelijkheid brengen.

Maar wat is er ondertussen van mij geworden?

Landschappelijk werd ik veranderd van hooiland en zomerweide naar een aanplanting van waterhout. Gelukkig ligt er in mijn binnenste nog een rietplek.

Alles samen genomen mag ik er zijn en bepaal ik de eenheid van het landschap tussen Branst en de Schelde. Mijn waterhout, wilgetenen, wordt normaal om de drie, vier jaar gekapt en is dienstig voor dijkverstevingswerken. En let goed op: alles samen herberg ik wel een tiental wilgesoorten.

Wat was ik enkele jaren geleden vereerd!

Omwillen van mijn belang voor watervogels, werd ik uitgeroepen tot EG-Vogelrichtlijngebied, samen met mijn burens 'Schorren' langs de Durme en de Middenloop van de Schelde. Nu zou je denken dat er dan speciale inspanningen worden gedaan om mijn bewoners de watervogels eens extra te beschermen. Maar wat gebeurt er? Ze worden in grote getale neergeknald. Je kan je voorstellen dat wandelaars die langs mijn dijken komen niet gelukkig zijn als ze voor eenden worden

Nagekomen bericht in telegramstijl

1. Door Minister voor Leefmilieu De Batselier werd beslist om voortaan de loerjacht in de Vogelrichtlijngebieden te verbieden. Dit is de eerste maatregel die een betere vogelbescherming moet waarborgen.
2. Ondanks dit verbod kwam het al herhaaldelijk tot overtredingen. Onze eis tot een algemeen jachtverbod in de buitendijkse schorren wordt gesteund door de gemeente Bornem. De gronden van de gemeente en van het OCMW zijn reeds jachtvrij. Dit is ook het geval met de dijken en eigendommen van de Dienst der Tjgebonden Waterwegen.
Tevens wordt gewerkt aan een jachtverbod langs de Schel dedijken waardoor zowel de naburige bewoners, de wandelaars en fietsers en de watervogels eindelijk tot rust komen. (wordt vervolgd)

aanzien en ze de hagel langs hun oren voelen suizen. Zij eisen dan ook niet meer of minder dan een jachtvrije zone langsheen de dijken en een absoluut verbod tot loerjacht in de schorren.

Nu, zelf kan ik daar wel achter staan. Ik krijg via het Scheldewater al zoveel lood te slikken, dat ik die hagelbolletjes best kan missen.

Hink stap sprong

U vraagt zich waarschijnlijk af hoe ik nu tot jachtvrij reservaat werd bevorderd.

Wel, op korte tijd deed de Wielewaal serieuze inspanningen om mij in stukjes en beetjes aan te kopen. Dat gebeurde in drie stappen. Van 1 naar 1,2 naar 2,1 hectaren. En dat vooral haar leden uit Branst zich met woord en daad hebben ingezet, daar ben ik hen zeer dankbaar voor. Bovendien ben ik de meeste dank verschuldigd aan de N.V. AGFA-GEVAERT, die financieel bijspijng om mijn aankoop te kunnen dragen.

DE BROEDVOGELS IN EN ROND DE VLOEIWEIDEN EN DE WATERING TE LOMMEL-KOLONIE IN 1992

Het voorbije broedseizoen in en rond het 230 ha groot natuurgebied "De Watering", waarvan "De Vloeiweiden" op blok II deel uitmaken, heeft dit jaar mooie resultaten opgeleverd en mag zeker bevredigend genoemd worden.

De reigerkolonie in het eikenbosje breidt zich nochtans niet verder meer uit. In 1990 noteerden we acht en in 1991 negen bezette nesten. Op 16 mei 1992 telden we 14 jonge Blauwe reigers in 4 nesten.

Een aangename verrassing bezorgde ons de Bosuil. Op 29 april, tijdens de nachtegaleenuitstap, riep nog een exemplaar meerdere malen aan de westzijde van de Watering. Hier ondernam de vogel meerdere seizoenen broedpogingen in de opgehangen nestkasten. We vreesden dat er ook nu nog tevergeefs naar een partner geroepen werd. In de nestkasten werden achteraf ook enkel broedende Holenduiven genoteerd. Groot was onze verbazing toen we op 9 mei echter op de "3 ha", volledig aan de oostzijde van de Watering, nabij de daar opgehangen nestkast, drie jonge uitgevlogen Bosuilen ontdekten. Tot 22 mei verbleven de jongen in het aanpalende sparrenbos. Eindelijk dus een succesvol broedgeval. De 5 vorige seizoenen noteerden we enkel mislukte pogingen, alhoewel er nu twijfels rijzen of deze Bosuil ook vorig seizoen niet met succes broedde in dezelfde nestkast op de "3 ha". Toen werden er wel resten van eierschalen onder de nestkast gevonden. De nestkast zelf werd echter niet tijdig gecontroleerd.

Terwijl vorig jaar de Kerkuilen bijna nergens, en ook bij ons niet tot broeden kwamen, broedde nu een koppel weer met succes in de nestkast in de open schuur van de familie Wijnen. Het jongste exemplaar is echter niet uitgevlogen.

De Ransuil die voor de werklui van de Watering meer dan eens wegvloog uit een houtwal van blok VI, broedde beslist niet in de Watering zelf. Misschien broedde hij in de noordelijk gelegen dennenbossen nabij de Liskes. Om voedsel bedelende jongen werden er nochtans niet waargenomen. De Ransuilen in het dennenbos nabij de spijssloot en de ingesloten heidevlakte waar de schapen tijdelijk graasden, brachten wel

jongen groot. Op 22 juni werden nog 3 takkelingen waargenomen.

Ook de Steenuilen verblijven natuurlijk nog steeds rond de Watering. In de boomgaard van de familie Wijnen vloog dit seizoen echter maar één jonge Steenuil uit.

De Torenvalken zorgden eveneens voor verrassingen. Tijdens het ganse voorjaar vertoefde een koppel in en rond de nestkast in de zuidoosthoek van de "3 ha". Meestal zagen we hen jagen boven de graslanden en akkers van de Oude Maai. Alhoewel de valken heel het seizoen toch nog meermaals boven de Oude Maai werden waargenomen, kwam het niet tot een broedgeval in de aanvankelijk reeds uitgekozen nestkast. Vanaf einde mei werden echter regelmatig Torenvalken waargenomen op en nabij de nestkast, volledig aan de andere kant van de Watering, op blok III. Voordien waren hier dit seizoen geen valken waargenomen. Op 5 augustus merkten we 2 jongen op de rand van de nestkast en op 15 augustus konden we het koppel en 3 uitgevlogen jongen langdurig observeren boven de vloeiveiden van blok II.

Terwijl een mogelijk broedgeval van de Boomvalk vorig seizoen weinig waarschijnlijk was, mochten we dit jaar twee broedgevallen optekenen. De Boomvalk werd dan ook meermaals boven de vloeiveiden en de Watering waargenomen. Een koppel broedde nabij de Liskes ten noorden van de Watering en een ander koppel in de dennenbossen ten zuiden van de spijssloot.

De Buizerd werd ook in juni nog regelmatig waargenomen. Vorig jaar vermoedden we een mogelijk broedgeval in de dennenbossen nabij de Liskes ten noorden van de Watering. Dit jaar kregen we hier de bevestiging van. Tijdens de laatste week van juni ontdekten we in een noordelijk gelegen dennenbos twee jonge Buizerden op de rand van hun nest.

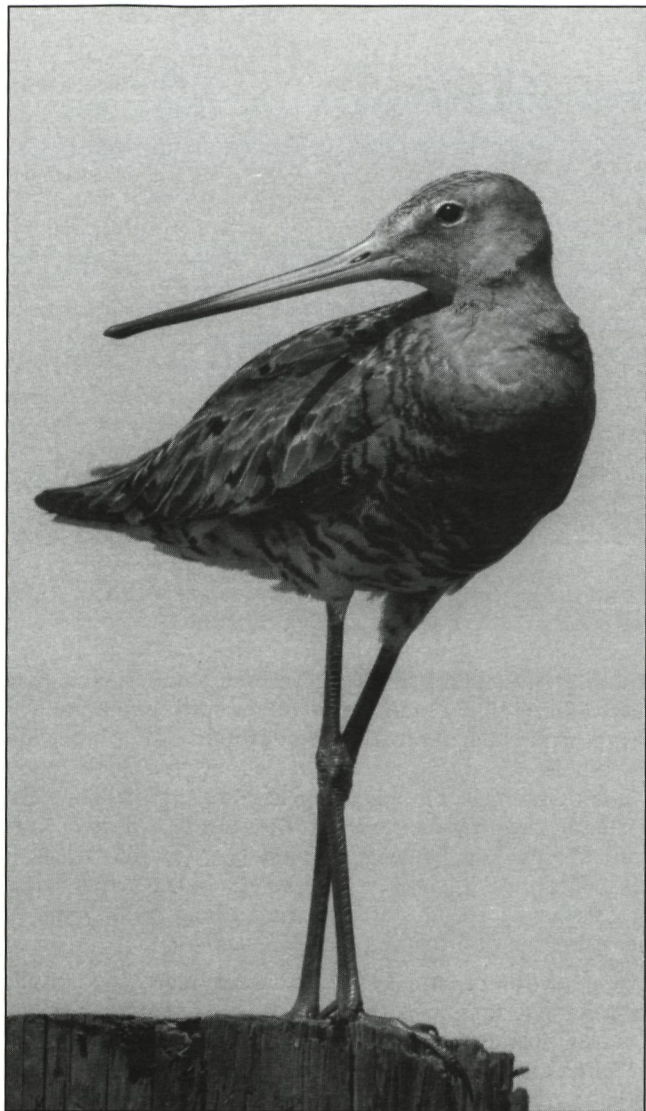
De Sperwer broedde ook dit jaar met succes. Op 7 juni noteerden we uitgevlogen, om voedsel bedelende jongen op blok III.

Ook de Havik broedde weer op dezelfde horst waar hij tijdens de twee voorbije jaren zijn jongen succesvol grootbracht. Dit jaar werden op 7 juni vier jongen (drie vrouwtjes en één mannetje) op dit nest geringd.

De weidevogels kenden omwille van de opeenvolging van nu reeds 4 droge zomers, geen opvallende achteruitgang. Meer problemen komen er omdat de voorheen

Een aantal deelnemers aan de congreswandelingen in de vloeiveiden en de Watering op 14 juni 1992 tijdens de middagpauze aan het Wateringhuis.

Grutto

Foto: A.C. Zwaga

vochtige gras- en weilanden nu omgeploegd en ingezaaid worden met maïs.

Op blok I en II broedden buiten de Kieviten dit seizoen ook weer 2 koppels Wulpen. Er werd op blok II zelfs tijdelijk Grutto waargenomen tijdens het vroege voorjaar. In de resterende weilanden van de Oude Maai nestelden waarschijnlijk 4 koppels Wulpen. Ook een koppel Scholeksters broedde weer met succes. Op 20 mei foerageerden de 2 oude vogels samen met 2 uitgelopen jongen op een ingezaaide akker.

Het gruttobestand was dit jaar iets beter. Vorig jaar werden slechts tijdelijk 3 Grutto's waargenomen en waarschijnlijk broedde er slechts één koppel. Dit jaar noteerden we tot 20 mei nog 2 verschillende groepjes van elk 3 Grutto's die onderling luidruchtig ruzieden. Uiteindelijk kwamen er twee koppels tot broeden.

Zoals vermeld worden deze weidevogels sterk bedreigd door het feit dat voorheen vochtige en zelfs natte weilanden de laatste jaren steeds meer omgeploegd en ingezaaid worden met maïs.

Om nu deze weidevogels in de Oude Maai toch te behouden heeft Wielewaal Noord-Limburg van de stad Lommel, hier een central gelegen perceel van ± 2 ha grootte, in beheer gekregen. Dank zij een aangepast maai- en begrazingsbeheer willen we op dit gedeeltelijk zeer vochtig en gedeeltelijk vrij droog, maar nu erg verruigd perceel, terug een geschikt biotoop scheppen voor zowel de Grutto, de Kievit en de Wulp.

Tijdens de voorbije winter werden in het Hondsbos een groot aantal populieren gekapt waarin de roekenkolonie huisde. Hierdoor ging de kolonie aanzienlijk achteruit: van 83 naar 36 bezette nesten.

Als gevolg van deze kapping verhuisde een gedeelte van de Roeken naar de aanpalende gemeente Bergeyk (Ned.) ten noorden van de Watering. Hier kwamen dit seizoen dan ook 2 kleinere nieuwe roekenkolonies bij, waarvan één in een elzenbosje.

Het koppel IJsvogels dat vorig jaar wel broedde maar waarschijnlijk geen jongen grootbracht, kende dit jaar meer succes. In dezelfde slootkant op blok IV werd de nestholte gegraven en einde mei vlogen de jongen dit jaar uit. Sedertdien worden regelmatig boven de vijvers en sloten van heel de Watering IJsvogels waargenomen.

Ook broedde weer een koppel Meerkoeten op de vijver op Blok V waar vorig jaar voor de eerste keer een koppel 4 jongen grootbracht. Jonge Meerkoeten werden er echter dit jaar niet waargenomen.

Het spechtenbestand doet het goed. Buiten de Groene spechten, minstens 4 koppels Grote en één koppel Kleine bonte spechten broedden ook de Zwarte spechten dit jaar weer opnieuw in hun oude nestholte op blok IV.

De Kramsvogels (vorig jaar 2 broedgevallen) broedden waarschijnlijk opnieuw op blok II of III. Op 17 mei alarmeerde een Kramsvogel op een perceel van de vloeuweide op blok II en daarna verjoeg dezelfde vogel een Koekoek van dit perceel.

Wat de Wielewaal betreft mogen we met vrij veel zekerheid stellen dat er 3 koppels broedden. De vogels werden ook tijdens de broedperiode regelmatig waargenomen achter het Wateringhuis op de westelijke helft van blok II en op de "3 ha".

De eerste Nachtegalen kwamen dit jaar de week na Pasen terug. De vijf zangposten die langdurig werden ingenomen, lieten ons evenveel broedgevallen veronderstellen.

De Grauwe vliegenvanger broedde weer onder de bijenhal aan het Wateringhuis en aan de woningen in de Hutten en eveneens aan de schuur nabij de woning aan de oostkant van blok IV. Ook dit seizoen werd de Bonte vliegenvanger helemaal niet waargenomen.

De Roodborsttapuiten deden het zeer goed. Op blok II (op de vloeuweiden), op blok I en langs de bocht van de spijssloot noteerden we 4 of zelfs 5 koppels. In de Oude Maai tekenden we nog minstens 5 koppels op.

De Geelgorzen blijven vrij zeldzaam, maximum 2 koppels broedden langs de dijken van de Oude Maai. De Spotvogel doet het daarentegen behoorlijk goed, meerdere zangposten bewezen dit. Twee koppels Bosrietzangers broedden op de vloeuweiden op blok II en een koppel in de verruigde vegetatie op de "3 ha". De Sprinkhaanrietzanger werd ook dit seizoen niet waargenomen. De Boompieper daarentegen bezette nog een zangpost in een populierenrij van de vloeuweiden op blok II.

Ook de Grauwe klauwier heeft dit jaar opnieuw voor tijdelijke "hoogspanning" gezorgd. Vorig jaar kwam deze vogel voor de eerste maal totaal niet meer opdagen in de Watering.

Tegen alle verwachtingen in (de aankomstdatum ligt jaarlijks rond 7 of 8 mei) wordt op 9 juni (dus een maand later dan normaal) een mannetje Grauwe klau-

wier op de "3 ha" waargenomen.

Op 14 juni zingt hetzelfde mannetje op blok VI om een vrouwtje te lokken. Op 15 juni zou een vrouwtje bij het mannetje gezien zijn, maar deze waarneming kon nadien niet meer bevestigd worden. Wij hoopten reeds terug op een broedgeval.

Op 24 juni wordt het mannetje echter voor het laatst gezien en nadien is er geen enkele waarneming meer... en weg onze hoop op een nieuw broedgeval voor dit seizoen.

Alhoewel elders in Noord-Limburg ook geen enkel broedgeval te noteren viel, blijven we hopen voor volgende jaren. Terreinbezoek ter plaatse (op 22 augustus) met D. Van Nieuwenhuyse, die samen met anderen, de Grauwe klauwieren en vooral hun biotoop in de Gaume reeds menige jaren intens bestudeerde, leerde ons dat dringende beheerswerken dienen uitgevoerd te worden en dat er daarna nog een redelijke kans is om de Grauwe klauwier als broedvogel te behouden. We zullen deze winter zeker de nodige werken uitvoeren en de volgende jaren met belangstelling afwachten.

Al bij al zorgde het vogelleven in en om de Watering dit jaar weer voor een interessant broedseizoen met mooie en boeiende waarnemingen. De 110 deelnemers aan de congresuitstappen op 14 juni zullen dit zeker bevestigen. Ook de Wielewalers van de afdeling Westland zullen 7 juni 1992 niet vlug vergeten toen ze gelijktijdig twee Boomvalken, een Havik en een Buizerd in hun kijker kregen.

In dit overzicht van het voorbije broedseizoen werden mijn eigen waarnemingen dankbaar aangevuld met gegevens en optekeningen van M. Emmers, A. Geypen, M. De Clerck en F. Wijnen.

A. Mertens

En nog een nieuwkomer

PROJECT HONEGEGEM VAN AFDELING DENDERLAND

Afgelopen zomer ondertekende minister Sauwens het rangschikkingsbesluit voor het "Landschap Honegem - Sologem St-Appolonia" omwille van de wetenschappelijke, esthetische en historische waarde. Dit ongeveer 100 ha grote gebied is gelegen op de grenzen van Erpe-Mere (Erpe), Lede en Aalst. Het betreft een afwisselend geheel met verwaterde blauwgraslanden, akkerland, bosjes, sloten en grachten met houtwallen. De kern van het landschap echter wordt gevormd door een moeras-sige depressie met biologisch waardevolle, oude turfputten te Honegem.

Amper een maand voor de klassering kocht afdeling Denderland er een eerste perceel, meteen de start van een reeds lang besproken project. Eén van de laatste resterende orchideeënweides is nu zeker van bescherming en van het juiste beheer. Binnen de afdeling werd er reeds een "Werkgroep Honegem" opgericht die instaat voor de bescherming, het beheer, het verwervingsbeleid en de coördinatie van allerlei inventarisaties van het geklasseerde landschap. Talloze sensibilisatie- en sponsoracties zijn gepland en er is grote hoop dat ook de 3 gemeenten, waarin het gebied zich bevindt, ons project zullen steunen.

Rond de turfputten stonden vroeger caravans en week-endhuisjes van waaruit eenden en andere vogels gemakkelijke doelen voor jagers waren. Deze illegale toestanden behoren nu definitief tot het verleden. De laatste jaren daarenboven is de turfput gespaard gebleven van elke recreatie-druk wegens zijn ontoegankelijkheid. Er zijn hoegenaamd geen wegen die er naar toe leiden, en slechts één pad geeft toegang tot de meest verlande zijde van het moeras. Bovendien zijn de putten gekend als een gevaarlijke plaats. Tientallen oude vlasrootputten liggen veraderlijk verscholen achter hoge grassen en biezen, zodat het er inderdaad onmogelijk is het gebied te doorkruisen zonder gids.

Tot de, voor de streek noemenswaardige, broedvogels behoren Dodaars, Torenvalk, Ransuil, Steenuil, Meerkooit en Rietgors. Ook wordt het landschap veelvuldig gebruikt als foerageer- of overwinteringsgebied door Blauwe reiger, Buizerd, Torenvalk, Sperwer, Waterral en allerlei steltlopers. Anderzijds waren er waarnemingen van Bunzing, Hermelijn, Wezel en troffen we er ook Vinpoot-, Kleine water- en Kamsalamanders aan. De insektenfauna, met een opvallend grote verscheidenheid aan libellen en waterjuffers, is dringend aan inventarisatie toe.

Opmerkelijker nog is er de flora waarvan bijna 300 soorten op naam werden gebracht. Dit hoge aantal is te wijten aan de diversiteit van de landschapselementen. De opvallendste floristische vondsten zijn Addertong, Wegedoorn, Reuzenbalsemien, Bos-vergeet-me-nietje, Rivierhelmkruid, Draadereprijs, Schildereprijs, Groengele zegge, Welriekende ganzevoet, Bosvogelmuur, Bosgeelster, Gevlekte orchis, Breedbladige orchis. Kleurrijke taferelen spelen zich elk jaar af in de turfput waarbij deze gedurende de zomer telkens van kleur veranderd van wit naar geel naar roze naargelang de bloei van de overvloedig aanwezige water- en oeverplanten.

Veel interessante biotopen gingen verloren door verruiging of verstoring waardoor soorten verdwenen of nog slechts sporadisch voorkomen. Het is dan ook 'nu of nooit' voor Honegem om daadwerkelijk het nieuw geklasseerde landschap te beschermen en te beheren. Het ligt in onze bedoeling om een doordacht plan uit te werken opdat geleide bezoeken, studie en beheerswerken de bestaande rust er niet verstoren. Momenteel zijn er onderhandelingen aan gang om een aantal percelen in de turfputten aan te kopen... Wordt vervolgd...

Daan Stelmée, Valerius de Saedeleerstraat 41, 9300 Aalst.

Goed om te weten

39e NATIONALE NATUURBESCHERMINGS Nieuwpoort, zondag 20 september '92

Honderden belangstellenden, waaronder opvallend veel Walen, namen deel aan de 39e Nationale Natuurbeschermingsdag, een organisatie van het Nationaal Verbond voor Natuurbescherming die afwisselend in Vlaanderen en Wallonië plaatsheeft. Het thema van de dag was: "Natuurbehoud en -ontwikkeling in de kuststreek".

Het programma omvatte, naast tentoonstellingsstands van natuurbehoudsverenigingen in de Vismijn te Nieuwpoort, geleide natuurwandelingen in het staatsreservaat van de Westhoek, de Schipgatduinen, de Oostduinen, de IJzermonding en langs het Nieuwpoortse strand.

Om 12.30 uur was er in de Vismijn een korte officiële manifestatie met toespraken.

Het woord werd er achtereenvolgens gevoerd door Dr. John Van Gompel, voorzitter van de Duinenwerkgroep van Natuurreservaten, Dr. Sténuit, voorzitter van het Nationaal Verbond en Guido Van Steenbergen, ondervoorzitter van de Bond Beter Leefmilieu.

Van de 5.200 ha oorspronkelijk duingebied langs de kust is reeds 50 % vernietigd. Bovendien worden de nog resterende duinen bedreigd door bouwprojecten, chaotische inplanting van campings, aanleg van

golfterreinen enz. Recreatiedruk veroorzaakt een versnelde erosie. Waterwinning doet de laatste vochtige duinpannen verdrogen. Het typische landschap met zijn karakteristieke fauna en flora degradeert steeds verder.

Behouds- en beheersmaatregelen moeten dringend worden genomen. En dit niet alleen om louter ecologische motieven. Op termijn gaat het om het veilig stellen van het toeristisch en dus economisch patrimonium van de kuststreek.

De sprekers pleitten voor een strengere toepassing van de bestaande natuurwetgeving. Zij noemden het dossier Home Georges Theunis als een gemiste kans. Dit in onbruik geraakt gebouw ligt in een bijzonder waardevolle duinenzone. Dit belette de Vlaamse regering niet het gebied te koop te stellen uit louter budgettaire overwegingen. De verkoop van het gebouw aan projectontwikkelaars zet de deur open voor aantasting van het omringend natuurgebied.

De sprekers eisten ook het stopzetten van de uitzonderingsplanologie, waardoor onder meer het optrekken van een congrescentrum bij de Zwinbosjes te Knokke mogelijk zou worden.

Toch kon deze duinendag met een positieve noot worden besloten.

Minister Kelchtermans beloofde zaterdag de waterwinning in Ter Yde in Oostduinkerke definitief te verbieden, terwijl in dezelfde gemeente

bebouwing in het gebied Groenedijk-Monoblok, niet zal worden toegelaten.

Twee zaken zijn mij op deze dag opgevallen.

Eerst en vooral het gebrek aan belangstelling van de Westvlamingen voor deze manifestatie, waarvan het thema hen in de eerste plaats had moeten aanspreken. Tevens de opvallende afwezigheid van de meeste personen, die dank zij de natuur en het milieu hun boterham verdienen, zelfs met de kaas erbij.

Buiten loondiensturen blijkt inzet voor natuur en milieu alleen van onbezoldigde vrijwilligers verwacht te worden.

Nagekomen bericht

Gemeenschapsminister De Batselier verklaarde op 26 september dat hij zijn collega minister De Meester heeft verzocht af te zien van de plannen om het Home Georges Theunis in het natuurgebied Ter Yde in Oostduinkerke te verkopen. De minister vraagt het natuurgebied over te dragen aan het bestuur voor natuurbehoud. De minister zei voorts dat opdracht werd gegeven dit gebied het statuut van natuurgebied te geven. Dit houdt in dat de aan de gang zijnde procedure wordt stopgezet. Het gebouwencomplex Theunis ligt midden in een uniek duinengebied dat het voorwerp uitmaakt van een procedure tot bescherming als landschap.

H. Franckx

BETOING TEGEN DE JACHT IN FRANKRIJK

Het natuurhulpcentrum Westkust van Nieuwpoort organiseert op zaterdag 14 november 1992, een betoging tegen de jacht in Frankrijk. Deze actie gaat door op het strand van De Panne. Samenkomst om 10.30 uur aan het Koning Leopold I-monument op de zeedijk van De Panne.

Tijdens de eerste helft van september 1992 werden reeds vele slachtoffers van de jacht in het centrum binnengebracht.

Meer inlichtingen zijn te verkrijgen in het Natuurhulpcentrum Westkust, Halvemaanstraat 1, 8620 Nieuwpoort (tel. 058/23 57 61).

Antwerpen, vrijdag 25 september 1992. Onder ruime belangstelling heft de heer Norbert De Batselier, Vice-voorzitter van het Vlaamse Gewest en Gemeenschapsminister van Leefmilieu en Huisvesting, het glas op de Stichting Leefmilieu/Kredietbank.

Feest voor de Stichting Leefmilieu

Er valt vandaag wat te vieren: Het **milieudocumentatiecentrum** van de Stichting, de spil van haar informatieve en dienstverlenende activiteiten, is verhuisd, verruimd en vernieuwd. Tevens wordt de uitslag van de **fotowedstrijd 'Focus op het milieu'** bekend gemaakt en de gelijknamige tentoonstelling geopend.

Terugblik

Dr. Guido R. van Gheluwe, Voorzitter van de Stichting situeert dit feestelijk gebeuren.

Toen de Stichting Leefmilieu 22 jaar geleden onder de impuls van de Kredietbank werd opgericht, konden de initiatiefnemers nauwelijks vermoeden dat ze zou uitgroeien tot een begrip in het Vlaamse milieulandschap. De Stichting Leefmilieu slaagde er evenwel in een unieke plaats te verwerven in het milieu-gebeuren. Uniek door haar binding met de Kredietbank, uniek door haar katalysatorfunctie voor tal van particuliere en overheidsinitiatieven, uniek door haar inhoudelijke ongebondenheid, uniek door haar pioniersrol inzake milieu-informatie, -educatie en -dienstverlening.

Informatie

De Stichting Leefmilieu stelde zich van bij haar oprichting tot doel wetenschappelijk gefundeerde milieu-informatie te laten doorstromen naar een zo ruim mogelijk publiek. Het tijdschrift 'Leefmilieu', de monografieënreeks, de dossiers leefmilieu, de milieu-essays, de 'Milieugids', de reeks leefmilieu-documentatie, de 'milieusporenfolders' en zoveel andere publikaties van de Stichting Leefmilieu hebben alleszins bijgedragen tot een ruimer milieubewustzijn. Een steeds belangrijker element in de pijler 'informatie' wordt het documentatiecentrum van de Stichting. Sinds de bescheiden start in 1982 groeide het uit tot hét centrum bij uitstek voor al wie op zoek is naar milieu-informatie. Men kan er naast naslagwerken en een 120-tal tijdschriften meer dan 8.000 boeken en rapporten raadplegen, waaronder ca. 3.000 werken die onlangs werden overgenomen van de voormalige bibliotheek van de Federatie van de Chemische Nijverheid.

Hoewel intussen ook bepaalde overheidsinstellingen over een gespecialiseerde milieubibliotheek beschikken (OVAM, VITO, VMM, IN,...), blijft het documentatiecentrum van de Stichting Leefmilieu een uniek steunpunt door het ruime aanbod aan thema's en publikaties, de vrije toegankelijkheid, de comfortabele openingstijden en de aangeboden lees- en kopieerfaciliteiten. Jaarlijks komen er dan ook meer dan 2.000 bezoekers over de vloer. Ongeveer 400 onder hen vinden er hun belangrijkste bronnen voor de samenstelling van hun eindwerk!

Dit documentatiecentrum is dus ver-

nieuwd. Het kreeg meer ruimte op de gelijkvloerse verdieping van het secretariaatsgebouw en de werking ervan werd geoptimaliseerd. De structuur van de bibliotheek werd herzien; de boeken werden opgenomen in een geautomatiseerd bestand; de leeszaalcapaciteit werd merkkelijk vergroot; de afdeling milieu-educatie, de actualiteitsmappen en de videotheek kregen meer aandacht. De oude bibliotheekzaal krijgt een nieuwe educatieve bestemming, onder meer als tentoonstellingsruimte.

Focus

Aan de inhuldiging van deze nieuwe ruimte wordt een extra feestelijke tint gegeven. Samen met de opening van de eerste tentoonstelling 'Focus op Milieu' wordt immers de uitslag bekend gemaakt van de gelijknamige fotowedstrijd.

Niet minder dan **416 foto's** werden ingezonden door 89 deelnemers en beoordeeld door een deskundige jury onder voorzitterschap van persfotograaf Gerrit Op de Beeck.

5 winnaars werden geselecteerd:

- ☐ Marcel Van Waerebeke (Antwerpen) voor de 'beste foto'.
- ☐ Eddy D'Haene (Bavikhove) voor de beste 'zwart/wit foto'.
- ☐ Dries Van den Bulcke (Kessel) voor de beste 'jeugdfoto'.
- ☐ Jef Eykmans (Mol) voor de beste foto in de categorie 'Natuur en landschap'.
- ☐ Johan Raes (Gent) voor de beste foto in de categorie 'Milieubescherming en -beheer'.

De laureaten ontvingen een waardebon voor de aanschaf van foto- of filmmateriaal. 99 van de ingezonden afdrucken werden opgenomen in de tentoonstelling 'Focus op milieu', die liep van 28 september tot en met 16 oktober 1992 in het secretariaatsgebouw van de Stichting Leefmilieu vzw/Kredietbank, Kipdorp 11, 2000 Antwerpen. Mogelijk komt hij later ook op andere plaatsen.

Voor meer inlichtingen over het vernieuwde documentatiecentrum van de Stichting kan men steeds terecht op het telefoonnummer 03/231 64 48 of het faxnummer 03/232 63 98.

MANIFESTATIE "VOGELS VRIJ"
BASTOGNE, Parc des Exposition,
7 november 1992

Bastogne, symbolische stad van moed en vrijheid, werd uitgekozen om er het grote feest van "Vogels vrij" te organiseren.

Bij deze gelegenheid worden talrijke vogelvrienden verwacht om aan de politieke wereld te tonen dat ze over alle grenzen heen vastberaden zijn een einde te willen maken aan de vogelvangst in Wallonië en elders.

Aan de deelnemers wordt gevraagd ter plaatse alle voorwerpen af te geven die een belemmering vormen voor de trekvogels: **netten, strikken, kooien en alle andere vangtuigen**.

In aanwezigheid van de schrijvende pers en de televisie zal om 15 uur op het Mercenyplein een grote pletwals (bulldozer) voor altijd deze tuigen vernietigen. Wie veel van deze vangtuigen en kooien zou hebben en ze niet ter plaatse kan brengen, mag beroep doen op de vervoerdienst van Het Vogelhuisje KBVBV tel. 02/521 28 50, fax 02/527 09 89. Kan u ons niets bezorgen, voeg u toch bij ons.

Spreek erover in uw omgeving, zet vrienden en kennissen aan om mee te doen of om vangtuigen en kooien weg te halen uit kelders en vanop zolders.

STUDIEDAG: NATUUR LANGS NIEUWE PADEN

De toekomst van het natuurbeheer in Vlaanderen

RUCA - 14 november 1992

Sinds enige tijd woedt er een (vaak felle) discussie in natuurbehoudskringen, tussen de navolgers van het "klassieke" natuurbeheer ("de mens moet actief ingrijpen om de gewenste ecosystemen te behouden") en vernieuwingsgezinden die menen dat het klassieke natuurbeheer de doelstellingen van het natuurbehoud tekort doet. Zij zien de menselijke invloed liever beperkt tot eenmalige, desnoods drastische ingrepen (bv. het introduceren van grote, grazende zoogdieren die het kap- en maaiwerk van de beheerder overbodig maken).

Is een "natuurlijker" beheer wel mogelijk in de minieme stukjes rest-natuur van onze streken? Wat moet primeren: soortenrijkdom of natuurlijkheid? Kan je de rol van de mens wegcijferen in een natuur die meer en meer een "sociaal decor" wordt?

De Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming neemt al jaren een vooraanstaande plaats in het natuurbeheer in. Jaarlijks worden honderden jongeren, tijdens week-ends en kampen, ingeschakeld in de beheerswerkzaamheden die in tal van reservaten plaatsvinden. Het is voor de deelnemers aan dat beheerswerk

bijna een vanzelfsprekendheid dat je boompjes kapt en heide plant.

En toch is het vanuit diezelfde Jeugdbond dat de discussie rond natuurbeheer onlangs een nieuwe duw kreeg. Een lang beschouwend artikel in het nationale tijdschrift "Euglena", begin dit jaar, dat een stevige aanval op het klassieke natuurbeheer lanceerde, werd kennelijk met grote aandacht gelezen in en buiten de JNM.

De Werkgroep Natuurbehoud en JNM besloten om zich verder in dit onderwerp te verdiepen en wijden er dan ook een studiedag aan, niet enkel bedoeld voor het eigen, jonge JNM-publiek, maar voor al die mensen die in Vlaanderen op een of andere manier betrokken zijn bij het beheer van natuurgebieden.

Programma

- 08.30 u: Ontvangst en koffie
- 09.00 u: Inleidend woord
- 09.10 u: Natuurbeheer in Vlaanderen: een schets van de huidige situatie door Paul DURINCK (Natuurreservaten vzw)
- 09.45 u: Ecologische grondslagen van het "klassieke" natuurbeheer door Prof. Dr. Victor WESTHOFF
- 10.30 u: Koffiepauze
- 11.00 u: Een nieuw accent in het natuurbehoud: meer natuur, minder beheer? (Een verruimde visie op natuurlijkheid en soortenrijkdom) door Niels DAAN (Rijksinstituut voor Visserijonderzoek Nederland)
- 11.45 u: Natuurbouw en natuurontwikkeling in Nederland: het nieuwe accent in de praktijk. Een schets door A. CORPORAAL (Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Consulentenschap Natuur, Bos, Landschap en Fauna)
- 12.30 u: Lunch
- 13.30 u: Uitbreiding van het Vlaamse natuurareaal: het belang van grote eenheden natuurareaal: het belang van grote eenheden natuur door Martin HERMY en Geert DE BLUST (Instituut voor Natuurbehoud)
- 14.00 u: Natuurmonumenten en natuurontwikkeling: de nieuwe aanpak in het Nederlandse particuliere

natuurbehoud door Harm PIEK (Natuurmonumenten Nederland)

- 14.45 u: Natuurgericht bosbeheer in Vlaanderen door Paul STRYCKERS (Kritisch Bosbeheer Vlaanderen)
- 15.15 u: Koffiepauze
- 15.45 u: Een bever gaat dood in vuil water: de nood aan gebiedsgericht milieubeleid door Jos RUTTEN (Natuurreservaten vzw)
- 16.15 u: Ruimte voor de mens in de nieuwe natuur: Regionale Landschappen, een mogelijkheid tot samenleven door Marc DE COSTER (Regionaal Landschap Hoge Kempen vzw)
- 16.45 u: Panelgesprek: vragen uit het publiek en discussie tussen de verschillende voordrachtgevers
- 17.45 u: Slotwoord
- 18.00 u: Einde (met gelegenheid tot een laatste kop koffie)

Praktische info

Vooraf inschrijven is verplicht; deelnameprijs 200 F voor JNM-leden, 400 F voor niet-leden, dient voor 5 november gestort op nummer 001-2385011-51 van de Werkgroep Natuurbehoud. Mensen die later inschrijven, nemen contact op met het bondssecretariaat: indien er nog plaats is (het aantal deelnemers is beperkt!) betalen ze ter plaatse resp. 300 en 500 F.

Bij deze deelnameprijs is een referatenmap, koffie en thee inbegrepen. Let wel: iedereen brengt zijn eigen lunchpakket mee: het universiteitsrestaurant is gesloten en in de onmiddellijke omgeving zijn er geen eetgelegenheden! Iedereen die ingeschreven is ontvangt nog een plannetje met routebeschrijving.

Waar?

In het Rijksuniversitair Centrum te Antwerpen (RUCA), Groenenborgercampus, Groenenborgerlaan 171, 2020 Antwerpen (Wilrijk), auditorium T 148. Dit bereikt u via de hoofdingang (die naar het cafetaria leidt), extra signalisatie wordt voorzien.

Hoe het RUCA bereiken?

Openbaar vervoer:

Vanuit Antwerpen-Centrum, met bus 27 (vertrek alle 15 min., vanaf Astridplein, voor Centraal Station) of bus 33 (vertrek alle 20 min., vanaf Groen-

plaats), deze bussen stoppen voor de Groenenborgercampus

Auto:

* Vanuit Gent: E17 richting Hasselt, uitrit R5, rechts afslaan naar de Beukenlaan

* Vanuit Hasselt: E313 richting Gent, uitrit R5, steeds rechts houden tot aan de verkeerslichten, dan links afslaan naar de Beukenlaan

* Vanuit Brussel: E19, uitrit Wilrijk-Hoboken, aan de 2de verkeerslichten rechts afslaan, richting Groenenborgerlaan.

FOTOTENTOONSTELLING "KREKENGEBIED"

Van zondag 20 september t.e.m. zondag t.e.m. zondag 29 november vindt een fototentoonstelling plaats

in samenwerking met het Veldbiologisch Centrum "De Elzenhoeve" te Drongen.

Er zullen een 30-tal foto's te bezichtigen zijn over het Meetjeslandse Krekengebied.

Plaats: Veldbiologisch Centrum De Elzenhoeve, Antoon Catriestraat 183, 9031 Drongen.

Openingsuren: woensdag, zaterdag en zondag: 10 tot 17 u.

VOOR UW WINTERAVONDEN

Voor een winteravond in de plaatselijke afdeling: diareportages in overvloeiprojectie beschikbaar over:

- "Shetland, een natuurlijke keuze": zeevogels, Otters, prehistorie, zeehonden...
- "Noorwegen, van Oslo tot de

Lofoten": zeevogelkolonies, toendra, Potvissen...

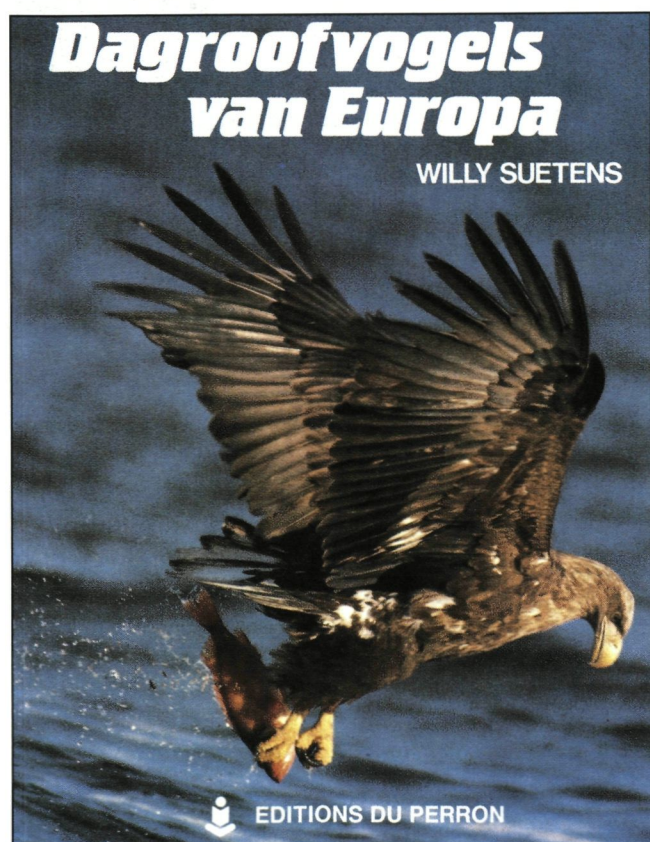
- "Joegoslavië, de grote meren en Montenegro": de Balkanmeren reptielen, en amfibieën, reigerachtigen, historische steden, prachtige berglandschappen...

- "Ivoorkust, een ander Afrika": leven in Afrikaanse dorpen, Afrikaanse cultuur, het regenwoud...

Info: Stef Smet, Diepestraat 15, 2400 Mol, tel. 014/31 02 67.

Boekbespreking

Willy Suetens: DAGROOFVOGELS VAN EUROPA.
Ingebonden, formaat 32 x 24, 272 pagina's, 186 kleurfoto's. Editions du Perron, Luik, 1992. Prijs: 2690 F.
Te verkrijgen in de boekhandel van De Wielewaal.

Jurist en econoom zijnde, is Dr. Suetens bankbestuurder van beroep.

Als jong en enthousiast Wielewaler was hij geïnteresseerd in alle vogels, in de eerste plaats echter in watervogels. Hij trok geregeld op tocht in de Dijle- en de Netevallei, maar ook naar de Wester- en de Oosterschelde en de eilanden van Zeeland.

Hij zorgde er voor dat één van de vijvers van Hofstade een van de eerste private vogelreservaten werd.

Hierdoor geïnspireerd maakte hij uitgebreide studies over de fuut- en de reigerachtigen. Ook zijn eerste film ging over deze vogelsoorten.

In 1956 ontdekte hij zijn echte liefde: de roofvogels. Als amateur ornitholoog, fotograaf en cineast besteedde hij al zijn vrije tijd om heel Europa te doorkruisen op zoek naar deze legendarische vogels. Zijn onafscheidbare vriend, wijlen Paul Van Groenendaal en zijn toegewijde echtgenote Mia waren hierbij steeds aanwezig.

Zijn bijdrage tot de kennis van de biologie van de roofvogels en van hun rol in de natuur waren een waardevolle steun voor de argumenten van hun verdedigers. Samen met Paul Gérodet (Zw.) en Jean-François en Michel Terrasse (Fr.) stichtte hij op het einde van de zestiger jaren het Fonds voor de Instandhouding van de Roofvogels (FIR). Dr. Willy Suetens werd stichtend voorzitter van de Belgische afdeling van de FIR.

Verder is hij erevoorzitter van de Wielewaalafdeling Mechelen, ondervoorzitter van de Belgische Natuur- en Vogelreservaten en voorzitter van de Vlaamse Hoge Raad voor Natuurbehoud.

Het boek van Willy Suetens is een levenswerk, resultaat van meer dan 32 jaar passioneel onderzoek. Het is een fotografisch en literair document over 35 roofvogelsoorten van de 38 die in de Europese avifauna voorkomen. Foto's ontbreken alleen van de Balkansperwer,

de Steppenkiekendief en de Bastaardarend, drie soorten van Oost-Europa.

De foto's van enkele soorten (zoals Lammergier, Zeearend, Roodpoot-, Eleonora- en Lannervalk), behoren tot de beste, die ooit van deze vogels genomen zijn. Leden van de Verantwoorde Natuurfotografen zullen wel vragen hebben bij de nestfoto's.

De auteur verklaart echter uitvoerig hoe alles gedaan werd om de vogels niet te verstoren. De metalen observatietoren met bovenop de schuilhut werd met de grootste voorzichtigheid opgebouwd, boven de bomen of tegen de rotsflanken. 's Nachts klom hij in de hut om slechts 48 uur later, tijdens de tweede daarop volgende nacht, terug af te dalen.

Buiten de nestfoto's zijn er ook van een vissende Zeearend, van een badende Eleonora's valk, van azende gieren en van vele vogels in zit of in vlucht.

Het groot formaat en de talrijke grote kleurenfoto's zouden het vermoeden kunnen laten rijzen dat het om een foto-album gaat. Niets is minder waar: de auteur heeft in zijn boek niet alleen de mooiste van zijn foto's, maar ook zijn kennis van en zijn liefde voor de vogels gelegd.

Hij laat u deelnemen aan zijn exploratietochten en neemt u van in zijn schuilhut mee op ontdekking van het geheimzinnig leven van deze mysterieuze vogels. Het boek richt zich tot een tweevoudig publiek:

- vooreerst de personen die breed geïnteresseerd zijn in natuurstudie en -behoud;
- vervolgens de ornithologen en bij hen zeker de roofvogelfanaten.

Wie eraan begint zal trouwens het boek verslinden als een roman.

De inleiding is van J.F. Terrasse. Onder de Nederlandse naam staan telkens de wetenschappelijke benaming, evenals de Franse, Engelse, Duitse en Spaanse naam. Naast de algemene literatuur is bij elke soort een aparte literatuurlijst gevoegd.

Elke beschrijving begint met persoonlijke anecdotes. Hieruit kan de lezer gemakkelijk opmaken dat het waarnemingsgebied van de auteur zich in de loop der tijden verplaatst heeft van de Lage Landen aan de zee naar de landen van de Middellandse Zee en meer speciaal naar Spanje.

Het gedragspatroon, de broedbiologie, het voedsel-regime, de trekbewegingen en de specifieke bedreigingen worden voor iedere soort vermeld.

Bij de beschrijving worden alleen die kenmerken vermeld, die kunnen dienen bij de determinatie in het veld.

Bijzondere aandacht werd besteed aan het verzamelen van de meest recente gegevens over de verspreiding en de populatiedynamiek van de Europese roofvogelsoorten. De auteur citeert de beste referenties, maar voegt hierbij zijn eigen bevindingen. Om overtuigd te worden van de waarde van tot nu toe niet gepubliceerde gegevens, moet men zeker de artikels lezen over de Grijsse wouw, de gieren en de arenden, de Arendbuizerd, de Lannervalk en de Eleonora's valk.

Dit boek wil de lezer laten meeleven met de Europese dagroofvogels. Vooral de ornitholoog, die vreemde landen bezocht als Scandinavië, Frankrijk, Spanje, Tunesië, Joegoslavië, Hongarije, Roemenië en Griekenland zal er intens genot aan beleven. Wie de Wielewaal-reizen van de laatste tien jaren heeft meegemaakt, zal vele van de beschreven gebieden herkennen.

Gedurende vele jaren werden de roofvogels als schadelijk ervaren en meedogenloos vervolgd. Aan de top van de voedselpiramide werden ze het voornaamste slachtoffer van de pesticiden. Nu hun belang van hun rol in de natuur algemeen erkend wordt, zal dit boek een belangrijke bijdrage vormen voor hun bescherming. Het werk verdient dan ook een algemene verspreiding.

Een prachtig en blijvend kerstgeschenk.

H. Franckx

Buizerd

Foto: A.C. Zwaga

De Atalanta

Hans Buesink, De Vlinderstichting

Dat een zwaluw in de herfst niet in de modder kruipt en de Koekoek niet in een Sperwer verandert, maar naar het zuiden vliegt om te overwinteren weet inmiddels iedereen. Minder bekend is dat ook insecten migreren: in het najaar trekken libellen, zweefvliegen en vlinders soms massaal naar warmere streken. Eén van die trekkende insecten is de Atalanta. Met zijn krachtige vleugels vliegt hij in de herfst vanuit Nederland of België naar Zuid-Europa: een fantastische prestatie van zo'n kwetsbaar diertje.

Net als vogeltrek is vlindertrek in het voorjaar noordwaarts, in het najaar zuidwaarts gericht. Een belangrijk verschil tussen vogels en vlinders is echter dat vogels de reis van overwinterings- naar overzomeringsgebied meerdere malen kunnen maken. Vlinders leven te kort om na hun tocht vanuit het zuiden terug te keren. Atalanta's die vanuit Zuid-Europa naar het noorden zijn gevlogen leggen eieren en sterven vervolgens. Hun nakomelingen vliegen in het najaar zuidwaarts. Dit nageslacht legt, terwijl het in Noord-Europa voor hen al te koud is, ergens ten zuiden van de Alpen of Pyreneeën weer eieren. Ook in dat opzicht verschilt de Atalanta van bijvoorbeeld de Boerenzwaluw: deze plant zich in Afrika niet voort. Bovendien trekken in het voorjaar alle Boerenzwaluwen weer naar het noorden, terwijl niet alle Atalanta's hun geboortestreek verlaten.

De Atalanta kan, net als de Boerenzwaluw, de winter in Nederland of België niet overbruggen. Vrijwel nooit slaagt een vlinder er in, overwinterend in een gebouw, het voorjaar te halen. Winter- en vroege voorjaarswaarnemingen zijn dan ook zeldzaam. Pas in april arriveren de eerste zomergasten, Atalanta's die in Zuid-Europa hebben overwinterd. Tot juli blijven de aantallen laag. Tegen die tijd hebben verse vlinders onze regionen bereikt, Atalanta's die in de vroege zomer in het zuiden zijn ontvoerd.

Vaak zijn deze prachtige, zwart met rode vlinders dan nog helemaal gaaf: na het ontpoppen zijn ze direct vertrokken en de vleugels zijn nog vrijwel niet gesleten. Atalanta's kunnen na en tijdens hun tocht overal opduiken. Vooral in parken, ruigtes en tuinen zoeken de vlinders naar nectar en brandnetelplanten om eieren op

Foto: de Vlinderstichting, H. Kievit

Foto : de Vlinderstichting, H. Kievit

te leggen. Wie een Buddleja (Vlinderstruik) in de tuin heeft staan zal ze ongetwijfeld wel eens gezien hebben. Net als Klimop en Koninginnekruid is deze struik een veel bezochte nectarplant. Naast nectar is ook rottend fruit belangrijk voedsel voor de vlinders.

Atalanta's zorgen bij ons voor twee generaties nakomelingen. De eerste komt in juli en augustus uit de pop, de tweede (die soms zeer talrijk is) van september tot november. De eieren worden afzonderlijk gelegd op brandnetelplanten. De Atalanta kiest meestal planten die op zonnige, wat vochtige plaatsen staan. De rupsen spinnen het brandnetelblad samen tot een soort kokertje, eten zich vol tot ze volgroeid zijn en verpoppen zich vervolgens, hangend aan de brandnetelplant. Overigens is de Atalanta niet de enige soort die eieren op brandnetel legt: ook de rupsen van het Landkaartje, de Kleine vos, de Dagpauwoog en de Gehakkelde aurelia leven van brandnetels.

Het aantal Atalanta's dat jaarlijks te zien is, wisselt sterk. Ook bij andere trekvlinders, zoals de Distelvlinder en Luzernevlinders, is dit het geval. Het aantal dat Noord-Europa bereikt wordt onder andere beïnvloed door het weer. Hoewel trekvlinders goede vliegers zijn die ook bij tegen- en zijwind door kunnen trekken, is het aantal dat

Nederland en België haalt vooral bij zuidelijke winden hoog. Met de wind in de rug verloopt de trek voor de vlinders immers gemakkelijk. Tot op enkele kilometers hoogte vliegen ze, alleen of in kleine groepjes, met de luchtstroom mee. Bij tegenwind zoeken de trekkende vlinders beschutting en vliegen laag boven de grond aan de luwe kant van bijvoorbeeld een dijk of houtwal. De vliegwijze van trekkende Atalanta's wijkt af van het normale vlindergefladder. Snel en rechtlijnig vliegen ze in de gewenste richting. Krachtige vleugelslagen wisselen hierbij sierlijke glijpauzes af.

Over vogeltrek is inmiddels, onder andere door ring-onderzoek, een schat aan gegevens verzameld. Vlindertrek is minder makkelijk te onderzoeken en veel over dit fenomeen is dan ook nog onbekend. Zeker is dat door het trekgedrag vlinders in staat zijn een groot deel van Europa te bereiken en zich daar voort te planten, ook in gebieden waar ze de winter niet overleven. Waar de in het voorjaar in uw tuin zonnende Atalanta precies vandaan komt, is niet duidelijk. Maar alleen al de gedachte dat de vlinder helemaal uit Zuid-Europa is gekomen en dat zijn nakomelingen in de herfst weer terug zullen vliegen maakt de Atalanta tot een intrigerende vlinder.

FONDSSEN EN RESERVATENREKENINGEN VAN WIELEWAALAFDELINGEN

BREE RESERVATENFONDS

452-8083401-17 p/a Boneputterveld 27 te 3960 Bree
project: Sint-Maartensheide

DENDERLAND RESERVATENFONDS

001-2063861-68 p/a L. de Bethunelaan 5 bus 2
te 9300 Aalst
project: Honegem

GERAARDSBERGEN

443-1651391-72 p/a Acaciastraat 11
te 9500 Geraardsbergen
project: Trimontbos

HOOGSTRATEN

733-3182444-01 p/a Lindendreef 59 te 2320 Hoogstraten
project: De Halsche Bemden

KEMPENS RESERVATENFONDS

000-0330377-92 p/a Schuurhoven 154
te 2360 Oud-Turnhout
projecten: De Braekeleer, De Tikkebroeken, De Hoge Mierdse
Heide, Het Winkelsbroek, Drintjen Queten, Frans
Segersreservaat, De Korhaan, De Biezen, De
Schrieken, De Zwarte Heide, De Dongen

KLEIN-BRABANTS RESERVATENFONDS

551-3755400-17 p/a Flierke 73 te 2870 Puurs
projecten: Orchis, Laenenbemd, Spierbroeck, Scheldeschorren
van Branst, Vallei van de Molenbeek Kalfort

LAND VAN WAAS-NOORD

000-0105608-72 p/a Recolettenstraat 26
te 9170 De Klinge
projecten: Het Panneweel, De Gavers, De Lange Vage,
Kreken van Saleghem

LIER

000-0606834-02 p/a Antwerpsestraat 120 te 2500 Lier
projecten: De Steenbeemden, Kartelbladbeemd

MECHELEN

000-0875361-33 p/a Muizenstraat 13 te 1981 Hofstade
project: Zuur Bemke

MERELBEKE-MELLE

442-1014181-76 p/a Poelstraat 159 te 9820 Merelbeke
project: De Putten

MIDDEN-KEMPEN

413-3090901-53 p/a Vennestraat 27 bus 2 te 2400 Mol
project: Het Griesbroek

MOERVAART-ZUIDLEDE

293-7330068-27 p/a Bevrijdersstraat 34
te 9180 Moerbeke-Waas
project: de Turfmeersen

NETE EN AA

320-4030684-16 p/a Jodenstraat 30 te 2270 Herenthout
projecten: Neerhelst, Het Zammelsbroek

NETEVALLEI RESERVATENFONDS

853-0146127-77
projecten: De Laerbeemden, Boeckxbeemden,
Volkaertslaekbeemden, Wishaegen

NINOVE

979-3529555-21 p/a Pollaredorp 62 te 9401 Pollare
projecten: De Venebroeken, Eichem

NOORD-LIMBURGS RESERVATENFONDS

456-1108829-49 p/a Duinenstraat 8 te 3900 Overpelt
projecten: De Wateringen, Het Holven, De Beusen, Het Plat,
De Dommelvallei, De Veewei

RIETBEEMD

443-1641921-11
project: De Rietbeemd

SCHELDE-LEIE

000-0165355-67 p/a Zandstraat 11 te 9810 Eke
projecten: Heurnedal, De Langemeersen, De Broeken,
De Leyhoek, Roborst, De Ruisere,
De Snippenweide, Het Vossenhol, Beiaardbos,
De Longkruidbosjes, Molenkauter

'S HEERENBOSCH RESERVATENFONDS

441-6154131-17 p/a De Wielewaal 's Heerenbosch
projecten: De Vlassenbroekse Schorren,
De Vlassenbroekse Polder

VOORKEMPEN/BRECHTSE HEI

000-0098691-42 p/a Bergenstraat 12 te 2110 Wijnegem
project: De Bonte Klepper

WAREGEM

068-2056961-06 p/a Bergstraat 68/2 te 8790 Waregem

ZUID-LIMBURG RESERVATENFONDS

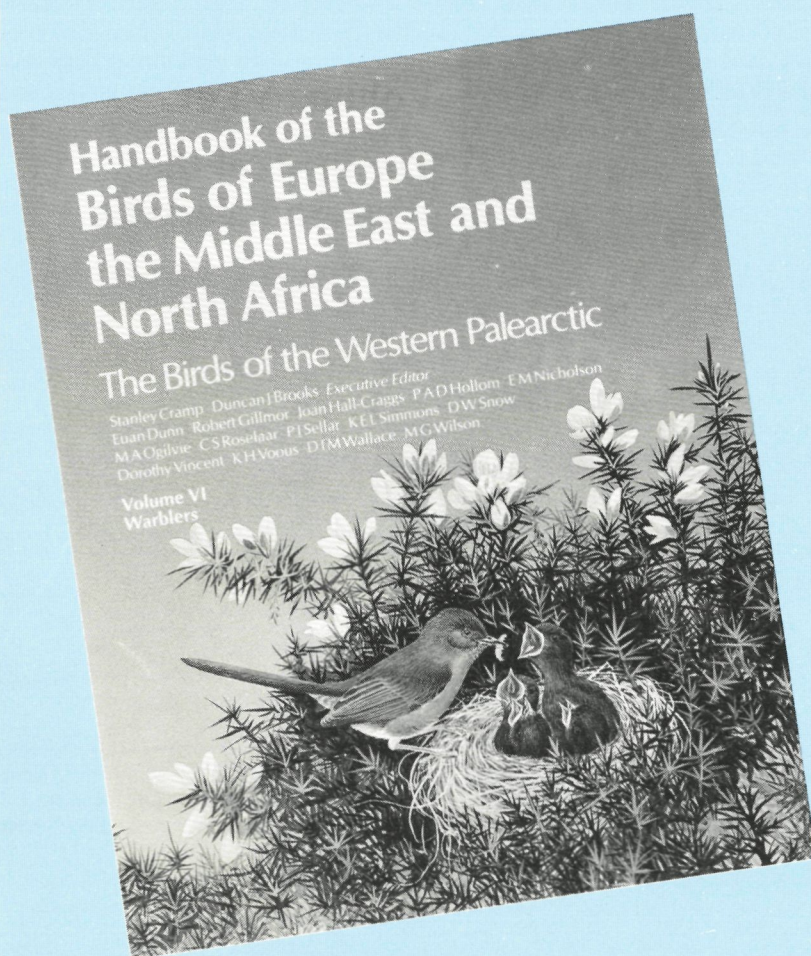
235-0100150-58 p/a Wildbroekstraat 14
te 3700 Tongeren
project: De Kevie

Altijd maar bedelen...

Foto: A.C. Zwaga

UIT ONZE BOEKHANDEL

Volume VI: Warblers

This is the second of three volumes covering the passerines.

It contains full descriptions of 65 species of Warbler, Chiffchaff, Kinglet, Goldcrest and Firecrest.

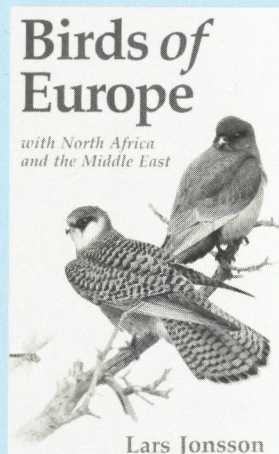
Contents:

Family Sylviidae
Subfamily Sylviinae (Warblers, Chiffchaffs, Kinglets, Goldcrest, Firecrest)

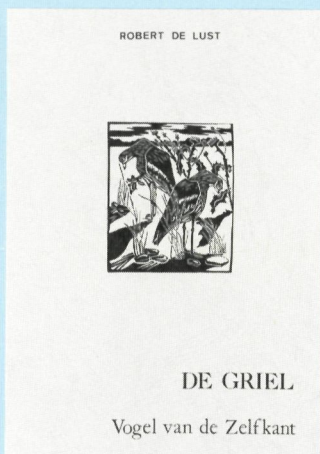
Verschijnt nog dit najaar.
(Mensen die een inschrijving hebben op deze reeks ontvangen het boek automatisch!)

4395 F

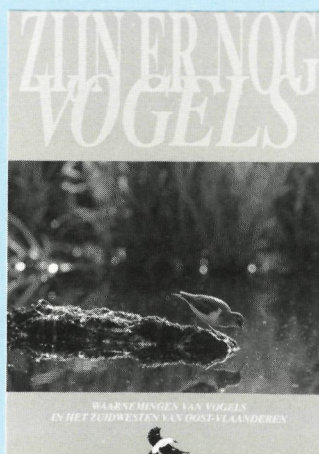
Deel VII verschijnt in het voorjaar 1993!

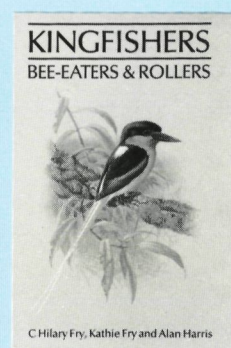
Oorspronkelijk in 5 delen.
Behandelt ongeveer alle
broedvogels van het West-
palearctisch gebied 1495 F

Een anekdotisch verslag.
Met linogravures van de auteur.
320 F

Zeer mooie uitgave.
Met prachtige kleurenfoto's.
(geen korting) 1250 F

Het nieuwste deel uit
deze prachtige serie.
(Voorheen verschenen
reeds bv. Seabirds,
Shorebirds...) 1895 F

NIEUWE UITGAVEN

- * Delin H., L. Svensson, 1992. Thieme vogelatlas van de Europese vogels. Baarn, Thieme, 288 blz. 1390 F.
- * Drost M.B.P., e.a., 1992. De waterkevers van Nederland. Utrecht, K.N.N.V., 280 blz. 960 F.
- * Van Halder I., 1991. Vlinders kijken in graslanden. 225 F. Vlinders kijken in het bos. 295 F. Wageningen, Vlinderstichting.
- * Lloyd C., M.L. Tasker, K. Partridge, 1991. The status of seabirds in Britain and Ireland. London, Poyser. 355 blz. 1140 F.
- * Koepcke M., 1983 (onveranderde herdruk). The birds of the department of Lima, Peru. Newton Square, Harwood Books. 144 blz. 590 F.
- * Elwers R., 1992. Masurische seen. Natur und Kultur in Polens beliebtester Ferienregion. Berlin, Trescher Verlag. 114 blz. 495 F.

- * Bastin M., N. de Haan, 1992. Kijk op vogels in de tuin. Baarn, Sesam. 92 blz. 498 F.
- * Bastin M., N. de Haan, 1992. Kijk op vogels om het huis. Baarn, Sesam. 104 blz. 498 F.
- * Hancock J.A., J.A. Kushlan, M.P. Kahl, 1992. Storks, Ibises and Spoonbills of the world. London, Academic Press. 385 blz. 3900 F.
- * Keith S., E.K. Urban, C.H. Fry, 1992. The birds of Africa. Volume 4 Broadbills to chats. London, Academic Press. 609 blz. 4490 F. (tijdelijk!)
- * Roberts T.J., 1992. The birds of Pakistan. Vol 2 - Passeriformes. Oxford, University Press. 617 blz. 2490 F.

10 % korting voor alle Wielewaalleden, vrachtkosten worden aangerekend.
Voor alle inlichtingen: De Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout, 014/41 22 52

De natuur helpen behouden
voorzichtig, met zorg en kennis.
Dàt doet De Wielewaal.
Steun een van onze projecten.

